

የኢትዮጵያ 5ኛ ግመት ታሪክ

ካልተዘመረለት እያሁ፤
እስከተዘመረለት
ኢህአዴግ

መጽሐፍ ፪

ፍሰሐ ያዜ ካማ
2004 ዓ.ም
አዲስ አበባ

© መብቱ በሕግ የተጠበቀ ነው።

2004 ዓ.ም

መታሰቢያነቱ፡- የነጭ ሽብር ሠላባ ሆነው ሳይታሰቡ ለቀሩት ኢትዮጵያዊያን ዜጎች።

ማስታወሻነቱ፡- ለኤልሳ ተክሉ ሀይሌ፤

፡- ለቃልኪዳን መሰረት ጀማነህ፤

ለእምቅድሙ አስማማው፤

እንዲሁም ለዮሐንስ ያዜ እና ለ"በርታ" ባዮቼ ሁሉ ይሁን።

ከፍተኛ ምስጋና፡- ለወ/ት አለምነሽ ታክለ

ለአስተያየትዎ፡-

fisehayaze@yahoo.com

Only text 09 21 79 70 53

Po.Box 25231 /code 1000/

ማውጫ	ርዕስ	ገፅ
መግቢያ		5
	ምዕራፍ 82	6
	የልጅ እያሠ ዘመነ መንግስት ከ1906 - 1909 ዓ.ም	
	ምዕራፍ 83	39
	የንግስተ ነገስታት ዘውዲቱ ዘመነ መንግስት ከ1909-1922 ዓ.ም	
	ምዕራፍ 84	67
	የቀዳማዊ ኃይለስላሴ ዘመነ መንግስት ከ1923 -1966 ዓ.ም	
	የጃንሆይ ሕገ መንግስት፣ ፓርላማና ምርጫ	73
	ከጣልያን ወረራ እስከ ነፃነት	81
	የእንግሊዝ የበላይነት	94
	የኤርትራ ጉዳይ	98
	ጃንሆይና አዲሱ የመንግስት አወቃቀር	104
	የጃንሆይ መሬትና እርሻ	108
	ጃንሆይ እና ንግድ	112
	ጃንሆይ እና ኢንዱስትሪ	114
	የጃንሆይ የጦር ግንባታና የመሠረተ ልማት ዝርጋታ	116
	ጃንሆይ እና ትምህርት	121
	የጃንሆይ ልማታዊ ንግግር	126
	ዙፋኑን የገዘገዘው ሙስና	137
	ጃንሆይ እና ጥፋታቸው	168
	በጃንሆይ ላይ የተነሱ አመጾች	173
	ጃንሆይ እና ኪነ-ጥበብ	181
	ጃንሆይ እና ስፖርት	184
	ጃንሆይ እና አፍሪካ	188
	ጃንሆይ እና ራስተፈሪያውያን	200
	አብዮቱ ሲያብጥ	205
	የደርግ ውልደትና እድገት	226
	አብዮቱ ሲፈነዳ	245
	ጃንሆይ እና ፍፃሜያቸው	253
		263

የ"በለው" ፍርድና የ60ዎቹ ግድያ	274
የአብዮቱ ፍሬዎች	277
የደርግ ዘመን ፓርቲዎች ውልደትና ሞት	287
የኢህአፓ ነጭ ሽብር	296
የምስራቁ ጦርነት	302
የሠሜኑ ጦርነት	307
ከ"ኢሠፓአኮ" ወደ "ኢሠፓ"	323
የኢኮኖሚ ተሐድሶ	327
ሕገመንግስትና ምርጫ	329
መፈንቅለ መንግስቱና ያስከተለው መዘዝ	335
ግላሰናሰት እና ፔሬስትሮይካ	353
የደርግ መንግስት ፍፃሜና የኢህአዴግ ድል	358
የመጨረሻዎቹ ቀናት	369
የሶሻሊስት መሪዎች ውድቀትና የመንግስቱ	382
የሰደት ህይወት	
ዋቢ መፃህፍት	390

ይህ መጽሐፍ "የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ፡፡ከኖና እስከ ኢህአዴግ" በሚል ርዕስ "መጽሐፍ 1" ተብሎ በ 2003 ዓ.ም የታተመውና ለአንባብያን የተሰራጨው ተከታይ ክፍል ነው። በመጀመሪያው መጽሐፍ ከኖና ጀምሮ እስከ ዳግማዊ ምኒልክ ድረስ የነበረውን የኢትዮጵያን ታሪክ ማንበባችን ይታወሳል።

ያን የ5,800 ዓመታት የረዥም ዘመን ታሪክ በ456 ገጾችና በ81 ምዕራፎች ከቃኘን በኋላ የ100 ዓመት ታሪክ እንደሚቀረጸን፤ ከልጅ እያሱ ጀምሮ እስከ ኢህአዴግ ዘመን ድረስ ያለውን ታሪክ በ"መጽሐፍ 2" እንደምንመለስበት ተነጋግረን ነበር።

እኛም ቁጥር 2ቱን መጽሐፍ "ካልተዘመረለት እያሁ፤ እስከተዘመረለት ኢህአዴግ" በሚል ርዕስ "ጠብቁት" ብዬ በገባሁት ቃል መሠረት አሁን "እነሆ" ብያለሁ። ይህም የመጨረሻው ክፍል ነው። ያቋረጥነው ምዕራፍ 81 ላይ ስለነበርም የምንቀጥለው ምዕራፍ 82 ብለን ይሆናል። "ከኖና እስከ ኢህአዴግ" የሚለውን የመጀመሪያ ክፍል መጽሐፍ በሚመለከት ከጠበቅሁት በላይ በሆነ ሁኔታ ከሠሜኑ፤ ከደቡብ፤ ከምዕራብና ከምስራቅ፤ እንዲሁም ከመሐል ከተማ ከ1ሺ በላይ የሆኑ የአንባብያንን አስተያየት ተቀብያለሁ።

ከእነዚህ ውስጥ "አንድ ግለሰብ" ብቻ (ከአዲስ አበባ) የተቃወሞ ድምፁን ከማሰማቱ በስተቀር ሌሎች ሁሉ "አበጀህ!" የሚሉ በመሆናቸው፤ ድፍን የኢትዮጵያ ህዝብ የተሰማግበት መሆኑን ለማረጋገጥ ብቸልም፤ "ፍፁም ስራ ነው" ብዬ ግን አልደመድምም። ስለዚህ "መጽሐፍ 1"ን ያላነበባችሁ አንባብያን ካላችሁ፤ በዚህ አጋጣሚ እንድታነቡት ሳበረታታ፤ ከንባብ በኋላ የሚኖራችሁን ማናቸውንም እይነት አስተያየት ለመቀበል በመፈለግና በመዘጋጀት ነው።

የዚያ ተከታይ ክፍል የሆነው ይህ መጽሐፍ 2 ደግሞ የቅርብ ጊዜ ታሪክ ነውና፤ ሁሉንም አንባብያን የሚያስደስት ሆኖ ላይገኝ ይችላል። ቢሆንም ግን ታሪክ ነውና በታሪክነት እንጂ በወገንተኝነት ለማንበብ መዘጋጀት ከእናንተ አይጠበቅምና ያን እንዳታደርጉ እመክራለሁ።

ስህተትና ግድፈት ከተገኘ ስህተቱን ለማረም፤ ግድፈቱን ለማስተካከል በደንብ የተዘጋጀው ልሁን እንጂ፤ "ለምን እኛን? ለምን እሱን? ለምን እኔን?..." የሚሉ ወገንተኝነትን መሠረት አድርገው፤ ተቆርቋሪነትን ተላብሰው የሚሰነዘሩ አስተያየቶችን ለመቀበል አልዘጋጅም። ምክንያቱም ታሪክ ስለሆነ።

በተረፈ አንደተለመደው እ.ኤ.አ ከሚሉት በቀር ሌሎች የዘመን አቆጣጠሮች ሁሉ በእኛ አቆጣጠር የሰፈሩ መሆናቸውን ገልጬ መግቢያውን መዘጋት አለብኝ።

መልካም ንባብ።

የልጅ እያህ ዘመነ-መንግስት
ከ1906 - 1909 ዓ.ም

የልጅ እያህ እናት ወ/ሮ ሸዋረጋ ከእናታቸው ከወ/ሮ ደስታና ከአባታቸው ከዳግማዊ ምኒልክ ኃይለመለኮት በድብቅ የተወለዱ ነበሩ። ወ/ሮ ደስታ በቤተ-መንግስት ውስጥ በጠጅ ክፍል ሲሰሩ የኖሩ ናቸው። በወ/ሮ ደስታ ውበት የተማረኩት ዳግማዊ ምኒልክ በድብቅ ይገናኙዋቸውና ይወንሳሉ። ወ/ሮዋ መወንሳቸውን እንዳወቁ ሸሽተው ወደ ወሎ በማቅናት ኑሯቸውን በዚያው ይመሰርታሉ። ወዲያውም ሸዋረጋን ይወልዱና አሳድገው ይድራሉ።

ሸዋረጋም ከወታደር ባለቤቷ ጋር ወደ ሐረርጌ ሄዳ መኖር ትጀምራለች። የሸዋረጋ ባለቤት ምንም (ሊሆን ልታወልቀው የማትደፍረውን የአንገት ክታቧን ተጠራጥሮ አውልቆ ከፍተ ሲያነበው የዳግማዊ ምኒልክ ልጅ መሆኗን ይረዳል። ሁኔታው (ሊያስደነገጠውም ይህን ሚስጥር ገልጦ ለእቴጌ ጣይቱ በናገር ሊያሾመው፣ ሊያሸልመው እንደሚችል በመገንዘብ ሚስቱን ወስዶ ለእቴጌ ጣይቱ ጉዳዩን ገልጦ ያስረዳል።

እቴጌ ጣይቱም ሸዋረጋን ተቀብለው ቤተ-መንግስት ውስጥ እንድትቀር አድርገው ሚስጥሩን ለነገራቸው ወታደርም ተገቢውን ወሮታ ከፍለው ያሰናብቱታል።

እቴጌዋ ከቀናት በኋላ ሸዋረጋን አለባብሰው፣ ኳኩለው፣ ከሌሎች ወይዘገርት ጋር ቀላቅለው የንጉስ ምኒልክን እጅ እንዲነሱ ሲያደርጉ፣ አገ ምኒልክ ሸዋረጋ ላይ አፍጥጠው “ይች የማናት ልጅ?” ብለው ሲጠይቁ

የወ/ሮ ደስታ ልጅ መሆኗ ይነገራቸዋል። ከዚያ ጊዜ ጀምሮ የሸዋረጋ ኑሮ በቤተ-መንግስት ውስጥ ሆኖ ቆይ። ውበቷም የመኳንንቱን ዓይን መሳብ ጀመረ። በዚያ ሳትቆይ የአጼ ምኒልክ አብሮ አደግ ለነበሩት ለራስ ጎበኛ ዳጩ ልጅ ለወዳጅ ጎበኛ ተዳረች። ይህ ትዳር ሳይቆይ ቶሎ ፈረሰና በመጨረሻ የወሎውን ባላባት ራስ ሚካኤልን አገባች።

የራስ ሚካኤልን ትውልድ በሚመለከት ቀደምት ወሎ የምች እንደቀድሞው ወጋቸው ቡና ላይ ሲመርቁና ሲተነብዩ ራስ ሚካኤል ከመወለዳቸው በፊት ተከታዩን ትንቢታዊ ስንኝ ቋጥረውላቸው እንደነበር “አባ ጤና እያሱ” በተሰኘው መዕሐፍ ሰፍሮ እናገኛለን።

“ልጅ ይወለዳል ከገረደ፣
ስሙንም አልነው ማመድ።”

የአላሁን ዲን /አምነት/ የሚንድ።” እንደተባለው ራስ ሚካኤል ወይም በአጼ ዮሐንስ ጊዜ ክርስትና ከመነሳታቸውና ከመጠመቃቸው በፊት መሐመድ ዓሊ የተወለዱት ከኢማም ዓሊ አባቡላና ከግንደበረት ከተወሰደችው አገልጋይ ከወ/ሮ ጌጤ ነው። ግንደበረት በምዕራብ ሸዋ ውስጥ የሚገኝ በባሪያ ፍንገላ የሚታወቅ ወረዳ ነበር። በዚህ ጋብቻ መሠረት ልጅ እያሱ ከእናቱ ከአጼ ምኒልክ ሴት ልጅ ከወ/ሮ ሸዋረጋ እና ከወሎው ባላባት ከራስ ሚካኤል ዓሊ ጥር 25 ቀን 1888 ዓ.ም በወሎ ጠቅላይ ግዛት ወረሃመኑ ተንታ ውስጥ ተወለደ። የክርስትና ስሙንም ከፍለያዕቆብ አሉት።

ለእያሱም እንደአባቱ ከመወለዱ በፊት እንዲህ ተብሎ ተተንብዮለት ነበር፤ ትንቢቱ ጋብቻውንም አካቷል።

“ጌታው ማመድ ዓሊ በአዳራሹ ገብተህ በእልፍኝ ብትወጣ፤

ወቀሃ ቢያገኝህ እኔ በጉድ ልውጣ፤
በዳግመኛው እግርህ ሸዋረጋን አምጣ።።
ከእመት ሸዋረጋ የሚገኘው ልጅ፤
እምብዛም አይከፋ እምብዛም አይበጅ።”

ልጅ እያሱ በተወለደ በ6ኛ ወሩ እናቱ ሸዋረጋ ስለሞተች እስከ 7 ዓመቱ ድረስ በአባቱ እጅ ነበር ያደገው። በኋላም በአጼ ምኒልክ ፍላጎት ወደ አንኮበር ሄዶ በሞግዚት እንዲያድግ ተደረገ። ልጅ እያሱ ገና የ12 ዓመት ልጅ እያለም፣ እቴጌ ጣይቱ የወንድማቸውን የራስ ወሌ የልጅ ልጅ የሆነችውን ዕጅሮማን መንገሻ የሐንሰን በ8 ዓመቷ ድረውለት ነበር።

አጼ ምኒልክ በታመሙ ጊዜ ወንድ ልጅ ስላልነበራቸው የልጅ ልጃቸውን እያሱን አስመጥተው አልጋወራቸው እሱ መሆኑን አሳወቁ።

አጼ ምኒልክ ግንቦት 10 ቀን 1901 ዓ.ም ልጅ እያህ አልጋወራሽ መሆኑን ያሳወቁበት ቃል የሚከተለው ነው።

“አጼ ቴዎድሮስ የሞቱ ጊዜ ከላቸው ጋር የነበረው ሰው ሁሉ ያንዱን አገር አንዱ እደርባለሁ አንዱን ገድቼ እኔ ጌታ እሆናለሁ እያለ ሁሉም ላይረባ ተላልቆ ቀረ። ከዚህም በኋላ የአጼ ዮሐንስ ሰው የሆነውን የምታውቁት ነው። ባገር በሽታ ሳይገባበት ሌላ የባዕድ ጦር ሳይነሳበት በምቀኝነት እርስ በርሱ እንደተላለቀ አይታችኋል። እሁንም ልጆቼ ወዳጆቼ አንዱ ባንዱ ምቀኝነት ይቅር፤ የአንዱን አገር አንዱ እኔ እደርባለሁ እንዳትሉ።

እኔ እስካሁን በፍቅር እንዳኖርኳችሁ እናንተም ተስማምታችሁ በፍቅር እንድትኖሩ እለምናችኋለሁ።

እናንተ አንድ ልብ ከሆናችሁ በምቀኝነት እርስ በርሳችሁ ተዋግታችሁ ካላለቃችሁ በቀር አገራችንን ኢትዮጵያን ለሌላ ለባዕድ

አትሰጧትም ክፉም ነገር አገራችንን አያገኛትም። ይህንንም ምክር ለእናንተ መስጠቱ እኔም በእግዚአብሔር ቸርነት ይህንን ያህል ዘመን ገዝቼ የለምን። ነገር ግን ሰው ነኝና እንግዲህ እሰንት ያህል ዘመን እቆያለሁ ስል ነው። አሁንም እኔ እንደተመኘሁት እግዚአብሔር የተጨመረበትና ፈቃዱ ሁኖ ልጄን (የልጅ ልጄን ማለታቸው ነው) ቢያቆምላችሁ ከልጄ ጋር ሁኖችሁ አገራችሁን ጠብቁ አደራ ብያችኋለሁ።”

በዚያን ጊዜ ልጅ እያሁ ገና 13 ዓመቱ ስለነበረ ራስ ተሰማ ናደውን የራስ ቢትወደድነት ማዕረግ ሰጥተው የልጅ እያሁ ሞግዚት አድርገው ሾጧቸው። ብዙም ሳይቆይ በ1903 ዓ.ም ራስ ቢትወደድ ተሠማ የነበረባቸው የደም ብዛትና የእድሜያቸውም መግፋት ለህልፈት ስለዳረጋቸው ሌላ ሞግዚት አሰፈለገ።

ራስ አባተ ቧያለው እንደራሴ ለመሆን ሲሞክሩ ሌሎችም ተመሳሳይ ፍላጎት ነበራቸውና ጥቂት አለመግባባት ተፈጠረ። በዚህ ጊዜ ልጅ እያሁ “እንዲያውም አሁን አድጌያለሁ ያለሞግዚት ማስተዳደር እችላለሁ” አለ። ራስ አባተ ቧያለውም ሆኑ ፊታውራሪ ሃብተጊዎርጊስ ዲነግዴ እንዲሁም ሌሎች ሹማምንት ልጅ እያሁ በዚህ እድሜው ያለሞግዚት አገር እንዲያስተዳድር የተሰማውት “እኔ እንደራሴ ካልሆንኩ

ይቅርባት” በሚል እልህ እዘል አቋም እንጂ፤ እቤቱ እያሁ በዚህ እድሜው ያለሞግዚት እንዲያስተዳድር መፍቀድ ለልጅ እያሁም ሆነ ለአገሪቱ እንደማይበጅ ጠንቅቀው ይውቁታል። እያውቁም ልዑሉን ብቻውን ይምራ ብለው ለቀውታል።

ስሩ ወይም መሠረቱ ይሄ ነው። ምክንያቱም ልጅ እያሁ የመጀመሪያው ሞግዚቱ ከሞቱ በኋላ “ሞግዚት አያሰፈልገኝም” አላለም። ይህን ለማለት የተገደደው በዙሪያው ያሉት ታላላቅ ሹማምንት ትልቁን የሞግዚትነት /የእንደራሴነት/ ስልጣን ለመያዝ ሲሻኩቱና ወዳላሥፈላጊ ውዝግብ ሲያመሩ በማየቱ ብቻ “በቃ አልፈልግም” አለ እንጂ ሞግዚት እንደሚያስፈልገው ያውቅ ነበር። ማወቅ ብቻም ሳይሆን ሞግዚት መረጣው ተጀምሮ ነበር።

ይህ የልጅ እያሁ የስልጣን ዘመን አጀማመር በደምብ ያልታየና ከልጅ እያሁ ታሪክ ጋር በስፋት ተካቶ የማናገኘው እውነታ ነው።

የልጅ እያሁን አለመብሰልና አለመብሰሉን ተከትሎም የሚፈፀማቸውን መጥፎ ተግባራት እየተነተኑ የሚከሱት፣ የሚያብጠለጥሱት፣ በመጨረሻም ከስልጣን ያባረሩት እነዚያው ታላላቅ ሹማምንት ጥፋቱን ሁሉ የልጅ እያሁ ጥፋት ያድርጉት እንጂ “አጥፋ” ብለው ራሳቸው መፍቀዳቸውን ዘንግተዋል።

እንድን የ13 ዓመት ልዑል ያለእንዳች አማካሪና ሞግዚት በፈቃዱ ሳይሆን በፈቃዳቸው አገር እንዲመራ ለቀው ሲያበቁ “ልጅ ነው፣ ወመኔ ነው፣ ትልቅ አያክብር፣ ያሻውን እያደረገ፣ ብዙ ሚስት እያገባ፣ ጉግስ እየተጫወተ፣ እያውደለደለ ...” እያሉ ሲሉት ለምን? ተብሎ መጠየቅ አለበት። ልዑሉ በአእምሮም በአካልም እስኪጠነክር፣ አገር የመምራት ልምድ እስኪያዳብር... ከጎኑ ሆኖ ያማከረው፣ ያስተማረው፣ የቀረፀው እስከሌለ ድረስ በራሱ መንገድ ከመንዝ ውጪ ምንም ምርጫ አልነበረውም። በዚህ ሂደት ቢያጠፋ መወቀሱ አይቀሬ መሆኑን ሳንዘነጋ፤ ነገር ግን እሱን ብቻ ተጠያቂና ተከላሽ አድርጎ ማቅረቡ ብዙም እንደማይደገፍ በቀላሉ መረዳት ከእኛ ይጠበቃል።

ለዚህም ነው “ይሄንንም እሱ ሆኖ” በሚል መነሻ “ያልተዘመረለት” ብለን የምንቀጥለው።

የልጅ እያሁ የስልጣን ዘመን ተብሎ የሚመደበው ጊዜ ከ1906 እስከ 1909 ዓ.ም ድረስ የነበሩት 3 ዓመታት ይሁኑ እንጂ፤ ልጅ እያሁ ራሱን ችሎ ማስተዳደር የጀመረው ከ1903 ዓ.ም ጀምሮ ነው። አጼ ምኒልክ እስከ 1906 ድረስ እስትንፋሳቸው የነበረ ቢሆንም ለዓመታት በፅኑ ህመም ላይ ቆይተው በመጨረሻም አንደበታቸው እስከመዘጋት ደርሶ ነበር። እስከ 1902 ዓ.ም ድረስ የነበረውን ጊዜ ብርሃን ዘኢትዮጵያ እየተባሉ የሚጠሩት የምኒልክ ቀኝ እጅ የነበሩት እቲጌ ጣይቱ ባለቤታቸውን

ተከተው እየሰሩ። ሹም ሸር እያደረጉ በበላይነት ሊቀጥሉ ቢሉም በሹማምንቱ ምክክር ባለቤታቸውን በማስታመም ብቻ እንዲወሰኑ እና በአስተዳደሩ ስራ ጣልቃ እንዳይገቡ አስወሰነው ሰላባረሩዎቻቸው፡፡ ስላይ እንዳየነው የልጅ እያህ ሞግዚትም ሰለሞኑና ተተኪ እንደራሴ ሳይሾም ስለቀረ፡፡ እያህ ብቻውን አገሪቱን ማስተዳደር የጀመረው የ15 ዓመት ልጅ በሆነበት ጊዜ ከ1903 ዓ.ም ጀምሮ ነው።

ልጅ እያህ ከጥገዜቀ ከራሰ ቤትወደድ ተሰግ ጋር

ልጅ እያህ እጅ ምኒልክ ከመሞታቸው በፊት ወራሽነቱን ካረጋገጠበት ጊዜ ጀምሮ ወደተለያዩ የገብረተሰብ ክፍሎች ወረድ እያለ ግንኙነት መመስረት፡፡ ራቅ ወዳሉ ግዛቶች ወጣ እያለ አገር መጎብኘትና ያልቀናውን አገር ለማቅናት እንቅስቃሴ መጀመር፡፡ ልዩ ልዩ ባህል ከነበራቸው ብሔረሰቦች ጋር ግንኙነቱን ማጠንከር፡፡ ባለፉት ጊዜያቶች ትኩረት ተነፍገው ነበር የሚላቸውን ህዝቦች ልዩ ትኩረት መስጠት ጀመረ። አብሮ መዋል ማደር፡፡ እንዲያም ሲል ለቀናት፡፡ ለላምንታት መሰንበት ልማዱ አድርጎ ቀጠለበት። በዚህ ባልተለመደ አካሄዱ ሳቢያም በብዙ ሹማምንት ዘንድ ይነቀፍ ጀመር።

ልጅ እያህ ሌላው የከፋ ተግባሩ ተብሎ የተቆጠረውም ያያትን ቆንጆ ሁሉ ማግባት መጀመሩ ሲሆን፡፡ በዚህም ላይ ሃይማኖት፡፡ ብሔርና የዘር ግንድ ለእያህ ጋብቻ መመዘኛ አልነበሩምና ነው። በዚህም ሹማምንቱ ከነቀፉ አልፎ ቁጣ ጀመሩ። ቁጣውም ወደ ስድብ አምርቶ የሸዋ መኳንንት ልጅ እያህን በገሐድ መዝለፍ ስራቸው ሆነ። እሁም ለዘለፋቸው ተገቢ ነው ያለውን የዘለፋ መልስ መስጠቱን ገፋበት። በዘመናቸው ተከብረው የኖሩትን ታላላቅ ማዕረግና ስም ያላቸውን ሁሉ “የአባቴ ሙክቶች” እያለ መናቅ ማጣጣል ጀመረ። እነሱም እንደቀድሞው ንጉሣቸውን አጅበው አገር የመዞሩ ልማድ ቀረባቸው። ልጅ እያህ “እኔ ጎልማሶችን አስከትዬ አገር ለመጎብኘትና ያልቀናውን አገር

ለማቅናት በተነሳሁ ጊዜ ያለፈቃዴ መከተል የለባችሁም። ወፍራችኋል ። ስምግላችኋል። በዘመናችሁ አባቴን ተከትላችሁ አገር አቅንታችኋል። አሁን ግን ሸሽታችሁ አታመልጡም። አባራችሁ አትጨብጡምና ተመልሳችሁ በየሰራችሁ ጠንክሩ።” ማለቱን መርሰሂሐዘን ወልደቂርቆስ ዕልዋል።

የዘመናዊት ኢትዮጵያ የታሪክ አባት የሚባሉት ፕ/ር ባህሩ ዘውዴ ይህን የልጅ እያህን አቋም በሚመለከት “በቀና ትርጓሜ እያህ የሚለው እናንተ በተራችሁ ሠርታችኋል። አሁን ደግሞ ዘመናዊት ኢትዮጵያን የመገንባቱ ተራ የእኛ የወጣቶቹ ነው ማለቱ ነው” ተብሎ ሊተረጎም የሚገባው መሆኑን ይጠቁማሉ።

ልጅ እያህ የጉርምስና ባህሪ ያጠቃው ልዑል እንደነበረ ብዙዎች ይስማማሉ። የሚያከናውናቸው ተግባራቶችም ከፊሎቹ ያለፈውን ስርዓትና ወግ የሚገረሩ የነበሩ ናቸው። የቀሩት ስራዎቹ ግን በዚያ ዘመን ሹማምንት እይታ ሲታሰብ እንጂ በዘመናዊ አስተሳሰብ እይታ ተራማጅነቱን የሚያጎላ ነው።

ፕ/ር ባህሩ ዘውዴ የእያህን ዘመነ-መንግስት “በእንቅፋልሽ የተሞላ” ይሉታል። “እናን ሞልቶ በከፉም በበጎ ማውሳቱ ያዳግታልና” በማለት።

“በመንግስት ስራ ላይ በዋልፈሰስ ቢመስልም ከእድሜ ለጋነት የመጣ ነው ብሎ ህዝቡ ሊፈርድለት ዝግጁ ነበር።” በማለትም ተራማጅ ሊያሰኙት የሚችሉ ተግባራትን በዘመኑ ማከናወኑን ይጠቅሳሉ።

“የግል ንብረትን የማስከበርና አስራትን በወቅቱ የመሰብሰብ ደንብ በተጨማሪ፡፡ ከሳሽና ተከላሽ አብረው እንዲማቅቁ ያደርግ የነበረውን የቁራኛ ስርዓት ለመሻር እርምጃ ወስዷል። እንዲሁም ከፍትህ ይልቅ ለቁም መውኔና ደካማውን ለማጥቂያነት የሚያገለግለውን የልባ ሻይ ስርዓት መልክ ለማስያዝ ሞክሯል። የመንግስት ሒሳብ ኦዲት በማስደረግ አለአግባብ የመንግስት ገንዘብ ባባከኑት ላይ እርምጃ በመውሰድም እያህ የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ መሪ ሳይሆን አይቀርም። የሚያሳዝነው ግን አንዳንዴ በዚህ ሳቢያ የጠላውን ሰው በሐሰት እያሰወነጀለ ማሰሩ ነው። በመሠረቱ የእያህ ገዕ-ባህሪም ሆነ ፖሊሲዎች መለዩ ውስጠ ተቃርኖና ቀጣይነት ማጣት ነበር። ባንድ ወገን የተጠቃ እንባ አድራቂ ሆኖ የጅሌ አድሞን ህዝብ በዘረፉት በአፋሮች ላይ ሲዘምት እናየዋለን። በዚያው ዓመት ደግሞ በስሙ ላይ ጥቁር ነጥብ የጣለውን የጊሚራ ዘመቻ ሲመራና በርካታ ዜጎችን ለባርነትና ሞት ሲዳርግ እናገኘዋለን። “ጥርንቡሌ” የተባለውን የከተማ ዘበኛ ያቋቋመ አርቆ አሳቢ መሪ ሰዓት እላፊ እየጣሰ ከእነሱው ጋር ሲታኮስ ይገኛል።”

ልጅ እያሁ እራሱ የሰዓት እላፊ አዋጅ በዘመኑ ደንግጎ፣ ነገር ግን አዋጁን ራሱ ጥሶ ከአራዳ ዘበኞች ጋር ሌሊት ሌሊት ሲታኮስ ያድር ነበር።

በ1905 ዓ.ም አጋማሽ ላይ አጼ ምኒልክ በሞትና በሀይወት መካከል በነበሩ ጊዜ ልጅ እያሁ ወደ አንኮበር እንዲሄዱ ለማድረግ አስቧል የሚል ወሬ በመሰማቱ የጊቢ ዘበኞች ልጅ እያሁን እናስገባም ብለው በሩን ዘጉ። እያሁ ከውጭ ሆኖ በማስከበብ ስንቅ እንዲያገኙ በማድረግ ሁከት ተፈጠረ። ለ5 ሰዓታት በተካሄደ የተኮሰ ልውውጥ 17 ሰዎች ከሞቱ በኋላ በጳጳሱ ሽምጋይነት ዘበኞቹ እጅ እንዲሰጡ ተደርጎ ሠላም የወረደው ልጅ እያሁ ወሬው የሐሰት መሆኑን በማስተባበል ነበር።

ስለዚህም ከዚህ ግርግር በኋላ ሌላ የጊቢ ዘበኛ ተሾሞ የቀድሞዎቹ ወደ ጎጃምና ወደ አንኮበር ሄደው እንዲታሰሩ ተደረገ።

ልጅ እያሁ የሸዋን መኳንንት እንደቀድሞው ኑሮአቸው አክብሮ ካልያዘ መቸም ቢሆን እንደማይተኙለት ዘግይቶ ነበር የተረዳው። ሸዋ ያባቴ፣ ወሎ የወላጅ አባቴ፣ትግራይ የባለቤቴ፣ጎጃም የእህቴ፣አፋርም ሐረርም የወዳጆቹ በሚል መነሻ ይመስላል እየተባባሰ የሄደውን የሸማምንቱን ተፅዕኖ ከመጫፍ አልቆጠረውም ነበር።

የአጼ ምኒልክ ሞት ይፋ ከወጣና ቀብራቸው ከተፈፀመ በኋላም በዚያው ዓመት በ1906 ዓ.ም ገና ዘውድ ሳይቆን አባቴን ራስ ሚካኤልን የወሎ፣የትግራይና የጎጃም “ንጉስ” አድርጎ ሲሾም፣በተቃራኒው የሸዋን መኳንንት ክብርና ስልጣን ያዳክም ነበር።ከምኒልክ ቀብር በኋላ እንደወጡ ልጅ እያሁ ዘውድ መጫንና “ንጉሠ ነገስት” መባል ነበረበት። ሆኖም ልጅ እያሁ “ዘውዱ ይቆየኝ” አለ።

ይህን ያለበት ምክንያት “ፈረሴ ቀይ ባህር ውሃ ሳይጠጣ ዘውድ አልጭንም” በሚል አቋም ነው።

ይህ አቋሙም ቀደም ሲል የልጅ እያሱ አዝማሚያ ባላማራቸው ሸማምንት ዘንድ ሌላ ትርጉም ተሰጠውና “ለውልገቱ እንዲመቸው ንጉሠነገስት መባልን አይፈልግም፣ገና ባልጎም፣ዋልጎም አልጨረሰም”ተብሎ ተወራበት።በኢትዮጵያ ታሪክ “ቅድሚያ ዘውዱን ሌላው ሁሉ ቀስ ብሎ ይደርሳል” ያላለ ብቸኛ መሪ ነው እያሁ።ልጅ ወይም አቤቶ ተብሎ እንደተጠራ የስልጣን ዘመኑ ተቋጪ እንጂ እያሁ ንጉሠነገስት አልተባለም።

ልጅ እያሁ የሸማምንቱን ወሬ ወደ ጎን አድርጎ መቅደም አለበት ያለውን ጉዳይ ወደማስቀደም አመራ።

ልጅ እያሱ ከአባቴ ከራስ ሚካኤል ጋር

በ1907 ዓ.ም አዲስ ሹም ሽር ሲያደርግም ደጃዝማች ተፈሪ መኮንንን ከሐረርጌ ግዛት ሽሮ ወደ ከፋ እንዲሄዱ ቢያዝም፤ አንዴ ክረምቱ ይለፍ፣ሌላ ጊዜ አልተዘጋጀሁም እያሉ ቆዩ።የጦር ሚ/ሩ ፊታውራሪ ሐብተጊዎርጊስም ደርበው ይዘውት የነበረውን የሚኒስትሮች ምክር ቤት ሊቀመንበርነትን እንዲለቁ ተደርጎ በጦር ሚኒስቴርነታቸው ብቻ እንዲወሰኑ ተደረገ።ቀድሞውንም በልጅ እያሁ ላይ ከባድ ጥላቻ የነበረባቸው የፊታውራሪ ሃብተጊዎርጊስ እና የደጃዝማች ተፈሪ ጎብረትም የተፈጠረው በዚህ ጊዜ ነበር።

ልጅ እያሱ በስልጣን ዘመኑ ልዩ ትኩረት ሊሰጣቸው ከፈለጋቸው ጉዳዮች ውስጥ ዋናዎቹ የአገሪቱ ዳር ድንበር የተወሰደው ተመልሶ፣ያለውም በጥብቅ ተከልሎና ተከብሮ እንዲቆይ፣የኢትዮጵያ ህዝቦች ምንም አይነት ብሔር ይነራቸው በኢትዮጵያዊነታቸው ብቻ እኩልነታቸው እንዲረጋገጥ፣ዜጎች ባህልና ሃይማኖታቸውን በነፃነት እንዲያራምዱና መላው ኢትዮጵያዊ እኩል የአገር ፍቅር ኖሯቸው ብሔራዊ ስሜታቸው እንዲያንሰራራ ማድረግ ነው።ሌላው ቀርቶ በባለርስትና በጭሰኛው መካከል የነበረውን የሰፋ ልዩነት ለማጥበብና የተሻለ ቅርርብ ኖሮ አሳስፈላጊ የጉልበት ብዝበዛ እንዲቀነስ አዋጅ እስከማውጣት ደርሷል።ይህን አይነት ያልተለመደ እቅድ ለማሳካት የተጠቀመበት ዘዴ ግን ጠልፎ ሲጥለው እናያለን።

ልጅ እያሁ ከእርሱ በፊት ከነበሩት ነገስታት ለየት ያለ ተግባር ሲፈፀም የሚያስገኘውን አገራዊ ጥቅምና የሚፈጠረውን አንድነት አስቦ ከመደገፍ ይልቅ “ወግ ጣሰ” የሚለውን ቁጭት ነበር አግንነው የሚያስተጋቡበት።

ለክርስቲያን ቤተክርስቲያን ሲያሰራ ለሙስሊሞችም መሰጊድ አሰራ። ይህ ተግባር ብዙ ሹማምንትን አሳዘነ። በዘመኑ ስለእሱ የሚወራው ለሙስሊሞች ያሰራው መሰጊድ እንጂ ለክርስቲያኖች ያሰራው ቤተክርስቲያን አልነበረም።

ሆኖም የአዲስ አበባውን ቀጨኔ መድሐኒዓለምና የሐረር መድሐኒዓለምን ቤተክርስቲያን አሰርቷል። (በአሁኑ ጊዜ የቀጨኔ መድሐኒዓለም የቤተክህነቱ የገንዘብ ቤት ሆኖ የሚያገለግለው መቃብር ቤት ከሌላ እናት የሚወለዱ እህቶቹና የሌሎች ቤተሰቦች መቃብር የነበረ ሲሆን፤ የእህቱ የወ/ሮ ሰሂን ሚካኤል፣ የልዕልት እጅጋየሁ አሰፋ-ወሰን፣ የእመቤት ሆይ ዓለም ፀሐይ እያሁ፣ የወ/ሮ እስክዳር ገ/ሀይወት ሚካኤልና የሌሎች አዕም ይገኝበታል።) አፄ ኃይለስላሴም በዘመናቸው ሄደውበት የሚያውቁት ብቸኛ ቤተክርስቲያን ይሄው ቀጨኔ መድሐኒዓለም ነበር።

እናም በዚህ ተግባር “ሰልጧል” ብሎ ለመክሰስ የሚያስችለው መንገድ ተያዘ። ይህ በእንዲህ እንዳለም ቀደም ሲል የተጠቀሰው ብዙ ሚስት የማግባቱና እቁባቶቹን የማበርከቱ ጉዳይ ሃይማኖታዊ ቅርፁን እያጎላው ሄደ። ልጅ እያሁ ከሙስሊም ባላባቶች ጋር ጥብቅ ወዳጅነቱን አጠናክሮ ከመቀጠል ጎን ለጎን የአፋሩን ባላባት የደጃዝማች አቡበክርን ልጅ አፍቅሮ አገባት። ወደ አፋር እየሄደም ጥሩ የፍቅር ጊዜ አሳልፏል።

ቀደም ባለው ጊዜ የአፄ ዮሐንስን የልጅ ልጅ አግብቶ እንደነበርም አይተናል። እንደገና ከጎጃም ባላባት የተወለደችውን ሰብለውንጌልን አገባ። ከዚያም የጅማውን የአባ ጅፋርን ልጅ አገባ። እንደገና የሐረሩን አሚር የአብዱላሂን ልጅ አገባ። ሁሪያውን ለማጠር የፈለገ ይመስል ሰሜን፣ ደቡብ፣ ሰሜን-ምሥራቅ፣ ሰሜን-ምሥራቅና መሐል ላይ ጎጆ ቀለሰ። ይህን መሰሉን ጋብቻ ጥቂት ፀሐፍት “ከሁሉም ጎሣ በመውለድ አንድነትን ለማጠንከር ሲል የፈፀመው ነው” ይሉታል።

ምንም ቢባል እያሁ ላይ ገኖ ተወራ እንጂ በይፋዊ ጋብቻ ባይሆንም ቀደምት ነገስታት የጭን ገረድ፣ ቅምጥ፣ እቁባት፣ ውሽማ ... ወዘተ በሚሉ ተመሳሳይ ስሞች በገሃድ ፈፀመውታል። እንደነዘርዓያዕቆብ ያሉ ገናና ነገስታት የግራ ባህልቴት፣ የቀኝ ባህልቴት እያሉ በርከት ያሉ ሚስቶች ያገቡ የነበረ ሲሆን፤ ነገር ግን ሙስሊሚን ቤት ክርስትና አሰነስተው ነበር የሚፈፀሙት። ይህም የሆነው ሳይወዱ በግድ በዚያ ዘመን የነበረውን ጦርነት ለማርገብ ሲሉ ነበር።

ልጅ እያሁ ይህን ሲያደርግ ግን የነበረው ሰላም ዘላቂ ሆኖ እንዲቀጥል በማሰብ ይመስላል። ይህ የልጅነት አስተሳሰቡ ከጥቅሙ ጉዳቱ እንደሚሰበ ግን ማመዛዘን አልቻለም። በዚያ ዘመን ደግሞ ትኩረት በተነፈጉት መኳንንት ዘንድ መሰጊድ ከማሰራትና ሙስሊም ከማግባት የከፋ መኮነኛ አልነበረም።

ልጅ እያሁ የመኳንንቱን ክስ ቁብ ሳይሰጠው በምስራቃዊው የኢትዮጵያ ድንበር ላይ የሙጥኝ ብሎ ቀረ።

ዘረፋ በመፈፀም ብቻ ኑሮአቸውን መሰርተው የነበሩትን ሱማሌዎችን ልጅ እያሁ ልዩ ትኩረት እንከብካቤና አክብሮት በመስጠት ወዳጅ አደረጋቸው። በአካባቢው የጎሣ መሪ የነበረውን አብደላ ሰዴቅን የአጋደን ገዥ አድርጎ ሾመው። ይህም በአካባቢው ለነበሩ ቅኝ ገዥዎች ትኩረት የሚሰብ ሆነ። ይባሰ ብሎ ቅኝ ገዥነታቸውን ካወጁበት ጊዜ ጀምሮ በእንግሊዞችና በጣሊያኖች ላይ ለ15 ዓመታት ያህል ብሔራዊ ጦርነት አውጆ የተካፈሏትን ሱማሌ ነፃ ለማውጣት ሲንቀሳቀስ ለነበረው የሱማሌ መሪ ለሰይድ ሙሐመድ አብደላ ሀሰን ልጅ እያሁ የገንዘብ፣ የመሳሪያና የሰንቅ ድጋፍ ሲያደርግለት የአውሮፓውያኑ ትልቅ የቤት ስራ እያሁን ከስልጣን ማሰወገድ የሚለው ሆነ።

አቤቶ እያሁ ምንም እንኳ እቅዱ ባይሰምርና ባይሳካለትም ሁሉን የኢትዮጵያን ጎሳ በማስተባበር ኤርትራን፣ ጅቡቲን፣ የቦርቦራንና የሞቃዲሾ ሰማሌን የማስመለስ ዕቅድ ነበረው። ከዚህም የተነሳ አቤቶ እያሁ 380 ሺ ጦር ለማሰናዳት ለየደጃዝማችቹ በየግላቸው የሚያዘጋጁትን የጦር ሠራዊት ብዛት በመንገር የራሱንም ወሰኖ “ፈረሴ ከቀይ ባህር ውሃ ሳይጠጣ ዘውድ አልጭንም” እያለ ይፎክር የነበረ ልዑል ነው።

ከዚህ አንፃር ለአካባቢው ነዋሪዎች ድጋፍ ማድረግ፣ በጋብቻ መጣመሩም ሆነ መሰጊድ ማሰራቱ፣ እንደአፋሮች መፋቂያ መያዙ፣ በየተጋበዘበት ቤት እንደእነሱ ለብሶ መታየቱ፣ ወዘተ... በአገር ውስጥ ባለሥልጣናት ዘንድ “መናፍቅ” ቢያሰኘውም፤ በእያሱ አገዛዝ ክፉኛ ቢበሳጩም፤ እንዴት አድርገውና በምን አይነት ዘዴ ከስልጣን እንደሚያስወግዱት፣ ጥፋቱን በማስረጃ ደግፈው ለሀዘቡ እንዴት ማሳመን እንዳለባቸው የአገር ውስጥ ተቃዋሚዎቹ አልተረዱም ናቸው። ስለዚህ ኢትዮጵያውያኑ የልጅ እያሁን አካሄድ አለማማር መሠረት አድርገው ሲቃወሙት፣ አውሮፓውያኑ ግን የልጅ እያሁ አካሄድ ሳይሆን አካሄዱ የሚያስከትለውን ውጤት አሰበው ተቃወሙት። እናም ኢትዮጵያውያኑ የጠፋባቸውን የማባረሪያ ዘዴ አውሮፓውያኑ በልግሰና ሊሰጧቸው የሰራ እቅድ ወጣ።

ልጅ እያሁ ምንም የሰልጣን ዘመኑ ቢያጥር ምኒልክ የጀመሩትን የአውሮፓ ሰልጣኔ ወደአገር ውስጥ ለማስገባትና ኢትዮጵያም ስልጡን አገር እንድትሆን መጣሩን ቢገፋበትም ብዙዎች ሊረዱት አለመቻላቸው ይታወቃል። ይህ ሲባል ግን የዘመኑ ጥቂት ምሁራን ከጎኑ ሆነው ድጋፋቸውን ይሰጡት እንደነበር አይዘነጋም።

ልዑሉ በዳግማዊ ምኒልክ ት/ቤት ለ3 ዓመታት ያህል ስለተማረም ፈረንሳይኛ ቋንቋን በጥቂቱ ለምዶ ነበርና ከውጭ አገር ሰዎች ጋር

መግባባት ጀምሮ ነበር። ጥልቀት ያለው ውይይት ከውጭ ዜጎች ጋር የሚያደርግ ከሆነም በአስተርጓሚው በፊታውራሪ ተክለሃዋርያት ተክለማርያም በኩል ይወያይ ነበር። ስለዓለም አቀፍ ፖለቲካዊ ጉዳዮችም እንደ አንድ አገር መሪ ግንዛቤው ነበረው። ስለዚህም በኢትዮጵያ ድንበሮች ባሉ ጎረቤት አገሮች ቅኝ ገዥነታቸውን ተክለው ያሉ አገራት አልቸል ብለው እንጂ ኢትዮጵያንም ቅኝ ማድረግ እንደሚችሉ ለልጅ እያሁም ሆነ ለማንም ኢትዮጵያዊ ግልፅ ነውና ይህን ስጋት ለመቅረፍ የሚያስችል መንገድ ከተገኘ ማንኛውም አካል ይሄድበታል። እያሁም የተከተለው ይሄንን ነው።

ፈረንሳይ፣ እንግሊዝና ጣሊያን በሱማሌ ግዛት ተካፍለው ለኢትዮጵያም መሣሪያም ሆነ ሌላ ነገር ሊገባ ሲል ወደቡ የነሱ ነውና የመከላከል፣ አንዳንዴም መጥኖ የማሳለፍ ስልጣንን ይተገብሩ ነበር። በተጨማሪም ኢጣሊያ ጆርጅን ከነወደቧ ወስዳለች። የልጅ እያሁ የፈረሱ የቀይባህርን ውሃ የመጠጣት ጉዳይና የኦጋዴንና የአካባቢው አልፎም ሱማሌን የመጠቅለል ፍላጎት ግልፅ ግጭት እንደሚከሰት ስለሚታወቅ ልጅ እያሁ እነዚህን ጠላቶቹን ለማባረር ይረዳው ዘንድ የእነሱን ተግራሪ ቡድን መቀላቀልና ድጋፍ አድርጎ መጠቀምን መምረጡ አያስነቅፈውም።

በዚያን ጊዜ ቱርክ የሰዊዝ ካናልን ለመቆጣጠር በመፈለግ በሜዲትራኒያን በኩል ሞክራ ስለከሸፈባት አካሄዷን በመለወጥ የሰማሌን፣ የኢትዮጵያንና የሱዳንን መንግስት ከግብፅ ጋር በማስተባበር እንግሊዝንና ፈረንሳይን ከሰዊዝ ካናል ለማባረር ስትል በቀይ ባህር በኩል ጦርነት እንዲከፍቱ ትገፋፋ ነበር።

ልጅ እያሁ በበኩሉ የሰማሌ ግዛቶችን ለመጠቅለል ይፈልግ ነበርና ለአራት ቀን ጅቡቲን ጎብኝቶ በነበረበት ጊዜ ዘንጉን ወደቡ ላይ ተክሎ “እስከዚህ ድረስ ግዛቴ ነው” ብሎ ተመለሰ። ወዲያውም ለቱርክ አምባሳደር አንድ፣ ለሰማሌ ባለባቶች 12 የኢትዮጵያ ባንዲራዎች ላይ “ላ ኢላ ሐ ኢላላ” የሚል ፅሁፍ አፅፎ ላከላቸው። ይህን በማድረጉም ክርስቲያንና ሙስሊሙን በእኩልነት የሚያስተዳድር ንጉስ መጣልን በማለት 12ቱ የሰማሌ ጎሳዎች በደስታ ለልጅ እያሁ ገቡለት።

ቱርክም የልጅ እያሁን ወዳጅነት በአዎንታ ተቀበለች። እያሁ ጅቡቲን በጎበኘበት ጊዜ ተቀብሎ ላነጋገረው ለጅቡቲ ዋና አስተዳዳሪ በግልፅና በድፍረት “በፈረንሳይ እዚህ መኖር ደስተኛ አይደለሁም። አንተም ወዳገርህ ግባ። በእኛ አገር ውስጥ እንድትቀመጥ አስፈላጊ አይደለም።” ቢለውም አስተርጓሚው ፊታውራሪ ተክለሃዋርያት ሌላውን ንግግር ሁሉ ተርጉመው ይህንን ግን “ለዲፕሎማሲው ሰግቼ ተርጉሜ ሳልነግረው ቀረሁ” ይሉናል።

በዚህም ላይ የአንደኛው የዓለም ጦርነት እየተካሄደ ነበርና የእያሁ የውጭ ፖሊሲ ለእንግሊዝና ለፈረንሳይ ክፉ ራስ ምታት ሆነ። ሁለቱ አገሮች ይህን ሁኔታ ሲረዱና አቤቶ እያሁ ከጀርመኑ ንጉስ ከዳግማዊ ዊሊያምና ከቱርክ መሪ ከሱልጣን መሐመድ 6ኛ ጋር መወዳጀቱን እንዳይ በየቀንሲሎቻቸው በኩል የተቻላቸውን ሴራ በመሸረብ ውድቀቱን ማፋጠን የሚል አቋም ወሰዱ።

ልጅ እያሁ ከጀርመንና ከቱርክ ጋር የማበር አዝማሚያ ያሳየው ስልጣን ከያዘበት ጊዜ ጀምሮ የነበረ ሲሆን፣ ከጀርመናዊቷ አስትራያ መሣሪያ ለመግዛትም ተዋውሏል። ከዚህም ባለፈ ጀርመንን ለማገዝ ወደቀድሞ ታንጋኒካ የእሁኗ ታንዛኒያ ወታደር ልኳል። እነዚህ ወታደሮች እሩሻ በተባለው ግዛት ስለቀሩ ከአካባቢው ህዝብ ጋር በጋብቻ ተሳስረው በአሁኑ ወቅት የልጅ ልጆቻቸው ወደ 700 ቤተሰብ የሚሆኑት እዚያው ገበሬ ሆነው ቀርተዋል። ታንዛኒያ ነፃ ከወጣች ጊዜ አንስቶ የእነዚህ ሰዎች ዜግነት ጉዳይ ሲያነጋግር ቆይቷል።

አቤቶ እያሁን ከስልጣን የማውረድ ሴራ ሲጀመር ሐረር የነበረው የእንግሊዝ ቆንሲል ከሥልጣኑ እንዲለቅ ተደረገና በምትኩ ዓረቦችን ቀሳቅሶ በቱርኮች ላይ እንዲነሱና ቱርኮች ይዞታቸውን እንዲለቁ ያስደረገው የእንግሊዝ ሰላይ የጦር መኮንን የሆነው ሻለቃ ቴ.ኢ. ሎውሬንስ ወደ ሐረር መጣ። ሎውሬንስ እፍ ዓረቢያ እየተባለ የሚጠራው ይህ የእንግሊዝ ባለሥልጣን ሐረር ገብቶ እያሁን ከስልጣን ለማውረድ የሚያስችለውን ስራ መጀመር ብቻ ሳይሆን ተተኪውን ገዥም እስከመምረጥ ድረስ። ለዚህም ሲል የእያሁን የአገር ውስጥ ተቃዋሚ መኳንንቶችን ድክመትና ብርታት፣ እጠቃላይ የኢትዮጵያን ሁኔታ፣ ባህል፣ ወገ፣ አስተሳሰብ ሳይቀር በሚሰዩኖችና ኢትዮጵያ ውስጥ በሚኖሩ የውጭ ዜጎች አስጠንቶ በዙሪያው ካሉ መሰሎቹ ጋር መክሮ የሚከተለውን የሰራ እቅድ ወደተግባር ለወጠው።

- 1ኛ. ለየመኳንንቱ ልጅ እያሁ መስለሙን ማስተጋባት፤
- 2ኛ. ለዚህ ተግባር ሙሴ ሊዮን የተባለውን አርመናዊ ታዋቂ ፎቶግራፍ አንሺ የልጅ እያሁን መልክ በፎቶግራፍ ጥበብ የሙስሊም ልብስ የለበሰ አስመሰሎ 20 ሺ ኮፒ በግብፅ አገር አሳትሞ በማስመጣት በገብረሀይወት ባይከዳኝ አማካኝነት እንዲበተን። በዚህ መሠረት ልጅ እያሁን “ሃይማኖት በመለወጥ” በሚል ክስ ወንጀለው ማስረጃው ፎቶ ግራፍ ሆኖ፣ በተጨማሪም ወሬውን በድፍን ኢትዮጵያ እንዲሰራጭ በማድረግ፣ ከዚህም ባለፈ በአማርኛና በፈረንሳይኛ ፅሁፎች በድሬዳዎ ማተሚያ ቤት እያሳተሙ በማሰራጨት ሹማምንቱንም፣ ካህናቱንም፣ ተራውንም ህዝብ አሳመኑት። የ ቴ ኢ ሎውሬንስ እቅድም በትክክል ሰራ።

ፊ. አ. ሱዳን

በዚህ ምክንያት ቀጥለን እንደወረደ በምናየው የክስ ዝርዝር መሰከሪያ 17 ቀን 1909 ዓ.ም ልጅ እያሁ እንዲሻር ተደረገ።

የልጅ እያሁ መሻር ሐረር ላይ እንደተሰማ ከተማው ተረብሾ 500 ያህል ሰው ሞተ። ልጅ እያሁም መሻሩን እንደሰማና ምክንያቱንም እንዳወቀ መኳንንቶችንና ካህናቱን ሰብስቦ መፅሐፈ ቄዳር ተጠምቆ ሰለመ የተባለውን አስተባበለ። ሐረር የነበሩትን የካቶሊክ ጳጳስም ጠርቶ ሁኔታውን እንዲረዱትና አለመሰለሙን አረጋግጠው ምስክር እንዲሆኑት አደረገ። ነገር ግን ማንም ሊሰማው አልቻለም ነበር። “መሰለሙን ፊፅሞ አላምንም” ብለው ጥቂት ያንገራገሩት ዋናው ጳጳስ አቡነ ማቴዎስ ብቻ ነበሩ። ሆኖም ተፅዕኖው ቀላል አልነበረምና የአድማው ተባባሪ ከመሆን አልዳኑም። በኢትዮጵያ ታሪክ የንግስና ስርዓት በጳጳስ መቀባቱ የግድ እንደነበረ ሁሉ በክስ ሲሻርም የጳጳሱ ይሁንታ የግድ ያሰፈልግ ነበርና በመጨረሻ አቡነማቴዎስ ክሱን አፅድቀው ልጅ እያሁ ሊሻር ችሏል። የጳጳሱ ሚና ከክሱ መጽደቅ ይልቅ ግዝቱን በማንሳት ላይ የተመሰረተ ነበር።

ላቤቱ ሊያሁ ገብረ

ክሱን እንደወረደ ሰናየውም የሚከተለውን ይመሰላል።

“በ፲፱፻፱ ዓመተ ምሕረት መሰከሪያ በ፲፮ ቀን።

ልጅ ኢያሱ የጃንሆይን ያጼ ምኒልክን ትእዛዝ ሰላፈረሱ ያባታችንን ያቡነ ማቴዎስን የእጩን ወልደጊዮርጊስንም የመሐላና የግዝት ቃል ሰለጣሱ መኳንንቱም ሠራዊቱም ሕዝቡም ሁሉ ተሰብስቦ ላባታችን ላቡነ ማቴዎስና ለእጩን ወልደጊዮርጊስ ያስታወቁበት የጨኸት ቃል ከዚህ ቀጥሎ የተጻፈው ነው።

ጃንሆይ እጅ ምኒልክ ለሃይማኖትዎና ለመንግሥትዎ አጅግ ተጨናቂ ነበሩና ቀድሞ እንዳለፉት ነገሥታት ጊዜ ሠራዊታቸው እርስ በርሱ እንዳይተላለፉባቸው በመንግሥትዎም ንፋስ እንዳይገባበት አስበው ፈጽመው እቤት ሳይውሉ በ፲፱፻፩ ዓመተ ምሕረት ሊቀ ጳጳሱና እጩን ቆማችሁ መኳንንቱንና ሕዝቡን ሰብስባችሁ ልጄን ኢያሱን ሰጥቻችኋለሁና ክሱ ፈቃድ የወጣ ሰው ርጉም ይሁን ጥቁር ውሻ ይውለድ። እሱም እናንተን ያለአግባብ የበደለ እንደሆነ ርጉም ይሁን ጥቁር ውሻ ይውለድ ብለው ሰጡን። አባታችንም እጩንም በዚህ ቃል አውግዛችሁ ሰጣችሁን። እኛም ደስ ብሎን ተቀበልን። የግዝትም ቃል እንዳይናወጥብን ተጠንቅቀን ባለንበት አገር ሁሉ በትሕትና ራሳችንን ደፍተን በተቻለን በሙሉ ልባችን መንግሥታችንን እየረዳን እስካሁን ቆየን። ከግዝቱም ቃል የወጣ ሥራ እንዳልሰራን አባታችንም መላ ኢትዮጵያም ያውቃሉ።

የምናስታውቀውም ቃል ይኸ ነው

፩

መጀመሪያ ጃንሆይ ማረፋቸውን ሰው ሁሉ አያውቀው፤ ባረፉበት ሰሞን በልጅ ኢያሱ ትእዛዝ ሰው ሁሉ ፈረሱን እየጫነ ጉግሥ ሲጫወት ሰነበተ። የቀረው ቢቀር በዚያው ሰሞን ማዘንና መተክዝ ይገባ ነበር። መኳንንቱና ሕዝቡም ለጌታው ሳያለቅስ እንባው እንዳረገዝ ቀረ። ምኒልክን የመሰለ የድጋ አባት እናት የነጋሲው ንጉሣችን መላ ኢትዮጵያን አንድ አድርገው አሰማምተው አሕዛብ አቅንተው ባፀኑት መንግሥት በሰሩትም ዐብያተ ክርስቲያናት ጧፍ ፅጣን ሳይባልላቸው ቀረ። አጽማቸውም የወደቀበትን ቦታ አባታችንም ያውቁታል። በጃንሆይ ማረፍ ሕዝቡ በግልጽ እንዳያለቅስ ማረጋገጫና አለማስፈታታቸው መንግሥት እንዳይነቃነቅባቸው ይሆናል፤ ተነገ ዛሬ ፍታት አስፈቱ ምጽዋት አድርጎ ይሉናል እያልን ስንጠብቅ ይህን ያህል ቀን ቆየን። ያባታቸውንም ማረፍ ከምንም ሳይቆጥሩት የቀሩት ለካ ሃይማኖታቸውን ከለወጡ ብዙ ጊዜያቸው ናሯል።

፪

ሃይማኖት መለወጣቸውንና ከክርስቲያን መንገድ መውጣታቸውን መግለጽ ከወጡት ዝምሮ የሰሩትን ያልተገባ ሥራ ሁሉን ጽፈን ለመጨረስ እይቻልምና ዋና ዋናውን ብቻ ባጭር ቃል እናመልክት።

ጌታችን ጃንሆይ የሮፓን ሥርዓት እኔው ተሸቀዳድሜ ባገራ ታላባሁና በሁሉም ነገር እነርሱን ካልመሰልጓቸው አይሆንም ብለው ከተማ መጠበቁና የሮፓን ሥርዓት ማስለመጃ ይሁን ብለው የሌሊት ዘበኛ ቢያቆሙ፤ ልጅ ኢያሱ አሥር አሥር አሽከር እያስከተሉ ሌሊት እየዞሩ እንደ ሸፍታ ከዘበኞቹ ጋራ እየተታኩሱ ጠንክረው የሚጠብቁትን ዘበኞች እየገደሉ በከንቱ ደማቸውን እያፈሰሱ የቆመውን ደምብ በገዛ እጃቸው ሰላልረባ ነገር አፈረሱት።

፫

የእስላም ቃልች እየሰበሰቡ የመሐመድንና የግራኝን ታሪክ እያሰነበቡ ያያቸውን ዘር እያስቆጠሩ የይማሞች ዘር ከመሐመድ ዘር የወረደ ነው አሰኝተው እስላምነታቸውን ካደላደሉ በኋላ የእስላም ሴት እየፈለጉ ያባ ጅፋርን ልጅ፣ የእህቱን ልጅ፣ የአሚር አብዱላሂን ልጅ፣ የነጋድራስ መሐመድን ልጅ፣ ያዳልንም የባላባት ልጅ፣ እነዚህን ሁሉ አግብተው ቁባቱ የቀሩትን የእስላም ሴቶች ስንቱ ተጽፈው ያልቃሉ። ስንኳስ ያልተጠመቀችንና ክርስቲያኗንም ብትሆን በመጽሐፋችን የታዘዘ አለ።

፬

አባታችንም እጩም ይህ ሁሉ ሥራ ሲሰራ እያወቁና እየሰሙ መክረው ለመመለስ ተሸነፉ። አባታቸው ንጉሥ ሚካኤል ልጃቸውን መክረው ከዚህ ከከፉ መንገዳቸው ይመልሱልናል ብለን ተስፋ ስናደርግ አሸንፈዋቸው ኖሮ አምና በፍልሰታ ለእስላም ጸም ገጥሞ ነበርና አባታቸው ከተማ ደሴ ላይ የሰሩት የክህደት ሥራ በጅሌና በጡሙጋ፣ በጨኖ፣ በጀላሌ ሲያደርጉት የክረሙት ሥራ ሁሉ ቢጽፉትም አያልቅ። ለመስማትም ደስ አያሰኝ። ይኸን ሁሉ ሥራ ሲሰሩ መኳንንቱም ሠራዊቱም እያየ እየሰማ ህፃን ቢሆኑ ነው እያለ ትዕግሥት ቢያበዛ ልጅ ኢያሱ ዘውዳቸውን ጭነው በክርስትና ፀንተው መንግሥታቸውን ጠብቀው መያዝና ማጥናት ጠልተው እድሜአቸው ለእውቀት ሲደርስ ሃያ ዓመት ሲሞላቸው የቃልቻን ቃል እየሰሙ በኢትዮጵያ የክርስቲያን መንግሥት አልቋል። ከመሐመድና ከግራኝ ዘር የወረዱት የይማሞች መንግሥት መነሻው ደርሷል እያሉ አምና ሐረርጌ የወረዱ ጊዜ አራቱ አድባራት ቤተ-ክርስቲያን ገብተው አንድ ጊዜ እጅ ሳይነሱ ቀሩ። ከዚያም ሁሉ አብያተ-ክርስቲያናት ላንዱ እንኳ ገንዘብ ሳይሰጡ የመላው ሐረርጌ

እስላም እየተሰበሰበ የሚሰግድበት መሥሪድ ሄደው አብረው ሰገዱ። ባምሳሌም በር ዙሪያ ላሉት መሥሪዶችና ቃልቾች አትርሱኝ እያሉ ብዙ ገንዘብ ሰጡ።

፭

ጃንሆይ ሐረርጌን የሰበሩ ጊዜ ከክርስቲያን ሰዋጋ ያለቀውን እስላም ቦታውንና ቤቱን ሁሉ ጃንሆይ በፈቃዳቸው ለመንግሥት እርስት ይሁን ብለው ለካህናትና ለከተማው ዘበኛ ከከተማ ለማይለይ ሰራተኛ ሰጥተውት የፈረሰውን መልሶ እየሰራ የዘባውን እያቀና ይህንን ያህል ዘመን ይዞት የኖረውን ቤት ለእስላሙ ልቀቁ ብለው አስለቀቁት። ካህናቱም ከታቦቱ ተለይቶ ወጣ። ድንገውም አልቅሶ ለቀቀ።

፮

ያሩሲ ጋላ ሸፍቶ ፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስና ቢትወደድ ኃይለጊዮርጊስ ሸፍታውን ለማርጋት ጦር ቢልኩ ይኸውም ከጥፋት ተቆጥሮባቸው ተነቀፉበት። ይኸም እስላም እንዳይነካ ለማድላት ነው። እንደዚሁም የመሰለ በደጃዝማች ተፈሪ ግዛት በውጋዴን አርባ አምስቱን ወታደር ሱማሌ አርዶት ሥራት ሳይታይ ይልቁንም ሱማሌዎቹ አዲስ አበባ ቢመጡ ተሸልመው ሄዱ። የክርስቲያኑም ደም እንደውሻ ደም ሆኖ ቀረ። ይህም ነገር እስላም በክርስቲያኑ መቀባቱ ነው።

፯

አዲሱ ከተማ ድሬ ደዋ ላይ ቀድሞ ያልነበረውን መስጊድ ተሰርቶ አሁን ከዚህ ከወረዱ የእስላም አሊሞች ልብስ ለብሰው የእስላም ጥምጥም ጠምጥመው ግልድም አገልድመው ፈጽመው የክህደት ሥራ ሠርተው እመሥሪዱም ገብተው አብረው ሠገዱ። ለመስጊዱም ብዙ ገንዘብ ሰጡ። የእኛ ታቦት ግን አስቀድሞ ተቆርቆሮ በመቃኛ የኖረውን ካህናቱም መኳንንቱም ቢያስታውቅ እስካሁን ሳይሰራ ቀርቶ የመሥሪዱ ሥራ በልጠ ቀደመው።

፰

ጅጅጋ ላይ ዳርቻ አገር ነው በዚያ ውስጥ የሚቀመጥ ክርስቲያን መቅደስ ካልተተከለለት ሰውነቱ ይማግጣል ብለን የተከለከለውን ታቦት ይህ ለመሥሪድ የሚሆን ቦታ ነውና ታቦቱ ከሌላ ቦታ ሄዶ ይደረብ ብለው ካህናቱም ታቦቱን ይዘው ጊሪ ከሚባል ቦታ ተዳብለው ተቀምጠዋል። ይህን የእስላም ወገን አጽኚ ነኝ ማለት አደለም። አሁን መጠቅለያውን የሐረርጌ መድሃኒንም ቤተ-ክርስቲያን የተሰራበት ቦታ ቀድሞ መስጊድ ነበርና ታቦቱ ይውጣና እንደጥንቱ መሥሪድ ይሁን ብለው ነበር። በቅርብ ቀን ነገር የሚነሳባቸው ቢሆን ለጊዜው ትተውታል። ለኋላው ግን አላባቸውን ሳይፈጽሙት አይቀሩም።

፱

ከዚህ ሁሉ የሚከፋ ሥራ ሲሰሩ እስካሁን ከሰላም ጋራ እየተጋደሰ በክርስትና ፀንቶ በዓለም ሁሉ ታውቆ እራሱን ችሎ የኖረውን የኢትዮጵያን የክርስቲያን መንግሥት ስሙን ከምድር አጥፍተው ሃይማኖቱን አስለውጠው የእስላም ዜጋ ሊያደርጉ የመንግሥታችንና ያገራችንን ክብርና ስም መጠሪያ በሰንደቅ አላማችን ላኢላ ሐኢላላ መሐመድ ረሱል አላህ ብለው አስጽፈው ወስደው ለቱርክ መንግሥት ቆንሲል አስረከቡት። ሰንደቅ ዓላማ ማለት ትርጓሜው በመንግሥት ፋንታ ሆኖ ለዓለም ሁሉ የሚታይና የሚታወቅ ምልክት ማለት ነው። ለዚህ ምስክር መንግሥት ሲባል ሰንደቅ ዓላማ የሌለው መንግሥት የለም። የቱርክ መንግሥትም ቆንሲል ይህንን ሰንደቅ ዓላማ ተቀብሎ ብዙ ደስታ አድርጎ ሻምፓኝ ክፍቶ እያጠጣ የኢትዮጵያ መንግሥት የእስላም ሃይማኖት ከዓለም ሁሉ ሃይማኖት የተመረጠ መሆኑን ተረድቶት ዛሬ አመነ። ለዚህም ምስክር ሰንደቅ አላማውን ለእስላሞች ጠቅላይ ለቱርክ መንግሥት አስረከበ። እንግዲህ ከዛሬ ዝምሮ የቱርክንና የኢትዮጵያ እንደ መሆን የሚጠራጠር ሰው ቢገኝ ወንጀል ይሆንበታል እያለ በጉባኤ መረቀ። የውጪ መንግሥት እንደራሴዎች ይህንን ስምተው ሰንደቅ አላማችሁን አስመልሱ እያሉ ቢመክሩ የሚሰማቸው ጠፍቶ ሰንደቅ አላማው አሁንም በቱርክ ቆንሲል እጅ እንዳለ ነው።

፲

በፍፁም መሰለማቸውን ለይቶ የሚያስታውቅ እስከ አርባ ትውልዳቸው በጠርቡሽ ላይ አጽፈው ወገናችሁ ነኝና እስላምነቴን እወቁ ብለው ለሐረርና እስላም ሱማሌ ሽልማት ሰጡ። ድብቅ የሌለው ሕዝብ ያዩው ነገር ነው። ይህስ ክርስቲያኑን መካድ አይደለም።

፲፩

ሐረርጌ የእስላሙን ቃዲ ጠላና ጠጅ ትጠጣለህ አሉ ስለምን የሰላም መጽሐፍ የማያዘውን ትሰራለህ ብለው ከላሽ ላይነላበት ባደባባይ ፍረዱ ብለው ክርስቲያኑንም እስላሙንም አስፈርደው አሰሩት። እስላሙስ ይፍረድ ክርስቲያኑን በማያውቀው ሕግ ቀላቅለው በፍርሃት ማስፈረዳቸው የምን ማድረግ ይመስላል።

፲፪

አሁን ጅጅጋ ከወረዱ የሱማሌን ውጋዝና ባላገር ሰብሰበው ሙሉ የጦር ልብስ ሽልመው የኢትዮጵያን መንግሥት ባለ ግርማ ሰንደቅ ዓላማችንን እዚህ አዲስ አበባ ለቱርክ መንግስት ቆንሲል የተሰጠው እንሶ እስራ ሁለት ሰንደቅ ዓላማ ላኢላ ሐኢላላ መሐመድ ረሱል አላህ የሚል ተጽፎበት ምላሌ የሚሆን ክር እሰንደቅ ዓላማው ላይ ተንጠልጥሎ ይህንኑ ክር የሚበጥስ ፋስ የያዘ ጠርቡሽ ያደረገ ሰው ሥዕል ተሥሎበት

ለሱማሊዎች ሰጥተዋቸው ባደባባይ ይዘውት መጥተው ፈከሩበት። ይህ በክርስቲያኑ በኢትዮጵያው ሕዝብ ላይ መነሳት አይደለም።

፲፫

የኢትዮጵያን መኳንንትና ሕዝብ ወደ ጥፋት መሄዱን እያፈነገሩ እያወቀ ዝም ብሎ ትዕግሥት ቢያበዛ ፈረንጆች የልጅ ኢያሱን ሥራ ሁሉ ተመልክተው ይህ ነገር ጃሂድ የማሰጠናትና የኢትዮጵያን ክርስቲያን አጥፍቶ በመጨረሻው በእኛ ላይ የሚከፋ ነገር ለማምጣት ነውና ይህን ነገር ለመንግሥት እናመልክትና ለራሱ ብላሃት ቢያበጅ ያብጅ በተቀረ እኛ የምንሰራውን ሥራ እናውቃለን ብለው ባንድነት ሆነው በግልጽ አስታወቁ። ይህንን ነገር አስቀድመው ለመንግሥት ማመልከታቸውን ብናውቅበት ለእኛ እጅግ መልካም ነገር ነው። ክፋት አስበው ቢሆን ግን ዝም ብለው ቆይተው ልጅ ኢያሱም አላባቸውን ከፈፀሙ በኋላ ባገራችን ላይ በከፋ ለመነሳት ይመቻቸው ነበር። ጃንሆይ የመሠረቱትን ውል ጠብቀን ተጠንቅቀን ከኖርን ግን ኢትዮጵያን የሚነካት ሰው የለም። ባንድ በልጅ ኢያሱ ውል ማፍረስ ምክንያት የኢትዮጵያ ሕዝብ ላይጠሉ እንደት ለምለም አገራችንን እናስወስዳለን ሃይማኖትስ ሲፈርስ ምን እናስተውላለን። አሁን ደግሞ ጃሂድ እያሉ የጃንሆይን አሽከሮችና የክርስቲያን ደም ያፈሰሱትን እስላሞች ሼኸ ጠላሃን ያሰን እንጃምን ልጅ ያባ ጅፋርን ልጅ ደግሞ ሌሎች ብዙዎች እንደነዚህ ያሉትን ይዘው አዋናው እስላም አገር ጅጅጋ ተቀምጠው ውጋዲን ውስጥ ሽፍታ ሆኖ እያሰቸገረ ከሚኖረው ጅጅጋም ድረስ መጥቶ ክርስቲያን ሊፈጅ ከነበረው ከከቢራው ጋራ እየተላላኩ ብዙ ጠበንጃና ጥይት መትረየሰም ሰደዱለት። ደግሞ የእንግሊዝንና የኢጣልያንን ዜጎች በየውሩ እየሰበሰቡ ጃሂድ እንበል እያሉ መክረዋል።

ዛሬ ጅጅጋ ወርደው መምከራቸው የእስላም መካከለኛ አገር ነውና ጃሂድ በሚሉበት ጊዜ ኃይላቸው እንዲበረታላቸው ነው።

እላቸው ግን እስላም ያረደውን እየበሉ አገር ለማስፋትና ሰው ለማባበል ነው እያሉ የሚያታልሉት ይህ ሱማሌና እስላም ከዚህም በፊት በጃንሆይ የገበረ የቀቀለ ዜጋቸው ነው። ልጅ ኢያሱ ግን ከእስላሙ ጋራ አብረው በመብላታቸው የራሳቸውን እስላምነት ለማጽናት ነው እንጂ በማባበሉስ ፊት ከቀናው አገር በተቀረ ስንዝር መሬት የጨመሩት ነገር የለም። አሁንም ጃንሆይ ያሸከሮቻቸውን ደም አፍሰሰው ያቀኑት አገር የሰላም ሰንደቅ ዓላማ ሊሰቀልበት ክርስቲያንም የሰሩት ዐብያተ-ክርስቲያናት የእስላም መስገጃ ሊሆን ነውና ሃይማኖት መፍረሱን መንግሥት መጥፋቱን አስበን እንቻልህ እንታገሥህም ብንለው የማይቻለን ሆነ። ስለዚህ ከሮፓ በፊት በወንጌል ተሰብኮ በክርስትና ፀንቶ እስካሁን የኖረውን መንግሥት አሁን የእስላሞች ዋና ገዢ የቱርክ መንግሥት

ሊወድቅ በደረሰበት ሰዓት ወደ እስላምነት ሲመለስና የክርስቲያን ደም እንደ ጐርፍ የፈሰሰበት አገር ኢትዮጵያ የእስላም ሰንደቅ ዓላማ ሲሰቀልባት ከማየት አስቀድሞ የሃይማኖት አምላክ ይርዳን ብለን ስለ ሃይማኖትና ስለ መንግሥት ደማችንን ለማፍሰስ ቆርጠናል። እንግዲህ መንግሥት ያለ ሃይማኖት፤ ሃይማኖት ያለ መንግሥት እንዳይጠና የታወቀ ነውና፤ ለዚህም መንግሥትና ሃይማኖት ጃንሆይ አልጋ ላይ ከቀሉ ዝምራው እስካሁንም የደከሙበት አባታችን ነገ ሃይማኖት ይጥና መንግሥታችን ይርጋ ያሉ እንደሆነ የማርቆስ ሃይማኖት አምላክ ለዳዊት እርዳታ ያወረደ መንፈስ ቅዱስ አይለያችሁ ብለው አባታችን መስቀልዎን አፈታችን ይዘው ሃይማኖታችንን ያጥኑልን።

እስላም ጃሂድ ካለ በኋላ ነገሩን ለማብረድ የሰደድ እሳት ለማጥፋት እንዲያሰቸግር እንደዚህ ያስቸግራልና በቶሎ ካልነቃንበትና በቶሎ ካላጠፋነው ስር ከሰደደ በኋላ ይልቁን ብዙ የክርስቲያን ደም ይፈሰብናል። ይኸም የተነሳንበት ሁሉ በሹመት በሽረት በማግኘት በማጣት አይደለም። ለሃይማኖታችንና ለመንግሥታችን ስንል ነው። ለዚህም የኢትዮጵያ አምላክ ይመስክርብን።” /ጥላሁን ብርሀነሰላሴ ቤተ 1996/

ክሱ ያየነውን ሲመስል ዋና ወንጀሉ መስለም የሚለው ነው። በዚያ ዘመንም ሆነ ያ ዘመን ካለፈ በኋላ ግን ዛሬ ድረስ አለመስለሙን እንጂ መስለሙን የሚያረጋግጥ ምንም ማሰረጃ አልተገኘም።

በዚያ ወቅትም ቢሆን በልጅ እያሁ ክስ ያልተሰማሙ ታላላቅ ሹማምንት ነበሩ። ከእነዚህም ውስጥ ደጃዝማች ባልቻ አባነፍሶ እና ሊጋባ በየነ ይጠቀሳሉ። ሌሎች የእያሁ ደጋፊዎችም ሊታደጉት አልቻሉም እንጂ የሐሰት ክስ መሆኑን በአፅንኦት ገልፀው ነበር። ነገር ግን የእያሁ ተቃዋሚዎች ነገሩ የተረጋገጠ አስመስለው “ድርስ ከመሐመድ ዓሊ ልጅ ምን ይጠበቃል?” በሚል እርግጠኝነትን በሚያጠናክር ቃል ያስተጋቡት አሉባልታ በርካቶችን አሳምና ነበርና ደጋፊዎቹ ሳይቀሩ ያድማው ተሳታፊ ሆኑ።

የ20ኛው ክፍለ ዘመን ኢትዮጵያ በሚለው መፅሐፍ ውስጥ የተካተተውን ገለፃ ስናይ፤ “የቅርብ አሽከሮቹ በሙሉ ከእሱ ህይወት በኋላም ሁሉም አለመስለሙን እየገለፁ ይምሉ ይገዙቱ ነበር። ወ/ሮ አስካለማርያም ጆቴን አስልሞና ሙሚና ፡፡ ሰኞቹ አግብቷል የተባለውን ወይዘሮዋ እንዳልሰለሙ ልጃቸው ወ/ሮ ፅጌ ሻረው በኋላ ላይ አስተባብለዋል።” ይላል። በመቀጠልም “የአቤቶ እያሁ ሁኔታ ግራ የሚያጋባ ቢሆንም፤ በይፋ ግን ሃይማኖቱ ክርስቲያን መሆኑ ግልፅ ነው። በመጨረሻ ላይ እንኳን እጁ የተያዘው ግብፅ ያም ውስጥ ተሸሽን ነበር።” ሲሉ ያክሉበታል።

አቤቶ እያሱ ከአብደላ አሊ ሳዳት ቤተሰብ ጋር በሃረር

በተመሳሳይ ሁኔታ ፕ/ር ባህሩ ዘውዴ “ክሱ ሀቀኛ መሠረት አልነበረውም። የአገር ውስጥም ሆነ የውጭ መረጃዎች እንደሚያረጋግጡልን የእያሁ ጥረት ክርስትናን በእስልምና ለመተካት ሳይሆን ያለፈውን አድልኦ የተሞላበት ስርዓት ሽሮ ሙስሊሞች በገዛ አገራቸው እንደባይተዋር መቆጠራቸውን ለማቆም ነበር። የእያሁ ችግር ፖሊሲውን በግልፅ አለማብራራቱና በአፈፃፀሙ ላይ ከዘዴ ይልቅ ማንከለብኝነት መምረጡ ላይ ነው።” በማለት በሃይማኖት ፖሊሲው እያሁን የሚተካከል ዘመናዊ የኢትዮጵያ መሪ ለማሰብ እንደሚያዳግት ካላፉ ነገሰታቶች ጋር እያነፃፁ ይተነትኑታል። ሲቃጥሉም “ከዚህ ሁሉ አኳያ ሲታይ የእያሁ የሃይማኖት ፖሊሲ የብዙ ብሔር ብሔረሰቦችና የሁለቱ ታላላቅ እምነቶች አገር የሆነችውን ኢትዮጵያ ፍትህ በተሞላበት አንድነት ላይ ለመመስረት የተደረገ የመጀመሪያ ሙከራ ተብሎ ሊገመገም ይችላል” ይሉናል።

ተክለሃድቅ መከራይ “የኢትዮጵያ ንጉስ ሊያደርገውና ሊፈፅመው ከሚገባው ዋና ዋና ነገሮች ውስጥ ይበልጠዋል ከዚህ ቀጥሎ የተመለከቱት ናቸው” በማለት 5 ነገሮችን ከልጅ እያሁ ታሪክ ጋር በተያያዘ አስፍረዋል።

1. እንደ ሴት በስርዓተ ተክሊል አግብቶ መቀመጥ፤
2. ከአብርሃም ከአፅንኦት ጀምሮ በኢትዮጵያ ፀንቶ የኖረውን ጎርቶዶክስን ሃይማኖት ጠብቆ መኖር፤

3. ከመላፍንት እስከተራ ህዝብ ያለውን ማንኛውንም ዜጋ እቅድ ባለው ሕግ ማስተዳደር፤

4. ከቁጣና ያለ ሕግ ከመቅጣት ታጋሽ መሆን፤

5. በማንኛውም ረገድ ለንጉሰነት የተገባውን ክብሩን በሰውርም በግልፅም መጠበቅ ነው።

ልጅ እያሁ ግን በእነዚህ እሳይ በተዘረዘሩት ባንደኛው እንኳ የበጎ ሰራ ሊይዙ በፍፁም አልፈሉም ...” በማለት ምክንያታዊ ትችት ለመሰንዘር ይሞክራሉ።

ምናልባት የተራ ቁጥር ሁለቱ ሊያስኬድ ከቻለ እንጂ ሌሎች ደንቦች ያው በልማድና በ“ቢሆን ይመረጣል” እንጂ በአዋጅ የተደነገጉበት ሁኔታ የለም። ቀደም ሲል እንዳየነውም በርካታ ነገሰታት በርካታ ሚስቶች ነበሯቸው። ሦስተኛው ገለፃ ደግሞ እያሁ የተጋበት ተግባር መሆኑን ከታሪኩ እንረዳለን። እያሁ ያለሕግ የፈፀመው ቅጣት አለ ለማለትም አያስደፍርም። ክብር መጠበቅን በሚመለከትም እያሁ የንጉሰነት ክብሩን የፈለገው ከአገር ዳር ድንበር መከበርና ከዜጎች እኩልነት በኋላ በጥምረት ሊያከብረው ነው ያሰበው።

የፊታውራሪ ተከለሃዋርያት አገላለፅ ደግሞ፤ “... አልጋ ተዛወረ፤ ህዝቡም ለእስላም አንገዛም አለ” የሚል ነው። ሆኖም ህዝቡ የወሬውን እውነትነት አረጋግጦ አንገዛም አላለም፤ ይልቁንም እውርጋውያኑ ካገር ውስጥ ሹማምንት ጋር ብቻ መክረው የወሰኑት ውሳኔ እንጂ። ከሱም ላይ ያየነው፤ “... አገር ለማስፋትና ሰው ለማባበል ነው እያሉ የሚያታልሉት ይህ ሱማሌና እስላም ከዚህ በፊት ለጃንሆይ የገበረ የቀቀለ ዜጋቸው ነው” የሚለውም አገር ማስተዳደር ማለት ሁሉንም ማስገበር መቻል ብቻ የመሰላቸው አስተሳሰብ ነው። እያስገበሩ ከመግዛት ይልቅ በፍቅር እያስገበሩ መግዛት የሚሻልም የሚመረጥም ዘላቂነት ያለውም መሆኑን ማሰብ የፈለጉ አይመስልም።

በዚህም እያንዳንዱን የልጅ እያሁን አካሄድና ተግባር የሚያዩ የሱ ዘመን ሹማምንት ምን ጥሩ ቢሰራ በበጎ ጎኑ ሊያዩለት ፊፅም ዝግጁ ያልነበሩ መሆናቸውን በቀላሉ እንረዳለን።

ምንም ቢባል ግን ልጅ እያሁን “ያልተዘመረለት እያሁ” ብሎ ለመጥራት የሚያስደፍር ቁንጮ ተግባር እንዳከናወነ /ለማከናወን እንደሞከረ/ አይካድም።

ይህም በአሁኑ ጊዜ ስልጣን ላይ ያለውን መንግስት ልዩ ትኩረት ሰጥቶ የተንቀሳቀሰበት ብሎም “የብሔር ብሔረሰቦችና ህዝቦች የእኩልነት መብት” “የሐይማኖት እኩልነት” ይህን ስራውን ብቻ መዝዞ በማውጣት እንዳልተዘመረለት መግለፅ ይቻላል። ይህም ሲባል ኦርትዶን፣ ጅቡቲን የበርበራንና የሞቃዲሾን ሶማሌ የማስመለስ እቅዱንና ለዚህም ሲል

380,000 ጦር ማደራጀቱንም ሆነ ሌሎች እንቅስቃሴዎችን ሁሉ ወደ ጎን ብናደርግ እንኳ ለማለት ነው።

በጥቅሉ ልጅ እያሁ በስልጣን ዘመኑ ግጭት ውስጥ የገባው በዘመኑ ከነበሩት ሹማምንት ጋር ብቻ አልነበረም፤ ከሲረኞች አውርጋውያን ጋር ብቻም አልነበረም፤ በዋናነት የተጋጨው ከዘመን ጋር ነበር ማለት ይቻላል።

በሚገርም ሁኔታ በተገኘው አጋጣሚ ሁሉ “የልጅ እያሁን ስም ማጥፋት” የሚለው መርህ በእሱ ዘመን ብቻ ሳይሆን ዘመኑም እሱም ካለፉ በኋላ መቀጠሉን ለመታዘብ አንድ ነገር እንይና ከሽረቱ በኋላ የተከናወኑ ድርጊቶችን ወደማየት እንለፍ።

ጉዳዩ ስለ አንደኛው የዓለም ጦርነት ነው። ቀደም ሲል እንዳየነው በጦርነቱ ጊዜ የቱርክ መንግስት ለጀርመን የጦር ንደኛ እንደመሆኑ መጠን ጀርመን ኢትዮጵያን ከቱርክ ጋር አዛምዳ የሁለቱን ኃይል በመደገፍ በሰሜን አፍሪካ ያሉትን የጦርነቱ ተፋላሚዎች የእንግሊዝንና የፈረንሳይን ግዛት ለመቀማት አስባ ስለነበርና፤ ቱርክም የሰዊዝ ካናልን በጁዋ ለማድረግ ፈልጋለችና፤ ልጅ እያሁም ለኢትዮጵያ ይበጃታል ያለውን ግዛቶቿን የማስመለስና የማስፋት ዓላማውን ማሳካት ይሻልና፤ ለጀርመንም ለቱርክም ተሰማሚ ሆኖ ቀርቧል። በወቅቱ ለሦስቱ አገራት ከዚህ የተሻለ ምርጫ ነበራቸው ብሎ ማሰብ አይቻልም። የታሰበው ሳይሆን ቀረና ጀርመን ድል ሆነች። ስለዚህ በኋለኛው ዘመን “... ልጅ እያሁን በጊዜ ከስልጣን ማውረድ ባይቻል ኖሮ 1ኛው የዓለም ጦርነት ተጠናቆ ጀርመን ድል ስትሆን ኢትዮጵያም የተለየ ገፅታ ይኖራትና በተለያዩ የውል ስምምነቶች አማካኝነት ታሪካ የሚበረዝበት ሁኔታ ይፈጠር ነበር...” በሚል እያሁና አገዛዙን ለመውቀሻነት አገልግሏል።

ጀርመን እንደምትሸነፍ ልጅ እያሁም ሆነ ራሷ ጀርመን ቀድመው አያውቁም። ብዙ ነገር መዘርዘር ሳያስፈልግ ባጭሩ ይህ የ”ኖሮ” አስተሳሰብ የልጅ እያሁን መጥፎ ገፅታ አረጋጋጭ ሆኖ መካተት ይገባዋል ወይ? ነው ጥያቄው። በምንም አቅጣጫ ብናየው መልሱ ግልፅ ነው። ነገር ግን የእያሁን ደካማነት ለመግለፅ እንደ አንድ ግብአት /ያውም ካለፈ በኋላ/ ጥቅም ላይ የዋለ ገለፃ ሆኖ በብዙ ፅሁፎች ተካቷል። እዚህ ላይ በአቶ ብርሃኑ ሰላሴ መፅሐፍ በገፅ 105 የሰፈረውን ሐተታ ላክል።

“ልጅ እያሁ ከአንደኛው የዓለም ጦርነት በፊት የወገነው ከጀርመንና ከቱርክ ጋር ስለነበረ እነሱ በተሸነፉ ጊዜ የኢትዮጵያ ዕጣ ፋንታ ምን ይሆን ነበር ብሎ ለገመተ ሰው “እንኳን በጊዜው ልጅ እያሁ ወረደ” ብሎ መደምደም ይችላል። ባይወርድስ ኖሮ ከማይጨው ጦርነት የባሰ ነገር ኢትዮጵያ ላይ ይደርስባት ኖሯል? ምዕራባውያኖቹ የራሳቸውን ጥቅም እንጂ ወዳጅ የማያውቁ ስለሆኑ ምናልባት ልጅ እያሁ የወሰደው

እርምጃ የተለየ ሁኔታ ሊፈጠር ይችላል ነበር ማለትም ሌላ አማራጭ ነው። ልጅ እያሁ ተሸሮ ሌላ ሰው ስልጣን ስለያዘ ኢትዮጵያ ወደቦቿን እንዳጣች ቀረች እንጂ ያገኘችው የተለየ ጥቅም አልነበረም።”

ልጅ እያሁ በበላይነት በቆየባቸው 6 ዓመታት ለእያቱ መኳንንቶች አንድም ጊዜ ክብር አሳይቷቸው ባለማወቁ ብቻ ሳይሆን የቤተመንግስቱን የወግ እቃዎች የእጄ ምኒልክን ዘውድ ጭምር ወደ ደሴ በመውሰዱ ዋና ከተማውንም ወደዚያው ሊያዞር አስቧል የሚል ግምታቸው በእያሁ ላይ እምነት እንዳይጥሉ ካደረጓቸው ነገሮች ውስጥ አንዱ ነበር።

እነዚህን የመሳሰሉ አሉባልታዎችም ሆኑ አጠቃላይ የእያሁን አገዛዝ በሚመለከት ስለሚኖሩት ወሬዎችም ይሁን ስለሚዘጋጅለት የትብብር ወጥመድ ልዑሉ ምንም ያህል ትኩረት አይሰጣቸውም። የእኔ የሚለው ሰላይም፣ ቃል አቀባይም የለውም። ወሬ ብለው ሲነገሩት የሚመጡትን ሳይቀር ቢያንስ ሊያዳምጣቸው ዝግጁ አልነበረም።

ሌላው ቀርቶ ራሱ እንኳን የሸዋን መኳንንት በቅርብ ሆኖ ስመክታተል ፍላጎት ኖሮት አያውቅም። የእሱ የቅርብ ክትትል በአጋደንና በአካባቢው ላይ ብቻ ነበር ለማለት ይቻላል። የጦርነት ዘመቻ ካልኖረ በስተቀር ተደርጎ በማይታወቅ ሁኔታ ከፖለቲካው እምብርት ከእዳሰ አጠባባቢ ለፀ ወራት ያህል ሐረር ተቀምጦ ነበር።

ሰነዳችን ባዮች መኳንንትና ግዛታችን ስጋት ላይ ጣለብን ብለው በተነሱበት አውሮፓውያን ሴራ ባልዋለበት ተከሶ መስከረም 17 ቀን 1909 ዓ.ም ከስልጣን ሲሻር በምትኩ የእጄ ምኒልክ ልጅ ዘውዲቱ ንግስተ ነገሥት ተብለው ሲነግሱና ደጃዝማች ተፈሪ ራስ በሚል ማዕረግ አልጋውራሽ ተብለው ሲተኩ እንኳን ልጅ እያሁ በአጋደን አቅራቢያ በጅጅጋ አካባቢ ነበር የሚገኘው።

ባለበት ቦታ ሆኖ መሻሩን የሰማው ልዑል የአካባቢውን ሹማምንት ሰብስቦ እየማለ እየተገዙት አለመስለውን ቢያስተባብልም ተቀባይነት አላገኘም ነበርና ሽረቱ ፀደቀ።

ልጅ እያሁ በዚህ ጊዜ ወደ አባቱ ወደ ንጉስ ሚካኤል መልዕክት ላከ። ጦርም አዘጋጅቶ ወደ ሸዋ ሊዘምት ተነሳ። በወቅቱ ጥቂት የእያሁ ደጋፊዎች መሻሩን ቀድመው የሰሙት እሱን በጦር ለማገዝ ወደ ሐረር የሄዱ ነበሩ። ከእነዚህ ውስጥ አንዱ ወታደር እንደሆነ ሸለለ ይባላል።

“አባ ጤና እያሁ ጥይት ግዛ! ጥይት ግዛ! ወገብክን ይጭነቀው! እኛ ሰማን ወሬ እንተ የማታውቀው!”

እነዚህን የመሰሉ ጥቂት ደጋፊዎች ይኑሩት እንጂ ከደጋፊዎቹ ውስጥ በርካቶቹ በመጨረሻው ጊዜ ክደውት የአድመኞቹ ተባባሪ ሆነዋል።

የአድማው ተሳታፊዎች ይሰበሰቡ የነበረው በዕጩኔው ቤት ነበር። ፊታውራሪ ሀብተጊዮርጊስ ዋናው አስተባባሪ ነበሩ። መሐል ሰፋሪዎች

ከጎናቸው ሲቆሙም ለእያሁ ይከራከሩ የነበሩት ሊጋባ በየገና ወንድማገኘው። በጅርገድ ይገዙ በሐብቱ፣ የእያሁን እህት ወ/ሮ ሰሂንን ያገቡትና እያሁ ትልቅ ስልጣን የሰጣቸው ቢትወደድ ሃይለጊዮርጊስና የእያሁ አማካሪ የነበሩት የዘመኑ ምሁር ተክለሐዋርያት ተክለማርያም ሳይቀሩ ክደውት ተቀላቅለዋል።

ልጅ እያሁ ጦሩን ሰብስቦ ወደ ሸዋ ለመዝመት ከሐረር ተነስቶ እየተጓዘ ሳለ ሚኤሶ ላይ ከሸዋ ቀድሞ የተላከ 15,000 ጦር ጠብቆ ውጊያ ገጠመውና የእያሁ ጦር ተሸነፈ። እያሁ የተረፉትን ጥቂት ወታደሮች ይዞ ወደ አፋር በርሃ ለመሸሽ ተገደደ። በዚህ ጦርነት ከሸዋ ለተላከው ጦር ዋና አዝማች ሆነው የሄዱት የእያሁ የቅርብ አማካሪ የነበሩት ፊታውራሪ ተክለሐዋርያት የነበሩ ሲሆን፣ የተመረጡትም አገሩን በደንብ ያውቃሉ በሚል ነበር። ይህ ከሆነ በኋላም የልጃቸውን መሻር የሰሙት ንጉስ ሚካኤል “ቢያጠፋ እንኳ እኔ እመክርና እርመው የነበረውን ልጄን እንዴት ሳያማክሩኝ ያባቱን ዙፋን ያስለቅቁታል!” በማለት 80,000 ጦር ሰብስበው “የጠፋ ልጄን አፋልጉኝ” ብለው ወደ ሸዋ ዘመቱ።

የንጉስ ሚካኤልን ጦር ለመግጠምም በሸዋ በኩል 120,000 ጦር ተዘጋጅቶ የመጀመሪያው ጦርነት ጥቅምት 7 ቀን 1909 ዓ.ም በቶራ መስክ ላይ ተካሂዶ የወሎ ጦር አሸነፈ። በዚህ ጦርነት የሸዋው የጦር መሪ ራስ ልዑልሰገድ አጥናፍሰገድን ጨምሮ በርካቶች አለቁ። ከዚህ ድል በኋላ ፊታውራሪ ሐብተጊዮርጊስ ለንጉስ ሚካኤል ገፀበረከትና ላዩን እርቅ ውስጡን ጠብቅ የመሰለ ቃላት በመላክ ተረጋግተው ወይም ተዘናግተው እንዲቆዩ አደረጉ። “በሠላም መወያየቱ ይሻላል” የሚል ጭብጥ ያለው ውሉ ያልለየውን ቃል የሰሙት ንጉስ ሚካኤልም የመጀመሪያውን ድላቸውን እንደጨበጡና እንደተዘናጉ ሠገሌ ሚዳ ላይ ሰፍረው ቆዩ። ከ10 ቀናት በኋላ ጥቅምት 17 ቀን 1909 ዓ.ም በፊትአውራሪ የጦር እቅድ አውጭነትና መሪነት ለቀናት በሰውር ከበባ አድርጎ የቆየው የሸዋ ጦር የከበባ ስልቱን ተጠቅሞ የወሎን ጦር ባላሰበው መንገድ አጠቃው። ይህ የሠገሌ ጦርነት ከአድዋው ጦርነት በኋላ ብዙ ደም የፈሰሰበት ከባድ ውጊያ መሆኑ ተዘግቧል። በዚህ ጦርነት የጦር ሠራዊቱ ጠቅላይ አዛዥ ሆነው የዘመቱት ራስ ተፈሪ መኮንን የነበሩ ሲሆን፣ ከርላቸው በታች የጦር ሚኒስትሩ ፊታውራሪ ሃብተጊዮርጊስና ራስ ካሣ ኃይሉ መሪ ሆነው ተሳትፈዋል። እናም የንጉስ ሚካኤል ጦር ያለቀው አልቆ የተረፈው ሲበተን ንጉስ ሚካኤልም ተማረኩ። በዚህ መልኩ ኩዴታው ተከናወነ።

ልጅ እያሁ ከአባቱ ሸንፈት በኋላ ከነበረበት ከአፋር ተነስቶ በርሃውን አቋርጦ ወደመቅደላ ሄዶ ጦር ሰብስቦ ውጊያ ቢጀምርም ድል ሳይቀናው ቀረ። በሃብተጊዮርጊስ መሪነት የዘመቱት የሸዋ መኳንንት ወደ መቅደላ ሄደው ሊማርኩት ቢሉም አልቻሉም። በዚህ ጊዜ ነበር።

“መቅደላ አፋፋ ላይ ያስካላ ፈረሱ፤

የዘጠኝ ንጉሥ ልጅ አስረኛው እሱ፤

እንኳን ሴቶችና ወንዶቹ ቢነግሱ፤

አልጋውን አይለቅም አባ ጤና እያሁ” የተባለለት። ከዚህ ሽንፈት በኋላም እንደገና ተመልሶ ወደ አፋር አቀና። ጥቂት ጊዜ አላልፎ በርሃውን መልመድ ሲያቅተው በርሃውን ቆርጦ ወደ ምዕራብ ትግራይ በማቅናት በጋብቻ ወደሚዛመዱት ወደ ራስ ሰዩም ግዛት ሄደ። ምንም እርዳታ እንደማያገኝ ሲረዳ ወደ ምስራቅ ትግራይ ዘልቆ ራስ ጉግሳ አርአያ ዘንድ ቢሄድም ለውጥ የለም። ይህን ያዩ የሙስሊም ባላባቶች “ወደኛ አገር ወደ ቆላው ግባና እንደብቅሃለን፤ ሚስትም እንድርልሃለን፤ በሰላምም ትኖራለህ፤ ባይመችህም ወደ ኤርትራ ይዘንህ እንጠፋለን” ብለው ሲልኩበት “ከአገሬ አልወጣም፤ ሚስትም አለችኝ፤ መስለምም አልፈልግም” ብሎ እዚያው ትግራይ ውስጥ ግብፅ ገዳም ገብቶ ተደብቀ።

ራስ ጉግሳም መዘዙን ስለፈሩ በ1913 ዓ.ም ገዳሙን አስከብበው ያዙት። በዚህ ጊዜ የልጅ እያሁን እህት ያገቡት ራስ ሰዩም ራስ ጉግሳን ወግተው እያሁን ሊነጥቁ ይችላሉ ተብሎ ስለተሰጋ ራስ ተፈሪ፤ ፊታውራሪ ሃብተጊዮርጊስና የጎጃሙ ራስ ኃይሉ ተክለሃይማኖት ወደ ትግራይ ለመዝመት ጉዞ ጀምረው ወሎ እንደደረሱ የተፈራው ሳይሆን ቀርቶ ራስ ጉግሳ የእያሁን እጅ ይዘው ደሴ ወሰደው ለራስ ተፈሪ አስረከቡ። በመጨረሻ ወደ ሸዋ ተይዞ መጣና በሰላሌ ከተማ በራስ ካሣ ኃይሉ ስር ግዞት ወረደ /ታሰረ/። ሰላሌ በነበረበት ጊዜ በራስ ኃይሉ ተክለሃይማኖት አቀናባባሪነት በአውሮፕላን የማስመለጠና ወደ ኤርትራ የመሄዱ መ-ከራምክ ከሸፈ።

አባቶ እያሱ በአድር ላይ።

በ1925 ዓ.ም ከሰላሌው እስር ቤት አምልጦ ወደ ጎጃም ሲሸሸም ተያዘና ወደ ሐረር ተወሰደ በጋራ ሙለታ አውራጃ በግራዋ ከተማ እስር አምባ በግዞት እስከ 1927 ዓ.ም ቆየ። በዚያ ጊዜ ኢጣሊያ የወልወል ግጭትን በፈጠረች ጊዜ “ከእኛ ጋር ወግነህ ወደ መንግስትህ ብትመለስሰ?”

የሚል መልዕክት ቢደርሰውም ከጠላት ጋር አልተባበርም በሚል እንቢ እንዳለ ይነገራል። ወዲያውም በ1927/28 ዓ.ም ልጅ እያሁ “ልጅ” እንደተባለ ዘውዱንም ሳይጭናት አለፈ። ተገደለ የሚለውም አሉ።

የልጅ እያሁን አማግኝት በሚመለከት ሦስት አይነት አባባሎች እንዳሉ የሚነግሩን ፀሐፊ ጥላሁን ብርሃነሰላሴ “እንደኛው እንደ ልጅ መስፍን እያሱ አገላለፅ” ጃንሆይ በ1928 ዓ.ም ወደማይጨው ሊዘምቱ ሲሉ ያሰመጡትና “እኛ ያስመጣንም ስለማይጨው ጦርነት እንዲያማክሩን ነው” ሲሉት “እንተ ያስመጣሽኝ ልትገድለኝ ነው። ቀኑ ይረዝማል እንጂ አንተም ትገደላለህ” ብሎ መለሰና ወደማይጨው ሊሄዱ ሦስት ቀን ሲቀራቸው ተገደለ” ብለዋል። ሁለተኛው አባባል ማይጨው ሊዘመት ሲል አባ ሃና፤ ራስ አደፍርሰውና ደጃች መኮንን እንዳልካቸው ቀደም ብለው በመኪና ሄደው ልክ ግራዋ ሲደርሱ ልጅ እያሁ ተጠርቶ ሲወጣ እንደሚገድሉት አውቆ አብሮት የታሰረው አባ ሻንቆ መሣሪያ ነጥቆ ሊታኮስ ሲሞክር ተገደለ። አስከትሎም ልጅ እያሁ ተገደለና ሁለቱም እዚያው ተቀበሩ የሚል ነው።

ሦስተኛው ገለፃ ደግሞ አቶ ተክለገደቅ መኩሪያ ከአጼ ቴዎድሮስ እስከ ቀዳማዊ ኃይለስላሴ በሚለው መፅሐፍ የገለፁት ሲሆን “መጋቢት 7 ቀን 1927 ዓ.ም ልጅ እያሁ መሞታቸው በቤተ-መንግስት ተነግሮ ሐዘን ተቀምጠው ነበር ብለው አትተዋል።” ፀሐፊው “ይህን ሁኔታ የሚያጠናክር ከአንድ ታሪኩን በደንብ አውቃለሁ ከሚሉ አዛውንት ሴት እንደሰማሁት በማለት ያሰፈሩትን ሰናይ “ልጅ እያሁ ከወልወል ግጭት በኋላ በ1927 ዓ.ም መሞቱ ተነግሮ ሸዋፀሐይ እያሁ ቤት ሐዘን ተቀምጠው እቴጌ ልቅሶ መድረሳቸውን አውቃለሁ” ማለታቸውን ነው። ቀጥለውም “የአጋጣኙን ሁኔታ ግን አላውቅም ብለዋል” በማለት የአዛውንቷ አባባል ተክለገደቅ መኩሪያ ከጠቀሱት ወቅት ጋር መጋጠሙን ይገልጻሉ። የልጅ እያሁ አጋጣኝ ለሀዘቡ በይፋ ሰላልተገለፀም ሐሜቱን ከእውነቱ መለየት ሳይቻል ቀርቷል።

በከፊል በልጅ አስተሳሰቡ ባጠፋው ጥፋት፣ነገር ግን በከፍተኛ የፕሮፓጋንዳ ውጤት ስልጣኑን ያጣው እያሁ በተለይ በተራው ሀዘብ ዘንድ ተወዳጅነት እንደነበረውና አጭሯ የሰልጣን ዘመኑም የጥጋብ ጊዜ እንደነበረች የሚጠቁሙ ሰንኞች አሉ። እያሁ በግዞት እያለ በንግስት ዘውዲቱ ጊዜ በአንዳንድ ግዛቶች ችግር ተከሰቶ ነበርና

“ወዲት ነው ያለሽው እያሁ አባ ጤና፤

ችጋር ሊገለን ነው እባክህ ቶሎ ና።” ተብሎለታል። “በእያሁ ዳቦ ነው ትራሱ” የሚለውም አብሮ ይጠቀሳል።

ደጋፊዎቹ ባየነው አይነት ፍቅራቸውን ሲገልፁም በተቃራኒው ተቃዋሚዎቹ የእያሁን መጥፎ ገፅታ የሚተነትኑ ግጥሞችን በዕቅድም በቃልም ያሰራጩ ነበር።

- “የገባር ልጅ እንኳን አባቱ ሲሞት፤
- የደረሰው እንደሁ ከአሰር አንድ መሬት፤
- ተሰካሩን ያወጣል እስከ አሰር ዓመት።
- ሳያበቃው ቀረ ለአንድ ቀን ፍታት፤
- ይግረማችሁ ብሎ በሞቱ ማግስት፤
- አጃን ሜዳ ወጣ ጉግስ ሊጫወት።
- የምኒልክ መንግስት አምራ ተደላድላ፤
- ብታንገላታትም ብትላትም ችላ፤
- እስካሁን ጠበቀች ነብስ ብታውቅ ብላ፤
- አሁን ግን ሃይማኖት ብትለውጥ የሌላ፤
- ለዘውዲቱ ሂደት ዘውዲቱ ኮብላ።
- ከሆነ አልጋ ወራሽ ተፈሪ ለኋላ፤
- ጠቅል እንላለን እንግዲህ ምን አላ፤
- መቻል እጅግ መልካም የምኒልክ ሎሌ
- አልሰማም የማይል አለ ባለግሌ፤
- ቀለብ ደመወዝ ሰጥቶ ያደረገኝ ሎሌ፤
- ይህንን የፃፍኩት እኔ ዘውዲ ኃይሌ።”

እነዚህን የመሳሰሉ ግጥሞች ከብዙ ተቃዋሚዎች እየተሰበሰቡ ለእያንዳንዱ ሰው እንዲደርሰው ይደረግ ነበር። ተባራሪ ጽሁፎች ለህዝቡ የሚደርሱትም በየአደባባዩና በየገበያ ስፍራዎች እየተዘዋወሩ ጽሁፎችን እንዲያደርሱ በታዘዙ ተቀጣሪዎች ነበር።

እያሁን ደግፈው ከተፃፉት በርካታ ግጥሞች ውስጥ አንዱም እንዲህ ይነበባል።

- “መቀሌ ቢገባ መቀሌ ገብታችሁ፤
- ጉራሌ /አውሣ/ ቢገባ አውሣ ገብታችሁ፤ (አፍር ማለት ነው)
- አትመሰሱም ወይ አጣነው ብላችሁ።
- እንጀራ አትበሉም ወይ እሁን ካልያዛችሁ።
- እያሁ ምን ያድርግ አንድ ወጣት ልጅ፤
- ግዝት ያፈረሰው ተፈሪ ነው እንጂ።
- ይዘው አሰቃዩት እንደ ደሃ ጥጃ፤
- ዛሬስ ደስ አላቸው የነገውን እንጃ።
- በቅሎው ድንበር አይግጥ፤ እሱ አያሰደነግጥ፤
- እያሁ ሚካኤል ሊሰዋ ነው በእርግጥ።”

በ2002 ዓ.ም ሀዳር ወር ላይ 17ኛው የኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር ዓለም አቀፍ ጉባኤ ሰብሰባን ተከትሎ በደሴ ከተማ “THE LIFE AND TIMES OF LIJ IYASU NEW INSIGHTS” በሚል ርዕስ አንድ ዓለም አቀፍ ጉባኤ ተካሂዶ ነበር። በሁለቱም ጉባኤዎች የተካፈለ የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ መምህርና ተመራማሪ ባቀረበው አንድ ጽሁፍ፡

“ልጅ እያሁን ከስልጣን ያስወገደው መፈንቅለ መንግስት በሌላ አገራት ያልተለመደና ያልታወቀ አይነት ባህሪ ያለው ነበር። ይኸውም ግልበጣው ባረጀና ማኅበራዊ ተግባሮችን በፈጠረ ስርዓት ላይ የተቃጣ ሆኖ፤ አዲስ ለውጥን የሚሻና አማራጭ የፖለቲካ አቅጣጫን የሚከተል አልነበረም። ይልቁንም ግልበጣው ለውጥን ሲያቀነቅን በነበረው ልዑል ላይ ያረጀውና ... የላዕላዩ ክፍል ያሳረፈው ብኩን በትር ነበር” በማለት ይገልጻል።

ይህ ኮንፈረንስ የተካሄደው ደሴ ከተማ “አይጠየፍ” አዳራሽ ውስጥ ነበር። የአዳራሹ ስም “አይጠየፍ” የተባለው ደግሞ ለታችኛው ገብረተሰብ ልዩ ትኩረት ያደርግ የነበረውን የልጅ እያሁን አመለካከት አባቱ ንጉስ ሚካኤልም ይተገብሩት ነበርና ትልቅ ትንሽ፣ ደሃ ሐብታም፣ ባለማዕረግ ተራ ሰው፣ ሳይሉ፣ ሳይመርጡና ሳያበላልጡ ሁሉንም የገብረተሰብ ክፍል ሰብስበው ግብር ያበሉበት የነበረ ሰፊ አዳራሻቸው ስለሆነ ነው ዛሬ ድረስ “አይጠየፍ” እየተባለ የሚጠራው።

ልጅ እያሁ አንድነትን ያጠናክራል ብሎ የተጓዘበትና በእጅጉ ያስነቀፈው አንዱ ተግባር ከየጎሳው ሚስት እያገባ መውለዱ መሆኑን አይተናል። በዚህ አካሄድም በርካታ ልጆች አፍርቶ ነበር። እንዲያውም በዘመኑ ብዙ ሴቶች ሲያረገዙ “ያረገዙት ከእያሁ ነው” እያሉ ያወሩ ነበር። ስለዚህም የእያሁን ትክክለኛ ልጆች ለመለየት አስቸግሮ ነበር።

በኃይለስላሴ ጊዜም የእያሁ ልጆች ከየቦታው ብቅ እያሉ ልጅነታቸው ሲታወቅ እነሱን በየሰበብ አስባቡ መቆጣጠርና ማሰር አስቸጋሪ ሆኖ ነበር። ይህን በመፍራትም ብዙ እናቶች ልጆቻቸውን አባታቸው እያሁ እንደሆነ እስከመደበቅ ደርሰው ስለነበር ተደብቀው የቀሩ ልጆች እንደነበሩ ይገመታል። ሆኖም “ልጅነታቸው የተደረሰበትና የታወቁት የሚከተሉት ናቸው” በማለት ጥላሁን ብርሃነስላሴ በመፅሐፋቸው የልጅ እያሁን ልጆች ዘርዘረዋል።

ልጅ ግርማ እያሁ፤ በኢጣሊያ ወረራ ጊዜ በሰደት ኬንያ ገብቶ የነበረና በእንግሊዞች ቁጥጥር ስር ውሎ ታስሮ የቆየ ሲሆን፤ በመጨረሻ ኢጣሊያ ስትሽነፍ ወደአገሩ ሸሽቶ ሲገባ ሲል እዚያው ኬንያ ተይዞ የተገደለ። ሚናስ እያሁ፤ ጎጃማዎ እናቱ ለአንድ መነኩሴ አደራ ሰጥታው ወደ ወሎ አብረው ሲጓዙና የሞላ ወንዝ ሲሻገሩ እናቱን ወንዙ ሲወስዱት መነኩሴውና ሚናስ ተረፉ። ሚናስም ወሎ ግሽን ማርያም አጠገብ በምትገኘው መፍ

ኪዳነምሀረት እየተማረ አደገ። ጣሊያኖች በገቡ ጊዜ አሰረው ቢመረምሩትም መንፈሳዊ ሰው ብቻ መሆኑን ስለተገነዘቡ ፈቱትና ቤት ሰጥተው አስቀመጡት።

ከነፃነት በኋላ ከወሎየዋ እናቱ የሚወለደው ጌድዮን እያሠ የተባለው ወንድሙ ፈረሱን አስጭኖ መሸፈቱ ሲሰማ ሚናስ እያሠም በጥርጣሬ መታየት ጀመረ። ስለዚህም በጃንሆይ ትእዛዝ አልጋ ወራሹ አስፋወሰን ሚናስን ይዞ ወደ ጃንሆይ ላከው። በአልጋ ወራሹ ቤት በቁም እስር በሚመሰል አይነት በእንክብካቤ መኖር ጀመረ። ጃንሆይ ግን ጥርጣሬው አለቃቸው ብሎ ወደወሀኒ ቤት እንዲገባና የፍርድ ሚኒስትሩ ራስ እንዳርጋቸው መሳይ እንዲጠብቁት አዘዙ። ራስ እንዳርጋቸው ሚናስን ቢያዩት ቢያዩት ሰላማዊና ፀሎተኛ ብቻ መሆኑን ስላረጋገጡ ኃላፊነት ወስደው አስለቀቁት። እዚያው ፍርድ ሚኒስትር መስሪያቤት ውስጥ እንዲሰራም ተደረገ። ስራውን እየሰራ ከቤተሰቦቹ ጋር በሰላም መኖሩን ቀጥሎ ሳለ በ1957 ዓ.ም ምሽት ላይ ከመስሪያቤቱ ፎቅ ላይ ወድቆ ሞተ። በዚያ ጊዜ ኢትዮጵያና ሱማሌ ፀበኞች ነበሩና የሶማሌ ሬዲዮ “የእቤቶ እያሠን ልጅ ሚናስን የኢትዮጵያ መንግስት ከፎቅ ወርውሮ ገደለው” የሚል ዜና አሰደመጠ። ሚቹ 7 ልጆች ወልደ ነበር። ጌድዮን እያሠ፤ ይህ በኃይለኝነቱ የሚታወቀው ልጅ ከወረራው በኋላ ሸፍቶ በወሎ በርሃ ገባ። በኋላም ተይዞ ጋሞጎፋ ታስሮ ነበር። ከጌድዮን እያሠ የተወለዱ እስጢፋኖስ ጌድዮንና በቃሉ ጌድዮን የሚባሉ ልጆች የነበሩ ሲሆን፤ በቃሉ የአየር ኃይል ባልደረባ ሆኖ ነበር። ጎሹ እያሠ፤ በግዞት ሲዳሞ በነበረ ጊዜ ሁለት ልጆች የወለደ ሲሆን፤ ተናኘ ጎሹ አዲስ አበባ፤ ሉሊት ጎሹ ሲዳሞ ውስጥ ይኖራሉ። እንግዳሽት እያሠ፤ ወላጅ እናቱ ከመንዝ ባላባት የተገኘች ነበረች። እንግዳሽት በወረራው ጊዜ ቡልጋ ውስጥ ይገኝ ነበርና አርበኞች “የንጉስ ልጅ በመሀላችን እያለ እንዴት ያለ ንጉስ እንዋጋለን?” በማለት እምቡር ገበያ ላይ ነጋሪት እየጎሰሙ እንግዳሽትን “መልዓክፀሐይ ንጉስ ነገስት” አሰኝተው አውጀው ነበር። በዚህ ጊዜ አርበኛው ሁሉ ከያለበት ተሰባሰበና ሹመት ተካሄደ። በወቅቱ በርካታ ጦር ሠራዊት አስከትሎ የመጣው ባላምባራስ አበበ አረጋይ “ራስ” ተብሎ የጦር አበጋዝ ሆኖ የተሾመው በዚህ ጊዜ ነበር።

መልዓክፀሐይ እያሠ በ1931 ዓ.ም መስከረም 17 ቀን ብዙ አርበኞች ከነወታደሮቻቸው መጥተው በተሰበሰቡበት ቦታ ሆኖ የመስቀልን በዓል ሲያከብር እንደቀድሞው ንጉሣዊ ስርዓት /ጠላት አገሪቱ ላይ ያልነበረ በሚመስል ሁኔታ/ ግብር ያበላ ሲሆን፤ በእለቱም ለ4 ሰዓታት የቆየ የወታደር ሰልፍ ተመልክቶታል። በዚህ ዕለት መልዓክፀሐይ እያሠ ታመመና በቃሪዛ ወደ መምቻ ከተማ ተወስዶ መዳን ስላልቻለ መስከረም

27 ቀን ሀይወቱ ያልፍና በከፍተኛ የቀብር ስነ-ስርዓት በቆሶ ማርያም እንደተቀበረ “የአርበኞች ታሪክ” የሚለው መፅሐፍ ላይ ተገልጿል።

በነገሰ በ8ኛ ወሩ የሞተውን ንጉስም በዚያች እለት ከጅቡቲ የመጡ መነኩሴ መርዘው እንደገደሉት ይነገራል። የመነኩሴው ምክንያትና የላከውም ማን እንደሆነ ባይታወቅም።

ደጃዝማች ዮሐንስ እያሠ፤ ዮሐንስ በወረራው ጊዜ በአርበኝነት ሲዋጋ ቆይቶ ንጉሡ ከሰደት ሲመለሱ እንደሌሎች አርበኞች በስሩ ያሉትን ወታደሮች አሰልፎ ንጉሡን የተቀበለ ነው። ሆኖም የጎንደር አርበኞች “የሸሸ ንጉስ አይነግስም፤ ያፈረሰ ቄስ አይቀድስም” በማለት ንጉሡን አናስገባም ብለው ስለነበረና፤ በዚያም ጊዜ ደጃዝማች ዮሐንስ እያሠ የመንገስ ፍላጎት አሳይቶ ስለነበር ጃንሆይ ከ5 ዓመቱ የአርበኝነት ዘመን በኋላ በግዞት ወደ ከፋ ልከውታል። በ1966 ዓ.ም የመንግስት ለውጥ ሲደረግ ተፈቶ ጅማ ሄዶ ሲኖር ታሞ ሞተ።

ደጃዝማች ዮሐንስ ሌላው በጃንሆይ ጥርስ እንዲገባ ያደረገው ንጉሡ በሰደት ለይ ሳሉ ከአርበኞች ጋር ደብዳቤ ይፃፉ ነበርና ሌሎች ሁሉ ከአሁንታው ስር “ባሪያም” ወይም “አገልጋይም” እያሉ ሲፀፉ እሱ ግን “አካባሪም” እያለ ይፀፍ ስለነበር ነው። ከደጃች ዮሐንስ እያሠ ልጆች ውስጥ ጀርመን አገር የሚኖሩት ፕ/ር ግርማ ዮሐንስ አንዱ ናቸው።

ቴዎድሮስ እያሠ፤ ስለቴዎድሮስ የሚታወቀው ታሪክ ጋምቤላ ውስጥ ሸፍቶ ሲዋጋ መኖሩና በኋላ ላይ ናዝሬት ውስጥ ታስሮ እንደነበር ነው።

ምኒልክ እያሠ፤ አፋር ውስጥ የተወለደው ምኒልክ እያሠ ፖለቲካ ውስጥ ባይገባም ከእያሠ በመወለዱ ብቻ አፍንጮ በር እስር ቤት ከ25 ዓመታት በላይ ታስሮ የነበረና በመጨረሻ በነፃ የተለቀቀ ነው። ያለእንዳች ጥፋት ለረጅም አመታት የተንገላታው ምኒልክ ከተፈታ በኋላ እንኳ አገሩን ለመርዳት በተጠየቀ ጊዜ ፈቃደኛ ሆኖ የተቻለውን የሰራ ነው። ምኒልክ የኢሣ ተወላጅ የሆነችውን ወ/ሮ መሪማ አብዱራህማንን አግብቶ ድሬዳዋ ሱማሌ መንደር ሲኖር ቆይቶ ልጅ ሳይወልድ ነው የሞተው።

የጅቡቲ የነፃነት ጉዳይ በተቀጣጠለበት ጊዜ የጅቡቲው የበላይ ባላባት አልአሪፍ ከምኒልክ እያሠ ጋር የአንድ አያት ልጆች ስለነበሩ ለማግባባት የተቻለውን ጥሯል። አልአሪፍ ጃንሆይን “የአክሱን ባል የገደለ ነው” እያለ ይጠላቸው ስለነበርና ሊያናግራቸውም ፈቃደኛ ስላልነበር ስለ እነዚህ አይነት ጉዳዮች የሚወያየው ምኒልክ ነበር። ልጅ ምኒልክ በደርግ ጊዜም የጅቡቲ መሪዎችን ለማግባባት ሞክሯል።

ልጅ መስፍን እያሠ፤ ልጅ መስፍን ዋልድባ ገዳም ተደብፍና ስሙንም መኮንን አንደልካቸው ብሎ ቀይሮ የቆየና በ1983 ዓ.ም የቀድሞ ስሙን መልሶ መስፍን እያሠ በሚል በጋዜጣ አሳውጀል። ልጅ መስፍን የቤተክህነት ሰው በመሆኑም በፓትሪያርኩ በአሱን ተከለሐይማኖት

እርዳታ ተደርጎለት ከብት በማርባት ይተዳደር ነበር። ኢህአዴግ ሲገባ ደርግ ዘግቶት የነበረውን ወደመንበረ ዐባእት ቅድስት ሰላሴ ቤተ-ክርስቲያን የሚወሰደውን መንገድ ያስከፈተና፤ ከማዘጋጃ ቤቱ ፈቃድ ውጪ የአጼ ምኒልክን ሐውልት ብርማ ቀለም ያስቀባ ነው። ሐውልቱ በነሐስ ስለተሰራ መወልወል እንጂ መቀባት ባይኖርበትም።

በተጨማሪም በእሣት አደጋ መከላከያ መሰሪያ ቤት በኩል ያለውንና በብረት ሰንሰለት የተዘጋውን የአራዳ ጊዮርጊስ ቅጥር ጊቢ በር ከባህታዊ ገብረመስቀል ጋር በመጋዘን ቆይቶ አስከፍተዋል። በዚህም ተከሰው ነበር።

አባ ዮሐንስ እያሁ /ወልደነጎድጓድ/፤ አባ ዮሐንስ የካቶሊክ መነኮሴ ሆኖ በሐረር ይኖር ነበር። የአባቱን ስም "ወልደነጎድጓድ" አሰኝቶ ሲኖርም መልኩ ቁርጥ እያሁን ይመስል ስለነበር እንዳይጠረጥሩት ቅን ቡን እያላጩ መልኩን ይለዋውጥ ነበር።

ሸዋፀሐይ እያሁ፤ ሸዋፀሐይ የልጅ እያሁ የመጀመሪያ ልጅ እንደሆነችና እያሁ ሲሞትም ለቅሶ የተደረሰው እጂ ቤት እንደነበር ተገልጿል። እመቤት ዓለምፀሐይ እያሁ፤ እመቤት ዓለምፀሐይ ከራስ ጋይሉ ተከለሐይማናት ልጅ ከወ/ሮ ሰብለወንጌል የተወለደችና ከመጀመሪያው ጀምሮ በቅርቡ በሞት እስከተለየችበት ጊዜ ድረስ በይፋ የምትታወቅ ልጅ ነበረች።

ሲላው ከልጅ እያሁ ታሪክ ጋር ተያይዞ የሚገለፀው የእሱም ሆነ የአባቱ የዘር ሐረግ በአባት በኩል ሲቆጠር ከነብዩ መሐመድ ጋር መገናኘቱ ነው። ይህን ጉዳይ በሚመለከት ብርሃኑ ድንቁ "አኖር የኢትዮጵያ ታሪክ" በሚለው መፅሀፍቸው ያሰፈሩትን ሰናይ፤

1. ነብዩ መሐመድ	20. ያኩብ
2. ፋጡማ (የአሳብ ዓሊ ሚስት)	21. ኢማም ኑር
3. ሁሴን (አንገቱን የተቀላው)	22. ሳኒ አላህ
4. ዘና ሳባዲን	23. ኢሳ
5. ሞሐመድ አልባጂር	24. አይሻ
6. አብደላህ	25. ዛኒ ኤልኬር
7. ሙሳ አልካዲን	26. ኑር ሁሴን
8. ዑመር	27. ሻምስ አዲን
9. ታጅ አላህ	28. ኑር አዲን
10. ያህያ	29. ዲሞ አዲን
11. ኢሰማኤል	30. ፓፑ
12. ኑር አህመድ	31. ኢማም ዓሊ /ወደ ኢትዮጵያ መጡ/
13. ከሊል	32. ኢማም መሐመድ
14. ኢብራሂም	33. ኢማም አህመድ
15. ሞሐመድ	34. ኢማም ሙሐመድ
16. ታማም	35. ኢማም ሲሃን
17. ታጅ አዲን	36. ኢማም ዓሊ /የገጉስ ሚካኤል አባት/
18. ሞሐመድ	37. መሐመድ ዓሊ /ገጉስ ሚካኤል/
19. ያጉት	38. አቤቱ እያሁ

የንጉሥ ሚካኤል አባት ኢማም ዓሊ የነብዩ መሐመድ 36ኛ ትውልድ በመሆናቸው ወይም ነበሩ ተብሎ ስለሚታመን ልጅ እያሁ የነብዩ መሐመድ 38ኛ ትውልድ ሆኖ ይቆጠራል። ልጅ እያሁ ባየነው ዓይነት በውጣ ውረድና በአወዛጋቢ ሁኔታ የተሞላ የሰልጣን ዘመኑንና የግል ሀይወቱን ፈፅሞ በ39 ዓመቱ አልፏል።

“ያልተዘመረለት እያሁ” ተብሎ የተጀመረውን ይህን ምዕራፍ ከመቋቋሙ ለምን እንዳልተዘመረለት የሚጠቁሙ ጥቂት ገለጻዎች ካስፈለጉን፤ 1ኛ. በኢትዮጵያ ታሪክ መፃሕፍቶች በዘመናዊ መልክ በማተሚያ ቤት መታተም የጀመሩት ልጅ እያሁ በኩዴታ ከሰልጣን ከተወገደ በኋላ በነበሩት ተከታታይ ዓመታት ነው።

2ኛ. ንግስት ዘውዲቱም ሆኑ አጼ ኃይለስላሴ ስለልጅ እያሁ መልካም ስራ/ሰርቶ እንኳ ቢሆን/ እንዲነሳ አይፈልጉም።

3ኛ. ልጅ እያሁ ከሰልጣን ከተወገደ በኋላ ንጉሣዊ አገዛዙ ለ60 ዓመታት ያህል የዘለቀው ልጅ እያሁን ከሰልጣን ባሰወገዱት አካላት እጅ ነው።

በርካታ የታሪክ ፀሐፍት የታሪክ መፃሕፍቶቻቸውን መፃፍና ማሳተም የጀመሩትም ከተጠቀሰው ጊዜ ጀምሮ ባሉት ጊዜያቶች ስለነበርና፤ በዚህም ስለ ልጅ እያሁ የተሻለ ገፅታ ማካተት ወቅቱ ስለማይፈቅድ ለረጅም ዓመታት የእያሁ ክፉ ገፅታ ብቻውን እየመራ እስከቅርብ ጊዜ ሊደርስ ግድ ነበር። ከቅርብ ጊዜ ወዲህ ግን የተቀበሩ በጎ ገፅታዎች እንደነበሩትም የሚገልፁ እውነታዎች መውጣት ጀመሩ። እነዚህም ከግማሽ ምዕተዓመታት በላይ የተብጠለጠለበትን ፅሁፍ ያህል ያልበረከቱ ናቸው። ስለዚህ “ያልተዘመረለት” ሲባል ጥሩ ገፅታውን በክፉ ገፅታው ለውጠው ታሪኩን በሐሰት ቀበሩት ማለት ሳይሆን፤ ጥፋቱንም ልማቱንም እኩል ማንሳት ሲገባ ጥፋቱ ብቻ ጎልቶ የተተረከለት፤ ነገር ግን ተራማጅነቱ ያልታየለት ልዑል እንደነበር ለመግለፅ የተጠቀሙበት ቃል ነው - ያልተዘመረለት።

የንግስተ ነገስታት ዘውዲቱ ዘመ ኑ-መንግስት ከ1909 - 1922 ዓ.ም

በ1909 ዓ.ም ዘውዲቱ ንግስተ ነገስታት፣ ተፈሪ መኮንን ራስ ተብለው አልጋ ወራሽ ሲሆኑ ከንውኑ ያልተለመደ አይነት ነበር። በኢትዮጵያ ታሪክ የተለመደው ወግና ስርዓት ንጉሠ ነገስት ከተሾመ በኋላ ቆይቶ በተሻሻረው ንጉሠ ነገስት ፍላጎትና ምርጫ ነበር አልጋወራሽ የሚሰየመው። የዘውዲቱና የተፈሪ ግን “በህዝቡ ምርጫ” በሚል የሁለቱም ሹመት በሌሎች ምርጫ በአንድ ቀን የተከናወነ ነበር።

ይህ የሆነበት ምክንያት ልጅ እያሁ ሲሻር በሁለት ጎራዎች ይሁንታ የነበረ በመሆኑና ቀጣይ ተሻሻረው ላይም እነዚያ ሁለቱ ጎራዎች መሳተፍ ስለነበረባቸው ነው። ስለዚህ ራስ ተፈሪ በነበራቸው አውሮፓ ቀመስ ትምህርትና በተራማጅነታቸው የአውሮፓውያን ምርጫ ሲሆኑ፤ ዘውዲቱ ደግሞ የኢትዮጵያውያን ወግ አጥባቂ የመኳንንት ቡድን ምርጫ ነበሩ። ይህ በዘመነ መሳፍንት ጊዜ ብቻ የተተገበረና ያልተለመደ የሁለት ባንድ የአሻሻም ዘዴ የዘውዲቱን የአስተዳደር ጊዜ ያልተለመደ አድርጎት ሲቀጥል እና ያለ።

ዘውዲቱን ለሥልጣን ያበቃቸው ብቸኛ መመዘኛ የአጼ ምኒልክ ቀጥተኛ ልጅ መሆናቸው ነው። የሸዋ መኳንንት ምርጫ የሆኑትም የቀድሞውን የምኒልክን ወግና ስርዓት እንደማይጥሱትና እንደ እያሁ የተለየ ጎዳና እንደማይከተሉ እምነት ስለጣሉባቸው ነው። ራስ ተፈሪም የንጉስ ሳህሊሥላሴ ዝርያ ያላቸውና የአጼ ምኒልክ የአክሲታቸው የልጅ ልጅ ስለሆኑ፤ በዘር ሐረግ ረገድ ለዘውዱ የልጅን ያህል ባይሆንም የማይተናነስ ቅርበት ነበራቸው። ነገር ግን የአልጋወራሽነቱን ስልጣን ያገኙት በዘር ቆጠራ ብቻ ሳይሆን እንደተባለው የአውሮፓውያንን ቋንቋ ስለሚናገሩና በዘመናዊ አስተዳደግ ስላደጉ እንዲሁም የቆንሲሎች ወዳጅ ስለነበሩ ነው። ቀስ በቀስም ከአልጋወራሽነት ወደ ባለሙሉ ስልጣን እንደራሴነት፣ ሲቀጥሉም ባልተለመደ አኳኝ ወደፊት እንደምናየው የአዲስ አበባ ንጉስ ... እያሉ በመጨረሻ ንጉሠነገስት ሆነዋል።

በዚህ አካሄዳቸውም የዘውዲቱን ስልጣን በእርጋታ ከላያቸው ላይ እየገፈፉ፣ እየገፈፉ ስልጣን አልባ ባለሥልጣን ሊያደርጓቸው ችለዋል። ይህም ሲሆን ዘውዲቱ የአስተዳደር ልምድም ሆነ ከቆስ ትምህርት ያለፈ የዘመናዊ ትምህርት እውቀት ስላልነበራቸው በጥቂት ዓለማዊ ስራዎችና በብዙ መንፈሣዊ ስራቸው ተወሰነው ስናይ፤ አጠቃላይ ፖለቲካዊ ጉዳዮችንና የአገሪቱን የውጭ ፖሊሲም ሆነ የአስተዳደሩን ስራ ግን አልጋወራሽ ራስ ተፈሪ ከደጋፊዎቻቸው ጋር ሲያከናውኑት

እንመለከታለን። ይህ አካሄዳቸውም ነው የዘውዲቱን ስልጣን ለመገዝገዝ የረዳቸው።

በዚህ መሠረት "የንግስተ ነገስታት ዘውዲቱ ዘመነ መንግስት" ተብሎ በተመደበው ጊዜ ውስጥ ዘውዲቱ በዘመናቸው ከፈፀሟቸው ስራዎች የበለጠ በዘመናቸው የተፈፀሙ ስራዎች መበርከታቸውን ከወዲሁ ተገንዝበን፤ የዘውዲቱንና ያልጋወራሹን የጋራ የስልጣን ዘመን በጥምረት እናያለን።

ዘውዲቱ ከአባታቸው ከዳግማዊ ምኒልክና ከእናታቸው ከወ/ሮ አብሮው በያን ሚያዚያ 22 ቀን 1968 ዓ.ም በእነዋሪ ከተማ ነበር የተወለዱት። እናታቸው ወ/ሮ አብሮው በያን ከወረኢሉ ባላባት የተወለዱ ናቸው።

አጼ ምኒልክ ቀደም ባለው ጊዜ ወ/ሮ ሸዋረጋንና ልጅ አስፋወሰንን ወልደው ስለነበር ዘውዲቱ ሦስተኛ ልጃቸው ነበሩ። ሁለቱ ልጆች ምኒልክ በሀይወት እያሉ ስለሞቱ የቀሩት ልጃቸው ዘውዲቱ ብቻ ነበሩ።

ዘውዲቱ ጥቅምት 13 ቀን 1875 ዓ.ም ገና የ6 ዓመት ተኩል ልጅ ሳሉ ለአጼ ዮሐንስ ልጅ ለራስ አርአያ ዮሐንስ ተድረው ወደ ትግራይ ግዛት ሄዱ። የባለቤታቸው የራስ አርአያ እድሜም 12 ዓመት ነበር። ጋብቻውም የንጉሠነገስት ዮሐንስንና የንጉስ ምኒልክን ስምምነት ለማጠናከር ታስቦ የተደረገ ነው። ይህ ከሆነ ከ5 ዓመት በኋላ ባለቤታቸው ራስ አርአያ ታሞ ስለሞተ ዘውዲቱ ወደአባታቸው ወደ ሸዋ ተመልሰው መጡ።

በ1884 ዓ.ም ደጃዝማች ወቤ አጥናፍ፣ሠገድን አግብተው አራዳ በሚገኘው በደጃች ወቤ ቤት መኖር ጀመሩ። በወቅቱ የፊታውራሪነት ማዕረግ የነበራቸው ወቤ ከዓመታት በኋላ ከባለቤታቸው ከዘውዲቱ ጋር ይጋጩና በጥፊ ይማታሉ። ዘውዲቱም በንዴት በጠዋት አምልጠው ወደ ቤተ-መንግስት ሄደው መመታታቸውን ለምኒልክ ሲነግሩ፤ እምየ ምኒልክ ወቤን ያስጠሩና "ምነው በጥፊ መታሸግ!" ብለው ጠየቋቸው። ደጃች ወቤ መልስ አጥተው አቀርቅረው ሳለ ምኒልክ በጥፊ ያጮሏቸውና ወደቤታቸው በሰላም ይሸጉዋቸዋል። ወ/ሮ ዘውዲቱ ወደቤታቸው መመለስ ሰላልፈለጉ በዚያው ጊዜ ተፋቱ።

ቀጥሎ በ1893 ዓ.ም የጎንደር ገዥ የነበሩትንና የእቴጌ ጣይቲ የወንድም ልጅ የሆኑትን ራስ ጉግሣ ወሌን አግብተው በኡራኤል ቤተ-ክርስቲያን አጠገብ በሚገኘው የአሁኑ የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር የጤና ጥበቃ ቢሮ ያለበት ቦታ ላይ ይኖሩ ጀመር። (ለዚህም ነው ሰፈሩ የንግስት ሰፈር እየተባለ የሚጠራው) ምኒልክ ሲታመሙ ዘውዲቱ ከቤታቸው ወደ ቤተ-መንግስት በመሄድ ከእንጀራ እናታቸው ከእቴጌ ጣይቲ ጋር አባታቸውን ሲያስታምሙ

ቆዩ። ከምኒልክ ማለፍ በኋላ ጣይቲ ከቤተ-መንግስት እንዲገለሉና በግዞት ወደ እንጦጦ እንዲሄዱ ሲደረግ፣ በተመሳሳይ ዘውዲቱም ርስታቸው ወዳለበት ፋሌ ወደሚባል ቦታ ተላኩ። የምኒልክ ተወላጅ ልጅ እያሁ ከስልጣን በኃይል መውረዱን ህዝቡ እንዳይቃወም በሚል መነሻና ቀደም ሲል በተጠቃቀሱት ምክንያቶች መነሻነትም ዘውዲቱን ማንገስ የውዴታ ግዴታ ነበርና ከነበሩበት ከፋሌ /ሠላሌ/ አስመጥተው አነገሷቸው።

መስከረም 17 ቀን 1909 ዓ.ም ወ/ሮ ዘውዲቱ ንግስተ ነገስት ተብለው በአባታቸው ዙፋን ሲቀመጡ እድሜያቸው 41 ሞልቶ ነበር። በዚህ ጊዜም በሹማምንቱ ምክክር ባለቤታቸውን ራስ ጉግሣ ወሌን የቀድሞውን ግዛታቸውን ጎንደርን እንደገና ሾመው ከቤተ-መንግስቱ እንዲርቁ አደረጓቸው።

የካቲት 4 ቀን 1909 ዓ.ም በአራዳ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተ-ክርስቲያን ሰርዓተ ንግስ ተደርጎላቸው "ንግስተ ነገስታት ዘውዲቱ ወለተ ለዳግማዊ ምኒልክ ስይምተ እግዚአብሔር" ተብለው በሊቀ ጳጳሱ በእቡነ ማቴዎስ እጅ ቅብዓ መንግስት ተቀብተው ዘውድ ሲጭኑ፤ የሐረር ገዥ የነበሩት የራስ መኮንን ልጅ ተፈሪ ደግሞ አባታቸው ሰጥተዋቸው የነበረው የደጃዝማችነት ማዕረግ ከፍ ብሎ ራስ ተፈሪ ተባሉና ታላቁን የሰለሞን ኒሻን ተሸልመው ለአልጋ ወራሽነት የሚገባው ክብርና ሰርዓተ ፀሎት ተደርጎ "ልዑል አልጋ ወራሽ" ተብለው ተሰየሙ። በዚህ እስት ከቤተ-መንግስት አልፎ የማያውቀው የኤሌክትሪክ መብራት ከቤተ-መንግስት እስከ አራዳ ጊዮርጊስ ተዘርግቶ በአውሮፓውያኑ ድጋፍ የአዲስ አበባ ህዝብ -ልዩ ነገር እንዲያይ ሆነ። በንግስት ዘውዲቱ የሸዋ መኳንንት ደስ ሲሰኙ፣ በራስ ተፈሪ አልጋወራሽነትም አውሮፓውያን ቆንሰሎች ተደሰቱ። የንግስ በዓሉም በደማቅ ሁኔታ አለፈ።

የሳንቲያጎ ግድብ ስድስት

ይህ በሆነ በሳምንቱ ግርማዊት ንግስተ ነገስታት ዘውዲቱ የከፋ ገዥ ለነበሩትና የአክሲታቸው ልጅ ለሆኑት ለራስ ወልደጊዮርጊስ የንጉሰነት ዘውድ ሰጥተው የበጋምድርና የሰሜን ንጉስ አድርገው ሾሟቸው። ንግስት ዘውዲቱ ሃይማኖታቸውን ወዳጅ፣ በጾም በፀሎት የተገና የሀይወታቸው ሚዛን ወደመንፈሳዊነቱ ያዘነበለ ነበር።

የቀድሞዎቹ የነገስታት ሚስቶች /እቴጌዎች/ እንኳ የዘውዲቱን አይነት ሙሉ የንግስና ስልጣን ዕድል ሳያገኙ በእቴጌነታቸው ብቻ ምን ያህል ለፖለቲካው ልዩ ትኩረት ያደርጉ እንደነበርና ተሳትፏቸው ከነገስታቱ የበለጠ እንደሆነ በቁጥር አንዱ መፅሐፍ ያየነው ነው። ንግስት ዘውዲቱ ግን ካለፉት ሴት ባለሥልጣናት ፍፁም የተለዩ ነበሩ። ሌላው ቀርቶ ፊት ለፊት የመጣባቸውን ጠላት እንኳ በአግባቡ የተጋፈጡበት አጋጣሚ የለም። ለዚህም ነው ጥቂት ፀሐፍት “ምስኪኗ ዘውዲቱ” እያሉ የሚጠሯቸው። ግንም ሹም ያለሥልጣን ያሻውን ሲፈፁም “ለአገር ከጠቀመ ይሁን ብያለሁ” ማለትን እንጂ “እንዴት ያለሥልጣንና ያለእኔ ፈቃድ” ማለትን አያውቁበትም።

ፖለቲካዊ ጉዳዩን ሙሉ በሙሉ ለመምራትና የአውሮፓን ስልጣን በኢትዮጵያ ለማስፋፋት በሚል ራስ ተፈሪ ያደርጉት ለነበረው ጥረት ሁሉ ዘውዲቱ እንቅፋት ሆነውም፤ እኔ እያለሁ እንዴት? ብለውም

አያውቁም። ይህን ማድረጋቸው ተገቢ ቢሆንም፣ ገደብ ያለፈው የሆነነታቸው በስተመጨረሻ ሳይገዳቸው አልቀረም። “እርስዎ በፀሎትዎ ይርዱኝ፤ እኔ እፈፅማለሁ” ይሉ ነበር አልጋውራሹ። የሚያገኙት መልስ “እሽ” የሚል ነው።

ንግስት ዘውዲቱ እንደነገሡ የነገስታት ደንብ ነውና በወቅቱ የነበረው መገበያያ ገንዘብ በምኒልክ ምስልና ስም የታተመውና የተቀረፀው ስለነበር፤ እሱ ቀርቶ በዘውዲቱ ስምና ምስል ሊቀረፅ ታስቦ በብር፤ በአላድ፤ በሩብ፤ በመሐለቅ ተከፋፍሎ ከተዘጋጀ በኋላ የገንዘብ ሚኒስትሩ አይተው ፈቃዳቸውን እንዲሰጡና እንዲታተም ሲጠይቋቸው “እኔን የኢትዮጵያ ህዝብ መርጦ ያነገሰኝ የዋልኩለት ውለታ ናር ሳይሆን የአባቴን ውለታ አስቦ ስለሆነ እኔም በበኩሌ የአባቴ ስም የሚጠራበትን ማሰብ ስላለብኝ በአባቴ ስም የታተመው ገንዘብ ተሰርዞ በእኔ ስም የታተመ ገንዘብ እንዲተካ አልፈኝድምና በዚያ ይቀጥል። በእኔ ስም ሊታተም የተሰናዳው የመታሰቢያ ስጦታ ብቻ ይታተምበት።” ስላሉ በምኒልክ ስም የሚታተመው ገንዘብ እንዲቀጥል ሆኗል።

ንግስት ዘውዲቱ ከ1909 - 1922 ዓ.ም ድረስ በነበረው የስልጣን ዘመናቸው ምንም እንኳ በእንኳር አንኳር ፖለቲካዊ ጉዳዮች ላይ ትኩረት ባያደርጉም በዘመናቸው ሰርተዎቸው ያለፉ ስራዎች ቀላል አልነበሩም። ከእነዚህም ውስጥ ዛሬም ድረስ እገልግሎት እየሰጠ የሚገኘው የንግስት ነገስታት ዘውዲቱ መታሰቢያ ሆስፒታል አንዱና ግንባር ቀደመው ነው። ሐኪም ቤቱን በዘመናቸው ሲያቋቁሙትም ለሴቶች ማዋለጃ እንዲሆን በሚል ነበር።

ንግስተ ነገስት ዘውዲቱ ምኒልክ

አባታቸው የጀመሩትን አገር የማዘመን ጅምርም እንዲቀጥል ይፈልጉ ነበርና፤ ለዚህም ዘመናዊ ትምህርት ወሳኝ መሆኑን በመረዳት የአዲስ አበባውን ቅዱስ ጊዮርጊስ ትምህርት ቤት አሰርተው አገልግሎት እንዲሰጥ አድርገዋል። በተጨማሪም በ1914 ዓ.ም የተቋቋመው ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤትም የዘመናቸው ውጤት ነው። ትምህርትን በሚመለከት ያወጁት አዋጅም ለዘርፉ የነበራቸውን ጠንካራ አቋም የሚያረጋግጥ ነው።

“ልጅ ያለው ሰው ሁሉ ልጁን ስጋዊና መንፈሳዊ የሆኑ ትምህርት እንዲያስተምር የሚያስገድድ አዋጅ።

“ልጅ ያለው ልጁ ክፉንና በጎን የሚለይበትን፣ ንጉሱንና ፈጣሪውን የሚፈራበትን እውቀትን ለማግኘት የንባብና የጽሁፈት ትምህርት ያላስተማረ መቀጫውን ሃምሳ ሃምሳ ብር እየከፈለ የመቀጫው ገንዘብ ወደ ቤተ-ክርስቲያን እየገባ ለነዳይን ምግብና ልብስ ይሆናል።

የንሰሃ አባትም የሆንክ ቄስ ሁሉ የንሰሃ ልጆችህ ልጆቻቸውን አስተምሩ ብለህ ከመከርክ በኋላ ምክርህን የማይቀበሉ ቢሆኑ ግን አዋጅ አፍራሾች መሆናቸውን ለአገሩ ሹም አስታውቅ።

የገጠር መሪሪታም የሆንክ በቤተ-ክርስቲያኑ ከሌላው ግብርህ ጋር ቀላቅለህ የሰበካውን ሰዎች ልጆች የንባብና የፅሁፈት ትምህርት አስተምር።

የደብርም አለቃ የሆንክ ሰው ፈጣሪውን እውቅ የሚጠቅምበትን በደብርህ መንፈሳዊ እውቀት ለምዕመናን በሚገባው ልክ የሰብክት ትምህርት በየደብርህ አስተምር። ሳታስተምር የቀረህ እንደሆነ ግን በሹመትህ ትቀጣለህ።

ደግሞ ልጅ ያለህ ሰው ሁሉ ልጅህ የንባብና የፅሁፈት ትምህርት ከተማረ በኋላ ለሀይወቱና ለኑሮው የሚያሻውን ገንዘብ ለማግኘት አንዳይቸገር ባገራችን ካለው የእጅ ስራ ልብህ የሚወደውን አንዳንድ የእጅ ስራ እንዲማር አድርግ። ለትዳሩ የሚሆን የእጅ ስራ ሳታስተምረው የቀረህ እንደሆነ ግን በአካል ጉዳይ ካሳ ግማሽ ወደ ድሆች ተማሪ ቤት የሚገባ መቀጫ ሃምሳ ሃምሳ ብር ትከፍላለህ። ይኸንንም የተቆጠረውን ትምህርት ይማር የተባለው ልጅ እድሜው ከ7 ዓመት እስከ 21 ዓመት ድረስ ያለውን ነውና ከዚህ በላይ ላለው የትምህርት ዕድሜ በተላለፈው ልጁ አባቱ አላስተማርህም ተብሎ አይቀጣም።»

ጥቅምት 11 ቀን 1921 ዓ.ም

/ገዝረነገር 1962 ዓ.ም/

ይህ አዋጅ ተግባር ላይ በመዋሉም በተለይ በአዲስ አበባ አካባቢ በርካቶች ልጆቻቸውን ዘመናዊ ትምህርት ቤት እንዲማሩ አድርገዋል።

ንግስት ዘውዲቱ የአባታቸውን የምኒልክን ስራና ተግባር ቀጣይ ትውልድ ያሰበው ዘንድም በቅዱስ ጊዮርጊስ አቅራቢያ የሚገኘውን የምኒልክ ሐውልት አሰርተውላቸዋል። የዳግማዊ ምኒልክ አደባባይ በሚባለው ቦታ ላይ የቆመውን ሐውልት በጀርመናዊው መሐንዲስ በሙሴ ሄርትል አስጠንተው ሐውልቱ በጀርመን አገር በነሃስ ተሰርቶ እንዲመጣ አዘዙ። ሐውልቱ መጥቶ የተመደበለት ቦታ ተደልድሎ ከተዘጋጀ በኋላ ገና ሳይተክል ዘውዲቱ ስላረፉ አልጋውራሹ ጥቅምት 22 ቀን 1923 ዓ.ም በታላቅ ክብረበዓል እንዲተክል አድርገዋል።

ወደ መንፈሳዊ ተግባራቸው ስናልፍም፡-ለብዙ መቶ ዓመታት ፀንቶ የቆየው “ኢትዮጵያውያን ከሊቃውንቶቻቸው ውስጥ ጳጳስ መሾም አይችሉም” የሚለው ግብጾች በአንቀፅ 42 ያካተቱት ሕግ ቀርቶ፣ ለመጀመሪያ ጊዜ በንግስት ዘውዲቱ የጥረት ውጤት ግንቦት 18 ቀን 1919 ዓ.ም አራት ኢትዮጵያውያን የጵጵስና ሹመት ሊያገኙ ችለዋል። የእስክንድርያው ፓትሪያርክ አቡነ ዮሐንስም ኢትዮጵያ ድረስ መጥተው የኢትዮጵያን ተወላጅ ጳጳስ አድርገው አዲስ አበባ ላይ ሾመውና ባርከው ተመልሰዋል። ይህን ጉዳይ በሚመለከት የንጉስ ላሊበላ ወንድም ቅዱስ ሃርበይ ሞክሮት እንደነበረና ሳይሳካለት እንደቀረ፣ ይልቁንም በዘመኑ ብዙ ሁከት እንዳሰነሳበት በእሱ ታሪክ ውስጥ ያየነው ነው። በተጨማሪም በአጼ ዮሐንስ 4ኛ ተሞክሮ ሳይሳካ ቀርቶ የነበረና በዘውዲቱ ጊዜ እውን የሆነ የኢትዮጵያውያን ክርስቲያን ነገሰታት የዘመናት ህልም ሆኖ የቆየ ጉዳይ ነበር። ስለዚህ በዘውዲቱ ጊዜ ኢትዮጵያ የራሷ ጳጳስ ኖሯት ቆየችና፣ በ1951 ዓ.ም ደግሞ የራሷ ሊቃነ-ጳጳሳት መሾም የሚችል/ በማግኘቷ ከእስክንድርያ ማስመጣቱ ቀረ።

ንግስት ዘውዲቱ በአዲስ አበባና ከአዲስ አበባ ውጪ በሚገኙ ከተሞች በርካት ያሉ አብያተ-ክርስቲያናትን አሳንዐዋል። ያረጁና የፈራረሱትንም አሳድሰዋል።

1. በ1909 ዓ.ም ተመስርቶ ከ10 ዓመት በኋላ የተፈፀመው የበንታ ገዳምን በማሰራትና ሙሉ መተዳደሪያ በመስጠት በዐሎት ቤታቸው ተቀምጦ የነበረውን የአጼ ምኒልክ አዕም እንዲያርፍበትና እንዲቀደስበት አድርገዋል።
2. የአዲስ አበባ ጴጥሮስ ወጳውሎስን፣
3. የአዲስ አበባ ደብረነገስት ቁስቋምን፣
4. የአዲስ አበባ ቅዱስ ዮሴፍን፣
5. ደብረ አሚን ተክለሐይማኖትን፣
6. ቅዱስ ቂርቆስን፣
7. የአዲስ አበባ ደብረሠላም እስጢፋኖስን በዘመናቸው አሰርተዋል። የእስጢፋኖስ ቤተ-ክርስቲያንን ካሰሩ በኋላ በታላቅ ሰልፍ ታቦት

እንዲገባ ያደረጉትም ጥቅምት 17 ቀን 1909 ዓ.ም የሠገሌው ጦርነት ድል በእለተ እስጢፋኖስ ስለተገኘ በሚል ነበር።

8. የአዲስ አበባ ደብረፅጌ ዑራኤል ትክሉ በምኒልክ የነበረ ቢሆንም፤ ሰላረጀ አስፈርሰው አሁን ያለውን ህንፃ ያሰሩት ዘውዲቱ ናቸው።
9. የአዲስ አበባ ፅርሐአርያም ቅዱስ ሩፋኤልን እጅ ምኒልክ በጭቃና በሣር ክዳን አስርተውት የነበረ ሲሆን፤ ዘውዲቱ አስፈርሰው ያሁኑን ህንፃ አሳኑ።
10. የአቃቂ ቀራንዮ መድሐኒዓለም ትክሉ የንጉስ ሳህለሥላሴ (የአጼ ምኒልክ አያት) የነበረና በምኒልክ ጊዜ የታደሰ የነበረ ቢሆንም፤ አርጅቶ የሚፈርስ ስለሆነ የአሁኑን ህንፃ በአዲስ መልክ አሠርተዋል።
11. የእንጦጦ ማርያም ቤተ-ክርስቲያን በእቴጌ ጣይቱ ስም ሆኖ ቀደም ሲል በምኒልክ ዘመን የተሰራው በጭቃ ስለነበርና ዕድሜ ስለሌለው ንግስት ዘውዲቱ አሁን ያለውን ህንፃ አሠሩት።
12. ልጅ እያሠ ያሰራውን የቀጩኔ መድሐኒዓለም ቤተ-ክርስቲያንንም አሳድሰዋል።
13. ጠራ የደብረ በግዕ አቡነ ሞአን ገዳምንም ቤተ-ክርስቲያን በአዲስ መልክ ያሰሩት ዘውዲቱ ነበሩ። ይህ ቤተ-ክርስቲያን የንጉስ ሳህለሥላሴ ልጅ የሆኑት የአጼ ምኒልክ አባት የንጉስ ኃይለመለኮት መቃብር ያለበት ስለሆነ፤ ዘውዲቱ ከመንግሥቱ በፊት ከነበረው ጊዜ ጀምሮ እስከዘመናቸው ፍፃሜ ድረስ አስፈላጊው ድግስ እየተዘጋጀ ሳይቋረጥ በየዓመቱ በፍትሐት የሸዋው ንጉስ የኃይለመለኮት ስም ሲጠራበት ቆይቶ ነበር።

ሌሎች ከአዲስ አበባ ውጪ በሚገኙ ከተሞች በንግስት ዘውዲቱ የተሰሩ አብያተ-ክርስቲያናትም፤

14. የመናገሻ ማርያም ቤተ-ክርስቲያን፤
15. የፋሌ መድሐኒዓለም ቤተ-ክርስቲያን፤
16. ሜታ የወረብ ማርያም ቤተ-ክርስቲያን፤
17. የአዋሽ ማርያም ቤተ-ክርስቲያን፤
18. የኤጀርሣ ለፎ ቅዱስ ገብርኤል ቤተ-ክርስቲያን፤
19. የየረር ቅድስት ስላሴ ቤተ-ክርስቲያን፤
20. የአድአ በርጋ አቡነ ተክለሐይማኖት ቤተ-ክርስቲያን ናቸው።

በተጨማሪም በኢየሩሳሌም በሚገኘው ቦታ "የኢትዮጵያ ቤት" ተብሎ የሚጠራውን ከዘጠና በላይ ክፍል ያለውን ትልቅ ፎቅ ቤት አሰርተው፤ ከኪራዩ ገቢ እሩቡ በኢየሩሳሌም ለሚኖሩ መናገያን መርጃ እንዲውልና ቀሪው ለመንግስት ጉዳይ እንዲሆን አድርገዋል።

ንግስት ዘውዲቱ በዚህ መሰሉ መንፈሣዊ ተግባራት ላይ ትኩረታቸውን አድርገው ሲሰሩ፤ ልዑል አልጋ ወራሽ ራስ ተፈሪ ደግሞ በእነዚህ ዓመታት

በአውሮፓውያኑ ድጋፍና በኢትዮጵያውያን ምሁራን ረዳተኞቻቸው እየታገዙ ግዙፍ ግዙፍ ተግባራትን እየከወኑ ኢትዮጵያን የማዘመንና የማሰልጠን ሂደታቸውን ቀጥለዋል።

ራስ ተፈሪ በዘውዲቱ ዘመን የሰራቸው ስራዎቻቸውም በሀዘቡ ዘንድ ልዩ ልዩና ቆይቶ ሲያስገኝላቸው፤ በአገር ውስጥ ተራማጅ ሹማምንት ዘንድ ደግሞ ተቀባይነታቸውን አጉልተላቸዋል። በአውሮፓውያኑ ዓይን ደግሞ ወደርየለሽና በታሪክ ታይተው የማይታወቁ የኢትዮጵያ ተስፋ ተብለው ታዩ። ከሁሉም በላይ ግን የሰራቸው ውጤት ያስገኘላቸው ትርፍ የደጋፊዎቻቸው መበርከትን ሲሆን፤ ይህም አንደኛውና ዋናው ግባቸው የነበረ ጉዳይ ነው። ምክንያቱም በየጊዜው ይነሳባቸው የነበረውን አድማ ዝቅ ብለን እንደምናየው በቀላሉ ማክሸፍ የቻሉትም ሆነ የዘውዲቱን ስልጣን እየሸረሸሩ ባዶ ለማስቀረት ቀላል የሆነላቸው የደጋፊዎቻቸውንና የሰላዮቻቸውን ቁጥር በማበርከታቸው ነው። ለዚህ ተግባር ሲሉም በሰራ ውጤት ብቻ ሳይሆን ከፍተኛ ገንዘብ መድበው መቸርንም ተጠቅመውበታል።

ጥቂት ምሁራንን ከጎናቸው አሰልፈው የአስተዳደር እንቅስቃሴውን የገፉበት ልዑል አልጋ ወራሽ ራስ ተፈሪ ከ1909 - 1922 ዓ.ም ካከናወኗቸው ተግባራቶች ውስጥ ኢትዮጵያን የመንግስታቱ ማኅበር አባል ማድረጋቸው ይጠቀሳል። በ1915 ዓ.ም ኢትዮጵያ የአባልነት ማመልከቻዋን ስታስገባም ጠንክር ያለ ተቃውሞ ገጥሟት ነበር። "በውስጧ የባሪያ አገዛዝ አለ፤ ግድያና ዝርፊያ አለ፤ የግዛቷ ወሰን በደንብ የተከለለ አይደለም፤ በግዛቷ ላይ የመንግስታቱ ማኅበር የሚያዘውን ሕግ ልታስፈፅም አትችልም..." የሚሉት ዋና ዋናዎቹ ነበሩ።

ሆኖም የአልጋወራሹን የአስተዳደር ስራ ያዩ አገራት ድጋፋቸውን ሰጡ። አልጋወራሹም የባሪያ አገዛዝ በሕግ እንደተሻረና አገራቸውም ሠላም መሆኗን አስረድተው በ1916 ዓ.ም በሚያዚያ ወር ኢትዮጵያ የመንግስታቱ ማኅበር አባል አገር ልትሆን ቻለች። ዋና ደጋፊዎቹም እንግሊዝ፣ ፈረንሳይና ጣሊያን ነበሩ። በመጀመሪያ የተቃወሙትም እነሱው ነበሩ።

እነዚህ አገሮች ወዳጅ መሰለው አባል አድርገው መልሰው ደግሞ "ትወረር" ብለው በኢጣሊያ የዳግም ወረራ ጊዜ እውቅና ሰጥተዋል። የሆነ ሆኖ ኢትዮጵያ በልዑል አልጋወራሹ ጥረት በ1916 ዓ.ም አባል አገር ሆናለች። ይህም በወቅቱ ለኢትዮጵያ የማይገኝ እድል ተደርጎ የተወሰደና ልዑል አልጋወራሹም በከፍተኛ ደረጃ የተወደሰበት ትልቅ ተግባራቸው ነበር።

ኢትዮጵያ አባል ከሆነች በኋላ ወዲያው በሚያዚያ ወር አልጋ ወራሹ መኳንንቱን አስከትለው በተመቻቸላቸው የጉብኝት ፕሮግራም

የፈረንሳይን፣ የቤልጂየምን፣ የሰዊዲንን፣ የኢጣሊያን፣ የእንግሊዝን፣ የግሪክን ... ዋና ከተሞች ተዘዋውረው እየገቡና ከየአገራቱ መሪዎች ጋር እየተወያዩ ደገሎማሊያዊ ግንኙነቱን አጠናክሩት። የመንግስታቱን ማኅበር መቀመጫ ጄኔቭንም ጎበኙ።

የመጀመሪያው አውሮፓን የጎበኙ አልጋውሽ ናቸውና በምሁራኑ ዘንድ ልዩ አድናቆት ተቸራቸው። ጉብኝቱ ለኢትዮጵያውያን ልዑካን ቡድንም ብዙ ነገርን ያስገነዘበ ነበር። ከወራት በኋላ ነሐሴ 29 ቀን 1916 ዓ.ም ጉብኝታቸውን አጠናቀው ወደ አዲስ አበባ ሲመለሱ ደማቅ አቀባበል ጠበቃቸው። ተመልሰውም በጉብኝታቸው ወቅት ያዩትን ስልጣኔ ኢትዮጵያ ላይ ተግባራዊ ለማድረግ ጥረታቸውን ቀጠሉ። ከዚህ ጊዜ ጀምሮ ነው አዳዲስ ስራዎች በሰፊ ተመሰረቱ የጀመሩት።

በለንደን ቆይታቸው በአፄ ቴዎድሮስ ጊዜ ከመቅደላ ተወስዶ ከነበረው ህልቁ መሣፍርት ከሌለው ቅርስ ውስጥ አንድ የወርቅ ዘውድ ከእንግሊዝ ንጉስ ከጆርጅ 5ኛ የ“ደመለሳል” ቃል ተገብቶላቸው ነበርና ሐምሌ 4 ቀን 1917 ዓ.ም ተመልሶ ንግስት ዘውዲቱ ተረክበዋል። ከውጭ አገር ነገስታትም በየጊዜው የአድናቆት መልዕክት ይደርሳቸው ጀመር።

ይህን ወዳጅነት መሠረት በማድረግም ራስ ተፈሪ በርካታ ኢትዮጵያውያንን እየመለመሉ ለትምህርት ወደ አውሮፓ መላክ ጀመሩ። ትምህርት ቤቶችም በአዲስ አበባና በየጠቅላይ ግዛቱ እንዲከፈቱ አደረጉ። በጥቅሉ በአልጋ ወራሽነታቸው ዘመን ዛሬም ድረስ ግልጋሎት እየሰጡ ያሉ ተቋማትንና ልዩ ልዩ የመሠረተ ልማት አውታሮችን ለመገንባት መሠረት የጣሉበት ወቅት ሆነ። ጎን ለጎንም የስልጣናቸውን መንገድ ይገነቡ ነበር።

በ1921 ዓ.ም ለመጀመሪያ ጊዜ አውሮፓን አስመጥተዋል። ይህንንም ለዚያው ለመከረኛው ስልጣን በንብ ሲያዘነቡበት ወደፊት እናያለን። በተጨማሪም ከአውሮፓውያን ጋር የተለያዩ የሞኖፖል ውሎችን ሙሉ ኃላፊነት ወስደው ይፈራረሙ የነበሩት ራሳቸው ራስ ተፈሪ ነበሩ።

በንግስተ-ነገስት ዘውዲቱ ዘመነ-መንግስት እነዚህንና እነዚህን የመሣሰሉ ተግባራት ሲከናወኑ አገሪቱ ሠላም የሠፈነባትና የዘውዲቱ የስልጣን ዘመንም የተረጋጋ የነበረ ሊመስለን ይችላል። ነገር ግን ከመቸውም ጊዜ የበለጠ አደገኛ የስልጣን ትግልና ሽኩቻ የነበረበት፣ በየጊዜው በአልጋ ወራሹ ላይ የሚነሱ አድማዎች የበረከቱበት፣ ሹማምንቱ ጎራ ለይተው የተናቆሩበት፣ በወሬ፣ በሐሜትና በአሉባልታ ብዙዎች የተቀጡበት፣ ዘውድ የጫኑት ንግሥት የተካለሱና የተቀከቡበት፣ በሁለት ቤተ-መንግስት ግብር የተበላሰት፣ የንግስትና ያልጋውሽ ስልጣን ማን አዛዥ ማን ታዛዥ እንደሆነ ያልተለየበት፣ ብዙ አወዛጋቢ ክስተት

የተሰተናገደበት ዘመን ነበር። ስለዚህም የተባሉትን ሁነቶች በአጭሩ አብራርቶ ለማስቀመጥ ከሰረ መሠረቱ መጀመርና ልጅ እያሠ ስልጣኑን ካጣበት ጊዜ ጀምሮ መዳሰሱ ተመራጭ ነው።

ልጅ እያሠ ከስልጣን መሻሩ በቤተ-መንግስቱ አደባባይ በአዋጅ ሲነገር በአዲስ አበባ መጠነኛ የተኩስ ልውውጥ ተደርጎ ከ5 ሰዎች በላይ ሞተዋል። ደጃዝማች አብርሃም አርአያም በልጅ እያሠ መሻር ተበሳጭተው ጊቢ ገብተው ለማስቸገር ሞክረው የነበረ ሲሆን፤ እንደማያዋጣቸው አውቀው እጅ ሰጥተዋል። ከዚያ በኋላም የእያሠ ደጋፊዎች ያደረጓቸው ጦርነቶች ሁሉ ሳይሳኩ ቀርተዋል። እነዚያ ሁሉ የፊት ለፊት ፍልጫዎች አልፈው አዲሱ ሹም ሽር ከተከናወነበት ጊዜ ጀምሮ ደግሞ ትግሉ በሁለቱ ተጀመረው በንግስት ዘውዲቱና በራስ ተፈሪ መካከል ሆነ። ይህም ሲባል ሁለቱ ባለሥልጣናት በግልፅ ባይፋጠጡም የሁለቱ ጎራ ደጋፊዎች ትግል እየበረታ ሄደ።

ባንድ ወገን በራስ ተፈሪና በደጋፊዎቹ ምሁራንና መኳንንት፤ በሌላ በኩል ደግሞ የቀድሞው ወገን ስርዓት የመቀጠል አለኝታ ምልክት አድርገው ዘውዲቱን በሚያዩ ወገ አጥባቂ መኳንንት መካከል የተደረገ ፍጥጫ ነው። ከወገ አጥባቂው በኩል የአቡነ-ና የእጨጌው መንፈሳዊ ድጋፍ የማይለያቸው ፊታውራሪ ሐብተጊዮርጊስ ግንባር ቀደምትነቱን ይይዛሉ።

በሁለቱ ወገኖች መካከል የነበረውን ፍጥጫ ባህሩ ዘውዲ ሲገልፁት “በወገ አጥባቂዎቹና በተፈሪ መካከል የነበረው ልዩነት በጥቅሉ ሲታይ፤ ኢትዮጵያ በነፃነት ባለችበት ቆማ ትቅር ወይስ የውጭ ኃያላንን ተጠግታ ወደፊት ትራመድ በሚለው አማራጭ ላይ የሚሸከረከር ነበር” ይሉታል። የምሁራኑ ራስ ተፈሪን መደገፍም ከዚህ ጋር በተያያዘ የሚታይ ነው።

በምኒልክ ዘመን የተሾሙት 12 ሚኒስትሮች (በእያሱ ጊዜም እንደቀጠሉ ነበሩ) ስልጣናቸው ስር የሰደደ መሆኑ ይታወቃል። ብዙዎችም ከተፈሪ ይልቅ ለዘውዲቱ አክብሮት ነበራቸው። ለዚህም ይመስላል የመጀመሪያው አድማ “ሚኒስትሮች ይሻሩ” በሚል መነሻ የተጀመረው። በዚህ በመጀመሪያው አድማ ላይ የራስ ተፈሪ ተሳትፎ እምን ድረስ እንደነበር በውል አይታወቅም። ነገር ግን በቀጥታም ባይሳተፉበት በተዛዋሪ በደጋፊዎቻቸው አማካኝነት የተቀሰቀሰ አድማ እንደሆነ የብዙ ሀሐፍት ግምት ነው። አድማው ህዝባዊ ገፊታ ያለው ይምስል እንጂ አንቀሳቃሾች መሀል ሰፋሪዎች ነበሩ።

መሐል ሰፋሪ ተብሎ የሚጠራው ጦር ንጉሠ ነገስቱ በሚቀመጥበት ከተማ ከየምድቡ እየተውጣጣ በወር ተራ እየገባ በቅርብ ሆኖ ከተማዋንና የመንግስትን ንብረት የሚጠብቅ የታጠቀ ሠራዊት ነው። በዚህ አድማ

የራስ ተፈሪ ሚና እንደነበረው የሚያስጠረጥረው የአድማው ቃል ላይ ገና አልጋወራሽ በሆኑ በ1ኛ ዓመታቸው ከሳሾቹ የተፈሪን ስም እያዋገሱ፡፡አስተዳደራቸውን እያጋነኑ ከአቤቱታቸው ጋር ማቅረባቸው ነው፡፡

መጋቢት 4 ቀን 1910 ዓ.ም በመሀል ሰፋሪው አነሳሽነት ተጀምሮ ወዲያው ህዝባዊ ድጋፍ የተላበሰው የ“ሚኒስትሮች ይሻሩ” ጥያቄ ለራስ ተፈሪ እጅግ ጠቃሚ መሆኑ ግልፅ ሲሆን፤ነገር ግን ሁለት ስጋቶች ነበሩ፡፡አንደኛው ሚኒስትሮች የከፍተኛ ስልጣን ባለቤትና በሹም ሽር ጉዳይ የሚመክሩ፤ የየራሳቸው ብዙ ወታደሮች የነበሯቸው ናቸውና አሜን ብለው መሻር ባይፈልጉ አመፁ ሲፈራ፡፡በሌላ በኩል ደግሞ ህዝቡ የመሀል ሰፋሪው አነሳስ ተገቢ ነው ብሎ በአደባባይ መሰብሰቡና በዚህ አይነት ጉዳይ ቀጥታ የህዝብ ተሳትፎ መኖሩ የራስ ተፈሪ ስጋት ነበር፡፡ በሚገርም ሁኔታ ግን አንዱ ስጋታቸው በሌላኛው ስጋት መቀረፍ መቻሉ ነው፡፡በሌላ አገላለፅ ራስ ተፈሪ ያልጠበቁት የህዝብ አመፅ ቢያስጋቸውና ባይወዱትም ሚኒስትሮችን ግን አንለቅም ብለው እንዳያውኩ እግዳላቸዋል፡፡

በየጊዜው እያደገ የሄደውን ይህን አድማ አስመልክቶ የህዝቡን የክስ ቃል፤የመሀል ሰፋሪውን የተቃውሞ ድምፅና ከአልጋ ወራሹ የተሰጠውን ምላሽ ለአንባብያን ማድረሱ ጠቃሚ ነውና በደጃዝማች ከበደ ተሰማ ተፅፎ በ1963 ዓ.ም “የታሪክ ማስታወሻ” በሚል ርዕስ የታተመውን መፅሐፍ ጠቅሼ በሚክተለው መልኩ አካትቻለሁ፡፡

በጉዳዩ ላይ ህዝቡ ተሰብስቦ በሚደልቱበት ጊዜ የተሰበሰበውን ህዝብ የሚያስፈርድ አጋፋሪ ተሹሞ ስለበር እያሰነሳ ይጠይቃል፡፡ በዚህ ጊዜ አንዱ፤

“ጌታችን እግዚአብሔር ከርስቶስ ይህን ዓለም ፈጥሮ 12 ሐዋርያትን አገር ከፍሎ እንዲያስተምሩ ያሰማራቸውን ለመምሰል ላገሩና ለመንግስቱ ልማት በውነት እንዲመክሩና እንዲሰሩ 12ቱን ሚኒስትሮች ደጉ ጌታችን እኔ ምኒልክ መርጠው ቢሾሟቸው፤ ለአገር ልማት ለህዝብ አንድነት በመምከር ፈንታ አንዱ ላንዱ ለየራሳቸው ጥቅም በመመልከት አገሩን አበላሹት፡፡ እንጂ ለመንግስት የጠቀሙትና የሰሩት ጉዳይ የለም፡፡ 12ቱን ሐዋርያት በማየት የተሾሙት ሚኒስትሮች 12 አጋንንት ስለሆኑ እንዲሻሩ ያስፈልጋል፡፡

ለምሳሌ የሰራ ሚኒስቴር ተብሎ የተሾመው የራሱን ቤት ለመስራት በቤት ላይ ቤት እየቀጠለ ወደሰማይ ለመውጣት ይገሰግሳል፡፡ እንደዚሁም የግቢ ሚኒስቴር የተባለው የራሱን ሐብት ብቻ በማደራጀቱ ከምኒልክ ቤት ለግብር የሚሆን መሰናዶ ታጥቶ ባለፈው ሰዎን ከእርሱ ቤት ዱቄት ተግዞ ተሰናዳ፡፡ ይህ ምን ያሳያል? ሁሉም የየራሱን ጥቅም ለማደራጀት መዘጋጀቱን ነው፡፡”

በዚህ አይነት የአድማው ክስ እየተዉጧፈ ሰለቀጠለ በቤተ-መንግስት ተመከረና ሊቀጻጸሱና እጨጌው ከሊጋባው (የመሃል ሰፋሪው አዛዥ) ጋር በመሆን በህዝቡና በመንግስቱ መካከል መላላክ ጀመሩ፡፡ ወዲያውም ጳጳሱ አቡነ ማቴዎስ፤ እጨጌ ወልደጊዮርጊስ፤ ሊጋባ መኮንን ተወንድ በላይ በአንድነት ሆነው አድማው ላይ ለተሰበሰበው ህዝብ ከቤተ-መንግስት የተላከውን ተከታዩን ፅሁፍ አነበቡላቸው፡፡

“ከቤተ-መንግስት የተላከው ቃል፡፡

የኢትዮጵያ መንግስት አልጋ ወራሽ ራስ ተፈሪ፡፡

“በአንድነት ሆናችሁ በአባታችን እጅ የላካችሁት ቃል ደርሶናል፡፡ የንጉስ ወልደጊዮርጊስን መሞት የሰማነው ከትናንት ወዲያ ነው፤ (ዘውዲቱ በነገሱ በሳምንቱ የበጌምድርና የሰሜን ንጉስ አድርገው የሾሟቸው በወቅቱ ሞተው ስለነበር) ይህም ለእናንተ የሚያሳዝናችሁ አይደለምን? ሁለተኛስ እቴጌ ጣይቱን ያህል እናታችሁን ተዝካራቸው በሚወጣበት ቀን በእንደዚህ ያለ ምክንያት ተጓድሎ ቢውልና ድግሱ ቢበላሽ ሐዘኑና ጉዳቱ መልሰ ለእናንተ አይደለምን? የላካችሁልኝን ቃል ለንግስት አሳውቃለሁ፡፡ ከጥንትም ቢሆን የሚኒስትሮችን ሹመት ደጉ ንጉሠ ነገስት እኔ ምኒልክ ለህዝባቸው ጥቅምና እድገት የሚሆነውን ለማስጠበቅና ለማሰራት ሲሉ አቅደውት ነበር እንጂ ህዝብን ለመጉዳት በማሰብ እንዳልነበር ታውቁታላችሁና፤ አሁን አሳቡን ከራሳችሁ አውርዳችሁ እኛ እንድናሰብበት ካደረጋችሁ ለመላው ህዝብ ደስ የሚለውንና ለመንግስቱ ብልፅፃፍና ጥቅም የሚሆነውን ለሰኛ ጠዋት እስክናስታውቃችሁ ድረስ በንግግርም ሆነ ወይም በሌላ ረገድም ቢሆን ሽብር እንዳይነሳ አደራ ተጥሎባችኋል፡፡

ከሁላችሁም ወገን ሁከትና ሽብር እንዲነሳ ያደረገ ሰው ቢገኝ በመጀመሪያ ጠላትነቱ የኢትዮጵያ ስለሆነ፤ እኛም በበኩላችን ከእነሱ ወገን ሁከት እንዳይነሳ እናደርጋለን፡፡” የሚል ቃል ለተሰበሰበው ህዝብ ከተነበበለት በኋላ አድመኞቹም በበኩላቸው ተከታዩን ቃል በፅሁፍ ለመንግስቱ ላኩ፤

“የኢትዮጵያ መንግስት አልጋ ወራሽ ልዑል ራስ ተፈሪ ሆይ፤

“እኛ ባሮችዎ የኢትዮጵያ ህዝብ በንግስታችን በንግስተ ነገስታት ዘውዲቱና በርስዎ በልዑል አልጋ ወራሻችን በኩል ተበድለናል፤ ተሳድተናል የምንለው ነገር የለም፡፡ ነገር ግን ታላቁ ንጉስ ዳግማዊ ምኒልክ ህዝቤን ይጠብቁልኛል፤ የጀመርሁትንም የሰራ ወጥን ይፈፅሙልኛል ብለውና አሰበው የሾሟቸው ሚኒስትሮች እንደገና ተሸሚዎቹ ብሰው ህዝብን መበተን፤አገራችንን ማጥፋት፤ አገራቱን ከነገንዘቧ ለየራሳቸው መስፋፈልና፤እውቀትን ማጥፋት፤ ትምህርትንም

መድፈን፣ የጨዋን ልጅ ሁሉ ከጥንት ከአባቱ ማዕረግ ማውረድ ሆነ እንጂ ለመንግስት የረዱትና የጠቀሙት ነገር የለም።

ሰለዚህ ከመበደልና ከመከፋት፣ ከውርደትና ከመበሳጨት፣ ድሃው ከመዘረፉና መንግስቱም ጥቅሙን አጥቶ ጉዳት ከመድረሱ በፊት ለንግስታችንና ለአልጋውራሹ እናመለክታለን። እርስዎም ይህን ለንግስታችንና ለርስዎ የፃፍነውን ቃል አይተው የቸርነትዎን መልስ እንድናገኝ የታመነ ተስፋ አለን። 12 ሚኒስትሮች እስካሁን ያጠፉትን ሰለኢትዮጵያ ሰለአገርዎ አሰበው እንዲያሻሽሉትና የተደላደለ እንዲያደርጉት ትክክለኛ እውቀትና ግምት እንዳለዎ እናውቃለን። እስካሁን ድረስ እነዚህ ሚኒስትሮች መሰናክል ቢሆኑብዎ ነው እንጂ ንግስት በአባታችን ዙፋን ከተቀመጡበትና እርስዎ የኢትዮጵያ መንግስት አልጋ ወራሽ ከሆኑበት ጊዜ ጀምሮ እስካሁን ድረስ ብዙ ጠቃሚ ስራ ይሰሩልን ነበር። አሁንም እርስዎና ንግስታችን የጦር ሚኒስትሩን ፊታውራሪ ሐብተጊዮርጊስን ጨምረው ያስተዳድሩን እንጂ ከእንግዲህ ወዲህ ለነዚህ ሚኒስትሮች በእኛ ላይ ስልጣን እንዳይሰጡብን እንለምንቃለን።

በንግስታችንና በእርስዎ በአልጋውራሻችን በኢትዮጵያ በሀገራችን ክፉ የሚመክሩ ሰዎችና የሚያስቡም ቢኖሩ ከፊትዎ የምንሞትና ደማችንን በመጀመሪያ የምናፈስ እኛ ባሪያዎችዎ ነን። ይህም ጥርጥር እንደሌለው የኢትዮጵያ አምላክ ይመሰክርብናል። እግዚአብሔር ልዑል አልጋ ወራሽ ተፈሪን ለኢትዮጵያ ቤዛ የሰጠን ክብር ምስጋና ይግባው።” አልጋ ወራሹ ይህ ጽሁፍ ከደረሰባቸው በኋላ በቀጠሮው መሰረት ተከታዩን የውሃኔ ደብዳቤ ጽፈው ላኩ።

“ለህዝቡ የመንግስቱ ሁለተኛ መልስ። የኢትዮጵያ መንግስት አልጋ ወራሽ ራስ ተፈሪ። “እናንተ በአንድነት ሆናችሁ ለላካችሁልኝ መልዕክት መልሱን ለሰኛ አስታውቃችኋለሁ ብያችሁ ነበር። አሁንም አባቶችና ወንድሞቸ ከዚህ ቀደም ሁላችን በአንድነት ሆነን በልጅ እያሁ ላይ የተነሳው የእስላም ሴት በማግባታቸውና በመሰለማቸው ይህን ህዝብና እኛም እርግጠኝነቱን ሰላየነው በእውነት የኢትዮጵያን ሃይማኖት ለማቆምና ህዝቡን ከጥፋት ለማዳን ነው እንጂ ለራሳችን ጥቅም ብለን አይደለም። ለዚህም ምስክርና አሰረጅ ይሆነን ዘንድ ያን ጊዜውን አባታችን እጨገውና ፊታውራሪ ሐብተጊዮርጊስ አንድነት ሆነው የምንልክ ልጅ ትንገስ፣ አንተ አልጋ ወራሽ ሆነህ ስራው ሁሉ በአንተ ይሰራ ቢሉኝ፣ ሲሆን የአባቱን እርስት እያረሰኩ በኢትዮጵያ ከሚመጣባት መከራ ሁሉ ላልለይ ልቀመጥ፣ የሌዚያ አይሆንም ካላችሁኝ ሐረርጌን ይገድ ይህ ነገር እስኪፈፀም ድረስ እረዳለሁ ብዬ ገባሁ። መላው ህዝብ ተባብሮና አንድነት

ሆናችሁ የኢትዮጵያ መንግስት አልጋ ወራሽ አደረጋችሁኝ እንጂ እኔ ከሁሉ ይልቅ አውቃለሁ። አደላድለዋለሁ ብዬ አልገባሁም።

ይህም በተደረገ ጊዜ ንጉሰ ሚካኤል ሊወጡን ቢመጡ፣ አሸከሮቹ ይምጡና ይከተሉኝ፣ ያባቴም ጦር ያብርሃኝ ሳልል፣ ይህን አስባችሁ ካደረጋችሁልኝ ጋራ አብራ ዘምቼ ገባሁ። አሁን ከእናቴ ከእመቤቴ ጋራ አብራ ሆኜ የምረዳችሁና የማግዛችሁ ከሆነና አገሬሰ በእኔ ምክንያት የምትድን ከሆነ ከሁሉ ይልቅ ደስ የሚለኝ ለእኔ አይደለምን? ነገር ግን በአንድነት የህዝቡ መሰብሰብ ምን ያህል የሚያጎድል ይመሰላችኋል። ይህን በመሰለ ምክንያት መስከብን /ሩሲያን/ ያህል ታላቅ መንግስት መቶ አርባ ሚሊዮን ህዝብ ያለውና በሰው ብዛትም ሆነ በአገር ስፋትም ቢሆን ከአውሮፓ መንግስታት ሁሉ የሚበልጠው በአስር ዓመት የማይደፈር ከተማውን በአንድ ቀን ውስጥ ጠላቶቹ ገቡበት። ሰዎቹው እርስ በርሱ ተላለቀ። አሁንም እናንተ ሚኒስትሮችን ይሻሩልን ማለታችሁ የተሾሙት ሰዎች ይሻሩልን ብላችሁ ነው እንጂ የተነሳችሁት የበደላችሁ ስራው አይደለም።

አፄ ምኒልክ ስራቸው እየበዛ፣ የውጭ አገር ሰው እየበረከተ፣ መንግስቱ እየሰፋ ሲሄድ፣ የአውሮፓ ነገስታት ሁሉ የኢትዮጵያ ንጉሰ መካርም የለው፣ ስራም አይሰራ እያሉ አገራቸውን ለመክፋፈል የሚፈልጉት ቢሆን፣ አገሬም በዓለም ካሉት ነገስታት ትክክል ሆኖ ትጠራ ብለው ሚኒስትሮች ሾመው ለየነገስታቱ ሁሉ ወኪሎች መሾማቸውን አስታወቁ። ስራቸው ይጉደል እንጂ ሚኒስትሮች በመሾማቸው በዓለም ነገስታት ዘንድ እጅግ ተመሰገኑ። በዓለም ያሉ ነገስታት ሁሉ ይልቁንም ከሚኒስትሮች ሌላ መካር የሚያስፈልግ መሆኑን መርምረው ከየሃገሩ ሽማግሌ 300 እና 500 የሚሆን የአገር ጨዋ መርጠው ይሾማሉ። ስራተኛና አማካሪ ከሌለው መንግስት ተብሎ እንደምን ይቆጠራል። ይህንንም የመሰለው ሁኔታ ከጥንት ከአባቶቻችን ሲወርድ ሲቀረድ የመጣ ነው። የመንግስትና የህዝብ ኃይል ትክክል ነው። አሁንም ለሹምሽሩና ለሌላውም ስራ ቢሆን እኛም ብንጨርሰው፣ ከእኛም በኩል መካር አግኝተን ብንጨምር አስፈላጊነቱን እየተመለከትንና እያየን ለማድረግ እንችላለን። አሁን ያሉትን ሚኒስትሮች ግን ሽረንላችኋል።

ይህንን ቀደም ብላችሁ በዝግታ ብታስታውቁን ኖሮ እንደሚሆን አድርገን፣ ህዝቡም በእንደዚህ ያለ አድማ ስራ ረገድ ተሰበሰቡ ሳይባልና በሌላ ተመልካች ዘንድ ሳይታወቅና ሳይገለፅ እኛው አሰብን እንጨርሳችሁ እንደነበር የታመነ ነው።

መጋቢት 16 ቀን 1910 ዓ.ም ተፃፈ አዲስ አበባ ከተማ።”

ይህ የአልጋውራሹ የውሳኔ ቃል በጃን ሚዳ ለተሰበሰበው ህዝብ ተነበበ። አልጋውራሹ ራስ ተፈሪ በሁለቱም ጽሁፋቸው ልዩ አፅንኦት

ሰጥተው የገለጹት የህዝብ አመፅና ተሰብስቦ ማደም በፍፁም እንደማያሰፈልግ ነው። ይህም ለወደፊት እንዳይደገም የሚሹት ትልቅ ስጋታቸው መሆኑ በግልፅ ሰፍሯል። ለዚህም ይመስላል እጨጌ ወልደጊዮርጊስ የውሃኔ ሦሉ ከተነበበ በኋላ ለተሰበሰቡት ሁሉ ሚኒስትሮች እንዲሻሩና እንዲወጡ መወሰኑን እየጠቀሱ አስረድተው፤ ለወደፊቱ ግን ይህን የመሰለው የአድማ ስራ አንዳይደገምና ጉዳት የሚያመጣ መሆኑን በምክርም ጭምር ካስረዱ በኋላ የገዙት።

በዚህ ጊዜ የወለጋ ሌቃ ባላባት የደጃዝማች ጆቴ ልጅ ፊታውራሪ መርዳሣ ጆቴ ከአድመኞቹ አንዱ የነበሩ ቢሆንም፤ ጎራዴያቸውን መዘው "ሁልጊዜ እየገዙትክ ማሳሰር ለምደሃል፤ ፍታ!" ሲሉ ከፍ ባለ ጩኸት ተናገሩ። እጨጌው ግን ጎራዴውን ከመጤፍ ሳይቆጥሩ በቀጣ "አልፈታም!" በማለት ግዝታቸውን አፀኑ።

ጳጳሱ አቡነግቴዎስ ግን ፈራ ተባ እያሉ "... እግዚአብሔር ይፍታ..." በማለት ሲንተባተቡ እጨጌው "አልፈታም!" በማለታቸው ግዝቱ ስለፀና፤ ግልጥ ባለው በጃንሚዳ የጠመንጃ ማውረድና የጎራዴ መመዘዝ ተስተውሎ ሁኔታው ወደ ሽብር ለለውጥ ሲል፤ የምኒልክ ታማኝ አሸከር የነበሩትና በጦር ሜዳም በጀግንነታቸው የሚታወቁት ሲጋባ መኮንን ተወንድበላይ ፈንጠር ብለው ወጥተው ቆሙና "እግዚአብሔር ይፍታህ ብለዋል ባለሀብት እርጋ!" ብለው ስለተናገሩ ሊነሳ የነበረው ሁከት ሰከኖ ሁሉም ፀጥ አለ።

አልጋወራሹ በፅሁፋቸው ከጠቀሱት ውስጥ አንዱ ሚኒስትሮች ቢሻሩም ተተኪ ማሰፈሉን አይቀራ መሆኑን ነው። ይህንንም ያለህዝብ አድማ በውስጥ እኛ እንጨርሳለን ማለታቸውን አይተናል። ስለዚህም እነዚህን ቱባ ቱባ ባለሥልጣናት በህዝብ ድምፅ መሻር መቻላቸው ትልቅ አፎይታ ሲሆን፤ የበለጠው ጥቅም ግን ሻሪው ህዝብ ተተኪዎቹን መምረጥ አለመቻሉና ለወደፊቱም አልጋወራሹ ይስማማኛል የሚሉትን መሾም መቻላቸው ነው። ከዚህ በኋላ የጦር ሚኒስትር የነበሩት ፊታውራሪ ሐብተጊዮርጊስ ብቻ ሲቀሩ 11ዱ ሚኒስትሮች ተሻረው ወደየርስት አገራቸው እንዲሄዱ ተወሰነና እየታዘዙ ሄዱ።

በእነሱ ምትክም በስራው ላይ ሚኒስቴር መባልንና በማናቸውም ጉዳይ ላይ እየገቡ ይመክሩ የነበረውን ሰልጣን በመቀነስ፤ ተወሰኖ የተሰጠውን ስራ ብቻ የሚሰራ "የአገሌ መስሪያ ቤት ሹም" የሚል አዲስ የአጀጃም ዘዴ ተግባራዊ ሆነ። ይህም በአዲስ ተጀሚዎች ስራው ሲከናወን ቆይቶ ከአንድ ዓመት ተኩል በኋላ ደግሞ ሚኒስቴር የሚባለው ሹመት እንደገና ተከተለ። ሚኒስትርነት ግን እንደቀድሞው ልቅ ያልሆነና ተወስኖ የሚሰጥ ሥራ እንዲሰራበት ሆነ።

ቀጣዩ እድማ ደግሞ በ1912 ዓ.ም በአልጋወራሹ በራስ ተፈሪ ላይ የተነሳ ነበር። የገንዘብ ሚኒስትር የነበሩት በጅሮንድ ውብሸት ኃይሌ፤ ፊታውራሪ መንገሻ ውቤ፤ ቀንአዝማች ደስታ ወሰኔ፤ ጋድራስ ፋሳ፤ አቶ መልሴ ሃህሌ፤ አቶ ተፈራ ንጉሤና የከተማ ዘበኞች ሹም የነበሩት አለቃ ገብሩና ሌሎችም ለየመኳንንቱ እየዞሩ "አልጋወራሹ አገራችንን ሽጦታልና እንክሰስ" እያሉ በመንገር እንዲተባበሩዋቸው ሲጠይቁና ለማሰረጃነትም "በራህሌ የሚባለውን በጨው ቀረጥ ብዙ ገቢ ለመንግስት የሚያስገኘውን አገር መሸጣቸውን ..." ሲገልፁ ተደረሰባቸውና ተያዙ። አለቃ ገብሩ እንግሊዝ ኤምባሲ /ለጋሲዮን/ ገብተው ስለተጠጉ ሳይያዙ ቀርተዋል። "አገር በመሸጥ" የሚሉት አልጋወራሹ ከአውሮፓውያኑ ጋር የሚፈራረሟቸውን ውሎች መሠረት አድርገው ነው።

አድማው ላይ ብዙዎች ተባባሪ ሆነው ስለነበር ከፍተኛ ስጋት ቢያሳድርም፤ አንቀሳቃሾች ብቻ በጥቅምት ወር ተይዘው ወደ ፍርድ ሸንጎ እንዲቀርቡ ተወሰነና ተባባሪዎቹ ግን እንዲተው ተደረገ። የእነዚህ የዋና ዋና አነሳሾች ፍርድም "እጃቸውን እስላም ቤት፤ ከብታቸውን እግድ ቤት" የሚባለው ሲሆን፤ ሐብታቸው ተወርሶ ግለሰቦች ይታሰራሉ የሚል ትርጉም አለውና ይሄንኑ ፈፀሙባቸው። በዚህ አድማ ደጃዝማች ባልቻም ተሳታፊ ናቸው ቢባልም አስተባብለው ራሳቸውን ነፃ አድርገዋል። ሌላው በ1917 ዓ.ም በአልጋ ወራሹ ላይ ሊደረግ ታሰቦ የነበረው የግድያ ሙከራ ነው። ወ/ሮ ፀሐይወርቅ ዳርጌ ለዘውዲቱም፤ ለተፈሪም፤ ለእያሁም ዝምድናቸው እኩል ይሁን እንጂ፤ ለልጅ እያሁ የነበራቸው ፍቅር የበለጠ ነበር።

ወይዘሮዋ የልጅ እያሁ አሸከር ከነበረው ከመሐመድ አባ ሻንቆ ጋር ተነጋግረውና ብዙ ተባባሪዎችን መልምለው፤ አስፈላጊውን ሁሉ አግልተው አልጋ ወራሹን በቤተ-መንግስት ቅጥር ጊቢ ወደሚገኘው ወደ ቅዱስ ግርቆስ ቤተ-ክርስቲያን ሲሄዱ ለማስገደል ተዘጋጅተው እንዳሉ ወሬው አፈትልኮ በተጠቀሰው ዓመት ነሐሴ 17 ቀን ተያዙና መስከረም 9 ቀን 1918 ዓ.ም ወደፍርድ ሸንጎ እንዲቀርቡ ተደረገ።

በአደባባይ የነበረው ፈራጅ ሁሉ ቅጣቱ ሞት መሆኑ እያጠያይቅምና ከዚህ ይልቅ የአግሚታቸውን አይነት በጨኸት ገለፀ። ገሚሱ በሥቅላት ሲል ሌላው ባውራ ጎዳና ላይ እስከእንገታቸው ተቀብረው አንገታቸው ብቻ ወጥቶ ከነፍሳቸው ከብት ይነዳባቸው ማለት ጀመረ። ከፈራጆቹ አንዱ ግራዝማች ይገዙ ድባቤ በንደት "እንዲያው በከንቱ እኛን ያስፈርዱናል እንጂ አይቀጧቸውም። የተፈረደበት ሁሉ ቢቀጣ ኖሮ እንዲህ ያለ ጥፋት አይበዛም ነበር። ስለዚህ እነዚህ ሰዎች ሲማሩ አይገባምና ሁሉም በሞት ይቀጡ፤ የማሯቸው እንደሆነ ነፍሶቻችን አይማራት" ቢሉም ከፍርዱ በኋላ ሞቱ ቀርቶ በሐብት መወረስና በእስር ተለወጠላቸው።

የአልጋወራሹ አካሄድም ሆነ ስራና ተግባር በሁሉም ዘርፍ ዘውዲቱን የበታች አልጋወራሹ የበላይ የሆኑበት አይነት ነበር። በዚህ ጊዜ ደጃዝማች በየነ (ሊጋባው) “ራስ ተፈሪ አልጋወራሽ ብቻ ናቸው እንጂ እንደራሴ አይደሉም። አልጋወራሹም ፈንታውን ይጠብቃል እንጂ በመንግስቱ ስልጣን ውስጥ ገብቶ የአስተዳደር ስራ መስራት አይችልምና፤ በአስተዳደሩ ስራ የገቡት ያለሕግ ስለሆነ በአልጋወራሽነታቸው መብት ብቻ እንዲቆዩ ሆኖ ከሌላው ስራ እንዲታገዱ” የሚል ጥያቄ በማንሳት በአልጋወራሽ ላይ ማደምና ማላደም ጀመሩ። ይህም ጥቂት እውነት አለውና ብዙዎች በዚህ አድማ ሊሰማሙ አቆበቆቡ።

ይህ ወራ ለአልጋወራሹ በየምድቡ ባስቀመጧቸው ሰላዮቻቸው አማካኝነት እንደደረሰባቸው፤ ሊጋባው እንዲያዙ አደረጉና ፈታውራሪ ሐብተጊዮርጊስ በተገኙበት የአልጋወራሽ ችሎት ላይ እንዲቀርቡ ሆነ። ሊጋባ በየነ ልጅ እያሁ ተሸሮ ዘውዲቱ ሲተኩና ራስ ተፈሪ አልጋወራሽ ሲባሉ በቦታው የነበሩ ናቸው። ነገር ግን ችሎቱ ላይ “በዚያ ወቅት ራስ ተፈሪ አልጋወራሽና ባለሙሉ ስልጣን እንደራሴ መባላቸውን አልሰሙም ወይ? ይህንንስ በጊዜው የነበሩት መካሮች ሁሉ እርስዎን ጨምሮ የሰሙትና የሚያውቁት አይደለም ወይ?” በሚል ፀጥታ በማደፍረስ ተብለው ቅጣት ተወሰነባቸው። ቅጣቱም በአደባባይ እንዲገረፉና ወደሐረርጌ ሄደው እንዲታሰሩ የሚል ሲሆን፤ ያለምህረት በአደባባይ ተገርፈው ታሰሩ። አልጋወራሹ በዚህ ጉዳይ ላይ ምህረት ማድረጉ ምን እንደሚያስከትል ያውቃሉ። ይህ የ1917ቱ አድማ እጅግ ተገቢ ከመሆኑም በላይ ከዚህ ጊዜ ጀምሮ በአልጋወራሹ ላይ የተነሱት ተከታታይ አመጸች ሁሉ ምንጭ ተደርጎ የሚወሰድ ነው።

ራስ ተፈሪ ከነገሡ በኋላ በፃፉት መፅሐፍ ላይም ሆነ በደጋፊዎቻቸው የተፃፉት መፃሕፍት ላይ “አልጋወራሽ ተባልኩ፤ ቀጥቼ፤ እንደራሴ ሆንኩ፤ ከዚያ ንጉስ ተብዬ በመጨረሻ ንጉሠነገስት” እየተባለ ይፃፍ እንጂ እውነታው አይደለም።

በመጀመሪያ ደረጃ ንጉሠነገስት ወይም ንግስተ ነገስት ተብሎ ዘውድ ሲጫን እዚያው በዚያው አልጋወራሽ አይሰየምም። ሲሰየምም ቀደም ሲል እንዳየነው በተሟላው ንጉሠነገስት ወይም ንግስተ ነገስት ተመርጦ መሰየም ይገባዋል። ያ ሳይሆን ቀርቶ ሁለቱ እኩል ተሾሙ። ይህ ያልተለመደ አካሄድ ይሁን ተብሎ ታልፎ ተግባራዊ ሆነና ዓመታት ካለፉ በኋላ “በወቅቱ አልጋወራሽና ባለሙሉ ስልጣን እንደራሴ ተባልኩ” ቢባል ሌላ ስህተት ይሆናል። ስህተቱም “ባለሙሉ ስልጣን እንደራሴ” የሚባለው ስልጣን ተተኪ ነገስታት እድሜያቸው ሳይደርስ ሲቀር እስኪያድጉ እንደራሴ ተሾሞላቸው በእንደራሴው አማካኝነት የመንግስት ስራ

ይከናወናል። በዘውዲቱ ዘመን የተፈጠረው አወጣጋሪ ነገር ግን አልጋወራሹ እንደራሴ መባሉ ነው። ዘውዲቱ ራስ ተፈሪን በ20 ዓመት እድሜ ይበልጧቸዋል። ሞግዚት አያስፈልጋቸውም። ዘውዲቱም ተፈሪም ለዙፋኑ ቅርብ ናቸው። በእድሜ ደረጃ ሁለቱም ያለእንደራሴ ለማስተዳደር የደረሱ ናቸው። ዘውዲቱ የማስተዳደር ብቃት ከሌላቸው ደግሞ አልጋወራሽ ለመሆን ብቁ ሆኖ የተገኘውና ለዘውዱ የሚቀርበው ወንድ ልጅ ብቻውን ንጉሠነገስት መሆን ይችላል ነበር። የግድ ቀጥተኛ ልጅ ይሁን አይባልም። ወንድ ሆኖ ለዙፋን ከቀረበ በቂ ነው። የምንረክ ቀጥተኛ ልጅ ዘውዲቱ እያለች ነበር የልጅ ልጅ እያሁ ያውም በልጅነቱ ለሥልጣን የበቃው። ሌላው አማራጭ ሴት የነገስታት ዘርች ልምድ ካላቸው የእቴጌነቱን ስልጣን ይዞ መቀጠል ነበር። ወይም የንግስቲቱ ባል በባለቤትነቱ አስተዳደራዊ ስራዎችን ሊከውን ይችላል።

ከተጠቀሱት ውስጥ አንዳቸውም ተግባራዊ ባለመሆናቸው ምክንያት ተጀምሮ እስኪጨረስ የዘውዲቱ ንግስና በዘመነ መሣፍንት “ግንብ ጠባቂ” ይባሉ የነበሩትን ነገስታት ያስታውሰናል። ሁኔታው ሌላ የሚያስታውሰን ነገር በወቅቱ ልጅ እያሱን የሚደግፍ በርካታ ህዝብ እንደነበረና ይህንንም በመፍራት የተከናወነ መሆኑን ነው።

ይህ ውሉ ያልለየና ገደብ ያልተበጀለት ስልጣንን ጠቅልሎ የመያዝ ጉዳይ የዘውዲቱን ተቆርቋሪዎች ክፋኛ እያሰላጨና እያወዘገበ ሲቀጥል፤ አልጋወራሹም የዘውዲቱን ተቆርቋሪዎች የእኔ ጠላት እያሉ ጣት የመቀሰራቸውን ጉዳይ ገፋበት። በዚህም ክፍፍል ተፈጥሮ አንዱ ለአንዱ ጠላት የሆነበት እንዲሁም ተከታታይ አመጸች የተከታተሉበት ዘመን ሆነ። ይህን ጉዳይ በሚመለከት አርቀው ያሰቡ ጥቂት ሹማምንት “ሁለቱን በአንድ መሾሙ ወደፊት ችግር ሊፈጥር ይችላልና ይታሰብበት” ብለው የነበረ ቢሆንም ሰሚ አላገኙም። ሌላው ቀርቶ ፈታውራሪ ሐብተጊዮርጊስ የተፈሪ አካሄድ ወደመጨረሻው አላምር እያላቸው ሲሄድ “ምን አስቸኮለም? መንገዱን እየጠረገንና እያስተካከልን አይደለም ወይ? እኔስ አርጅቻለሁ ኢትዮጵያን አላየትም! እባክዎ እንዳያፈራርሷት አደራ!” ብለው በአክብሮት ነግረዋቸዋል።

ፊታውራሪ ሐብተጊዮርጊስ በምንረክ ጊዜ የተከበሩ ባለሥልጣን የነበሩና በልጅ እያሁ ጊዜ አክብሮት ከተነፈጋቸው ባለሥልጣናት ውስጥ አንዱ ናቸው። እያሁን ለመሻርም ትልቁን ሚና ተጫውተዋል። በዘውዲቱ መሾምም የሚሰማሙና የወግ አጥባቂው ወገን መሪ ናቸው። ድጋፋቸው ለዘውዲቱ ይሁን እንጂ የራስ ተፈሪ ስልጣኑን የመጠቅለል ጉዳይ ስኬታማ እየሆነ መሄዱን ሲያዩና የዘውዲቱ ወገን እየተጠለፈ መውደቁን ሲያጤኑ ወደ ተፈሪ ማዘንበል ጀምረው ነበር። ምንም ቢባል ግን በዋናነት የዘውዲቱ ደጋፊ መሆናቸው ግልፅ ነው። ከሽረት የተረፉ

ሚኒስትር መሆናቸውም ምንጩ በአንድ በኩል የአድማው ተካፋይ ስለነበሩና፤ በሌላ በኩልም ከፍተኛ የፖለቲካ ተደማጭነት ስለነበራቸው ሲሆን፤ ራስ ተፈሪ እኒህን ሰው በማለዳ መሻር ትልቅ ጉዳት እንደሚያሰከትል በማሰብ ባይወዷቸውም እንኳ ተከታይን በመሰጋት እንዳስተረፏቸው ይገመታል። ፊታወራሪ ሐብተጊዮርጊስ በ1919 ዓ.ም በሞት ሲለዩ ለአልጋወራሹ እፎይታ ነበር። ከዚህ በኋላ ለዘውዲቱ የሚቆረቆር ጠንካራ ክንድ አይኖርምና።

በዚህ ጊዜ አልጋወራሹ የፊታወራሪ ሐብተጊዮርጊስን 15 ሺ ጦር ወረሱና የራሳቸው አደረጉት። አልጋወራሹ በየጊዜው የሚነሳባቸውን አድማ በዘዴ እያከሸፉ፤ አድመኞቹን እያንበረከኩ ቀጥለዋል። አሁን ሦስት ታላላቅ የዘውዲቱ ተቆርቋሪዎች የሆኑ ባለሥልጣናት ቀሯቸው። ደጃዝማች ባልቻ፣ አባ ውቃውና የዘውዲቱ ባለቤት ራስ ጉግላ።

ደጃዝማች ባልቻ አባነፍሶ የአፄ ምኒልክ ታማኝ፣ የጦር ሜዳ ጀግና፣ በአድዋው ጦርነት በፈፀሙት ጀብድ የኢትዮጵያ የቁርጥ ቀን ልጆች ከተሰኙት የዘመኑ ጀግኖች ውስጥ አንዱ ናቸው። የአያሌ መሻር ካልተሞጠላቸው ውስጥም አንዱ ነበሩ። ከራስ ተፈሪ ተቃዋሚዎች ውስጥም ሆነ፤ በአልጋወራሹ ከተበደሉት ውስጥም አንዱ ናቸው። ገና በማለዳ በአልጋወራሹ ላይ የክስ አድማ ካደረጉት ውስጥም እንደዚሁ አንዱ ነበሩ።

አልጋወራሹ የዘውዲቱን ስልጣን እየገዘገዙ መሄድ ያስቆጣቸው ባልቻ የተገዘገዘው ስልጣን ተገንድሶ ከመውደቁ በፊትም ሆነ በኋላ ለዘውዲቱ እንጂ እንደሌላው ባለሥልጣን አንድም ቀን ለተፈሪ ታዛዥ ሆነው አያውቁም። የኃይል ሚዛኑ ወደ አልጋወራሹ ማዘንበሉን እያዩ እንኳ የተለሳለሱበት ጊዜ የለም።

በወቅቱ የሲዳሞ ገዥ ነበሩና፤ አልጋወራሹ ወደአዲስ አበባ እንዲመጡ (መጥተውም ታማኝነታቸውን እንዲገልፁ) መልዕክት ላኩባቸው። ደጃች ባልቻ ግን የራስ ተፈሪን ጥሪ በእንቢታ መለሱት። አልጋወራሹ ንዴታቸውን በውስጣቸው ይዘው ንግስት ዘውዲቱን “እንዲመጡ የሚያሳስብ መልዕክት ላኩላቸው” አሏቸው። ንግስት ዘውዲቱ የተባሉትን ፈፀሙ።

የዘውዲቱን መልዕክት ሲሰሙ ባልቻ በ1920 ዓ.ም በየካቲት ወር ጦራቸውን አስከትለው ከሲዳሞ ወደ አዲስ አበባ መጡና ሠራዊታቸውን በከተማው በስተደቡብ በሚገኘው በፉሪ ተራራ ላይ አስፍረው፤ ጥቂት አጃቢዎቻቸውን ብቻ አስከትለው ወደቤተ-መንግስት በማምራት በጥቂት ሠራዊታቸው ስልፍ አሳይተው ንግስትና አልጋወራሹ ወደተቀመጡበት ሠገነት ሄደው እጅ ከነሱ በኋላ የዘውዲቱን ጫማ ሲሰሙ፤ አልጋወራሹ በተራቸው ለሰላምታ ሲነሱ ባልቻ ግን “ጉንፋን ይዘኛል” አሉና ሰላም

ሳይሏቸው ተቀመጡ። በዚህም በተፈሪ ላይ ያላቸውን ጥላቻ ባደባባይ ገለፁ።

በግብር ሰዓትም በታቸው ከአልጋወራሹ ጋር ስለነበር “አሞኛል” ብለው እልፍኝ ሳይገቡ ወደማረፊያቸው ባቀኑ ጊዜ ብልጡ ተፈሪ ወዲያው ታማኝቸውን ደጃዝማች ብሩ ወልደገብርኤልን የሲዳሞ ገዥ አድርገው ሾሙ። ሹመቱንም ፋሪ በሰፈረው የባልቻ ጦር ላይ እዋጅ አስነግረው ጉድ አደረጓቸው። የባልቻ ጦር “ቁጥር ጦር” የሚባለው የንጉሠነገስቱ ጦር በመሆኑ እዋጁን እንደሰማ አዲሱን ገዥ ተከትሎ ወደ ሲዳሞ ሄደ። በዚህ ጦር ላይ ማዘዝ የሚችሉት ንግስተነገስቷ የነበሩ ቢሆንም የሆነው ግን ያ አልነበረም። ስለዚህ ባልቻ አባነፍሶ ነፍሳቸውን ብቻ ይዘው ቀሩ።

የደጃዝማች ብሩ ሹመትም ብዙ አልቆየም። እሳቸው ተሸረው የአልጋወራሹ ልጅ የልዕልት ተናኘወርቅ ባል ለሆኑት ለራስ ደስታ ዳምጠው ተሰጠች በቡና ሐብቷ የምትታወቀው ሲዳሞ።

ደጃዝማች ባልቻ ጥቂት አጃቢዎቻቸውን ይዘው መጋፈጣቸውን ቢቀጥሉም ያመጡት ለውጥ የለም። በመጨረሻም በግዞት እንዲቀመጡ ተፈረደባቸው። በግዞት እንዳሉ ኢጣሊያ ኢትዮጵያን ዳግም ስትወርር እንኳ በተፈሪ ላይ እንጂ በኢትዮጵያ ላይ ቂም ስለሌለባቸው በሽምግልና ዘመን በአርበኝነት ጠላትን ሲያጠቁ ቆይተው ከብዙ ፍልሚያ በኋላ በወራሪው ኃይል ተገድለዋል።

ሌላው በአልጋወራሹ ላይ ጠንክር ያለ ተቃውሞ ያነሱና የንግስት ዘውዲቱ ስልጣን አልባነት በእጅጉ ያስቆጣቸው ደጃዝማች አባውቃው ብሩ ያነሱት አመፅ ነው። አባ ውቃው በአፄ ምኒልክ ቤተ-መንግስት በእልፍኝ አሸከርነት ያደጉ ናቸው። አስፈሪውን ስም ያገኙት በልጅነታቸው በእድሜ የሚበልጧቸውን በትግል እያሸነፉ ሰላደጉና በጉልበት የሚወዳደራቸው ስላልነበረ ነው። ብዙዎችን ስለወቁም ውቃው የሚለው ሰማቸው ፀንቶ “የሻለቃ አባውቃው” ተብለው የደረጃ እድገት አገኙ። ቀጥሎ የቤተ-መንግስቱ የወታደር አለቃ ሆነው። በዘውዲቱ ጊዜ በሊቀመኳሰነት የቡኖ ደጃዝማች ተብለው የወላሞ አውራጃ ገዥ ሆኑ። ከዚያም የእልፍኝ ዘበኞች አለቃ ሆነው ተሾሙ።

ደጃዝማች አባውቃው ለአመፅ የተነሱበት ምክንያት ዘርፈ ብዙ ይሁን እንጂ ዞሮ ዞሮ ግን የዘውዲቱ በተፈሪ የመገፍተር ጉዳይ ነው። ተጀምሮ እስኪጨረስም አባውቃው ሙሉ በሙሉ የዘውዲቱ ደጋፊ የነበሩ ናቸው። አልጋወራሹ ከኢትዮጵያ ጠላት ከኢጣሊያ ጋር የተፈራረሙት የወዳጅነት ውል አባውቃውን አስቆጥቷል። በተለይ ፊታወራሪ ሐብተጊዮርጊስ ከሞቱ በኋላ የአልጋወራሹ የዙፋን መንገድ ጠረጋ በጣም እየፈጠነ በመሄዱ ዘውዲቱ ማንም እንደሌላቸው በመረዳታቸውና፤ ከንግስቲቱ በኩልም “ተፈሪ ሐብተጊዮርጊስ ከሞተ ብሎ

ዘውዱን ሊነጥቀኝ ነው" የሚል ወሬ ተሰማ በመባሉ የአባባው ቁጣ እየተባባሰ ሄደል። ከሁሉም በላይ ግን በ1920 መገባደጃ ላይ ከመሀል ሰፋሪ ቡድኑ የተወጣጡ የአልጋወራሹ ደጋፊ የሆኑ ግለሰቦች በሌሎች ግፊት ተነሳሱና "ተፈሪን ያንግሱልን" የሚል ጥያቄ ማስተጋባት ጀመሩ። ይህን የሰሙት አባባው ልባቸው ተነክቶ ያለማንም አነሳሽነት በራሳቸው ጊዜ በአልጋወራሹ ላይ ይነሳሉ። ከዚህ ወሬ ጎን ለጎን ደግሞ የአባባው "እኛ በህይወት እያለን ይህን የመሰለ ተግባር አይፈፀምም!" የሚለው ዛቻ አብሮ መስተጋባቱ ቀጠለ።

ይህ ሁሉ ሲሆን ንግስተ ነገስታት ዘውዲቱ አንድም ጊዜ የሌሎችን እርዳታም ሆነ የደጋፊዎቻቸውን ድጋፍ ፈልገውም ጠይቀውም አያውቁም። ጥያቄውን ዘውዲቱ ለጊዜው የሰሙት ልክ እንደ አባባው በወሬ ደረጃ ነበር። የዚህን ወሬ በሚመለከት ዘውዲቱ ለተፈሪ ሲጠይቋቸውም ተፈሪ የሚያውቁት ነገር እንደሌለ በመግለጽ በጉዳዩ ላይ ለመነጋገር ቀጠሮ ይይዛሉ። በቀጠሮው እለት አልጋወራሹ ከንግስት ዘውዲቱ ጋር ለመነጋገር በማለዳ ሲመጡ፤ ደጃዝማች አባባው ከቀጠሮው በፊት ወደ ንግስት ይሄዱና "ሃሬ እኔ ልታሰርና የታሰበው ሊፈፀም በእኔም ስራ ላይ አጋፋሪ ወልደማርያም ሊሾም ተመክሮ መወሰኑን ሰምቻለሁ። እኔ ከመያዜ በፊት አልጋወራሽ ከቤታቸው ሲመጡ ከዋናው በር ላይ እክላክላለሁና ይፈቀድልኝ" ብለው ጠየቁ። ዘውዲቱ በበኩላቸው "አልጋወራሽ የሚመጣው ይህንኑ ያድማውን አነሳሰ አጣርቶ ለመነጋገር በቀጠሮ ነውና መከላከል አይሆንም። አንተም አሁን የነገርከኝን ሲመጣ ብጠይቀው ይነግረኛልና ነገሩን አጣርቶ እስካስታውቅህ ድረስ አርፈህ ተቀመጥ" ብለው ገሰፁ። ጳጉሜ 1 ቀን 1920 ዓ.ም በቀጠሮው መሰረት ማለዳ 3 ሰዓት ላይ አልጋወራሽ ከመኖሪያቸው ከገነተ ልዑል ወደ ቤተ-መንግስት ገብተው ከንግስት ዘውዲቱ ጋር ያለማቋረጥ ለ8 ሰዓታት የቆየ ረጅም ወይይት አደረጉ።

የምክክሩ ውጤት ምን ይሆን በሚል በአደባባይ የተሰበሰበው ህዝብ ይጠባበቃል። በመጨረሻ ጉባኤው 11 ሰዓት ላይ ተጠናቆ አባባውና አድማውን አስወርተዋል የተባሉት ደጃዝማች ወዳጆ እንዲታሰሩ ተወሰነ። ደጃዝማች ወዳጆ በአፈንጉስ አረጋይ እጅ እንዲታሰሩ ሆኖ ተይዘው ሲሄዱ፤ ደጃዝማች አባባውን ሊይዙ የሄዱት አጋፋሪ ወልደማርያም ግን ሳይሳካላቸው ቀረ።

አባባው የምክክር አፅም ካረፈበት ግቢ ውስጥ በሚገኘው መታሰቢያ ቤት ከወታደሮቻቸው ጋር መሸገው መድፋቸውን ጠምደው አሳስቀርብ አሉ። የተለያዩ መልዕክተኞች እየተላኩ በግድም በውድም፤ በሽምግልና መልክም አባባውን እጃቸውን እንዲሰጡ ቢጠይቁም፤

አልጋወራሹን ሊወቁ የተዘጋጁት አባባው ምላሻቸው "ደርቦህ በለው!" የሚል ሆነ።

አልጋወራሹ በየበሩ ታማኞቻቸውን እያቆሙ ራሳቸው ደግሞ በኢትዮጵያ ታሪክ የመጀመሪያ የሆነውን ታንክ ወደመታሰቢያ ቤቱ ጠምደው፤ ከንግስት ዘውዲቱ ጋር በመልዕክተኛ የመፍትሄ ጎሳብ መለዋወጥ ጀመሩ። ነገር ግን አባባውን ለመማረክ የተደረጉ ሙከራዎች ሁሉ ያሰቡትን አይነት ውጤት ሊያስገኝላቸው አልቻለም። አባባው ባሉበት የፋክራና የሸለላ ድምፅ እየተሰማ ሌሊቱ ተገባደደ። በሽብር ስጋት ተወጥሮ የዋለችው አዲስ አበባ በዚያው ሁኔታ ወደማደር ሰትቃረብ ከምሽቱ ዘጠኝ ሰዓት አልጋወራሹ ባሳሰቡት መሠረት ንግስት ዘውዲቱ ቃላቸውን ስለሚሰማ እንዲልኩበት አዘዙ።

ግርማዊት ንግስትም "አሁን በአጠገቤ የሚገኙት ሊቀመኳስ መኮንን ዋልቴና ቀኛዝማች ኃይለስላሴ ብቻ ናቸውና ማንኛቸው ቢላኩ ይሻላል!" የሚል ጥያቄ ወደ አልጋወራሹ ላኩ።

"ሊቀመኳስ መኮንን ይሂድ" ብለው መለሱ አልጋወራሹ። ሊቀመኳስ መኮንን ግን "ብቻዬን አልሂድምና ከአልጋወራሹ ዘንድ ከሚገኙ መኳንንቶች አንድ ሰው ይጨመርልኝ" ሰላላ ይሄም ቃል ተላከ። የአልጋወራሹ መልስ "ፈታውራሪ ታፈሰ ሐብተሚካኤል አብሮ ይሂድ" የሚል ሆነ። "የታፈሰ መሄድ ጠቃሚ አይሆንምና ሌላ ሰው ይመረጥ" መለሱ ንግስት። ለነገሩ የታጩት ሁሉ የወቅቱን ሁኔታ እያገናዘቡ ሰበብ እየፈጠሩ ፈቃደኛ አልሆን አሉ። በመሃል ደጃዝማች አምደሚካኤል "ልጅ ተሰማ" ከበደ ቢላክ ይሻላል" ሰላላና ልጅ ተሰማም ፈቃደኛ ስለሆኑ ለንግስት ሲነገራቸው፤ "ተሰማን ልጅ ነው በማለት እንዳይመለከተው መምህር ደስታና አለቃ ደስታ አብረው ቢሄዱ የተሻለ ነው" የሚል ቃል ለአልጋወራሹ ላኩና በዚህ ተሰማው። እነዚህን የመሰሉ ኦለመተማመንን የሚያንፀባርቁ የቃላት ምልልሶችን ሰናይ፤ በተለይ የዚያ ዘመን ፀሐፍት በዚያ ወቅትና ከዚያም በኋላ በነበሩ ክንውኖች ላይ "አልጋወራሹና ንግስት ፍፁም ቤተሰባዊ በሆነ የእህትና የወንድም አይነት ምክክር አያደረጉ ሁሉንም ነገር በሰላምና በሰምምነት ይፈፅሙት ነበር ..." የሚል ገለፃቸውን ጥያቄ ውስጥ የሚከትና እውነቱ ተቃራኒው እንደነበር ይጠቁመናል።

የተባሉት ሰዎች አባባው ወደመሸጉበት ቦታ ሲያመሩ "በጌታችን በምኒልክ ልጅ የደረሰ ክፉ ነገር አለወይ?" የሚል ጥያቄ ነበር የቀረበላቸው። መልዕክተኞቹ ምንም ክፉ ነገር እንዳልደረሰና የመጡትም የንግስትን የሰላም ደውረድ ቃል ይዘው መሆኑን ገለፁ። አባባው የተነገራቸውን ቃል ከሰሙ በኋላ "ከንግስት ከራሳቸው ቃል ካልሰማሁ በቀር ይሄን መልዕክት መሰማትም ማመንም አልችልም" አሉ።

ከመልዕክተኞቹ አንዱ “የኛን ቃል ካልሰሙ በማሕተማቸው የተረጋገጠ ጽሁፍ እናምጣልም” የሚል ምርጫ አቀረቡ። በዚህ ጊዜ አባውቃው “ማሕተሙን የሚይዘው ፀሐፊ ትዕዛዝ ወልደመስቀል ስለሆነ ጽሁፉ ቢመጣም አልሰማም። ንግስት ግን ሁልጊዜ የሚመጡበት ቤተ-ክርስቲያን ስለሆነ፤ ወደዚህ መጥተው ካንደበታቸው ካልሰማሁ በመልዕክት የምፈፀመው ነገር አይኖርም። እስካሁንም የቆየሁት በመጨለሙ ህፃን፤ ሴት መለየት ስላልተቻለ ነው። እላይ ባመለከትኩት አይነት የንግስትን ደህንነት ከቃላቸው ካልሰማሁ ወገን ብሎ ብርሃን ሲታይ መታኮሴ የማይቀር ነው” የሚል መልስ ሰጥተው መለሷቸው። መልዕክተኞቹ ይህን ቃል ለንግስት ተናገሩ።

ምስኪኗ ዘውዲቱ በእኔ ምክንያት ደም መፋሰስ ከሚደርስ ሁሉም ነገር ቢቀርብኝ ይሻላል በማለት ይመስላል ክብራቸው ባይፈቅድም ለባብሰው በሌሊት ለመሄድ ተነሱ። “መሄዴ ነው ብላችሁ ለአልጋወራሹ ንገሩ” ብለው ሲነሱ፤ በቅርባቸው የነበሩ መኳንንቶችም “ከንግስት ቃል ካልሰማሁ ካለ በዚህ ምክንያት ተኩስ ተነስቶ ደም ከሚፈስ መሄድዎና ነገሩን ማብረድዎ መልካም ነው” ሲሉ ተሰማሙ።

በዚህ ጊዜ አርቆ እሳቢው፤ ጠርጣራውና የዋህነት በእጠገባቸው የማያልፈው አልጋወራሽ ራስ ተፈሪ የዘውዲቱን ለመሄድ መነሳት ሲሰሙ “አንድ ሽፍታ በተነሳ ጊዜ ንጉሠ ነገስቱ ራሱ ሄዶ መማለድ አይገባምና ንግስት እንዲሄዱ አልሰማም።” የሚል ምላሽ ስለላኩ ግርማዊት ንግስት እንዲሄዱ ሆነ። ሁሉም ግራ ተጋብቶ ፀጥ ባለበት ሰዓት ቀኛዝማች ጋይለስላሴ የተባሉት “ከንግስት ቃል ካልሰማሁ ካለና ንግስትም መሄድ ካልቻሉ አሁን ስልክ ቢጠለፍ ይደርሳልና ንግስት በስልክ ማነጋገር ቢችሉ የተሻለ ነው” የሚል ኅሳብ አቀረቡ። በዚህ ሁሉም ተሰማምቶበት ባለሙያዎች ተጠርተው ገመድ የመቀጣጠሉ ስራ ሁለት ሰዓት ከፈጀ በኋላ ተሳካ።

ንግስት ዘውዲቱ አባውቃውን በስልክ አነጋገሩ። አባውቃው “አረ ለመሆኑ ንግስት ደህና ነዎት ወይ” ሲሉ “ደህና ነኝ” አሏቸው። “በንግስት ላይ የደረሰ ነገር ከሌለማ እኔ ምን ገደኝ? አልነግስ” ብለው እጃቸውን ሰጡ። ተፈሪ እፎይ አሉ። ቀጣዩ ሰራ ስለፍርድ ሂደት መወያየት ነበርና ንግስትና አልጋወራሽ በፍርዱ ጉዳይ ሲወያዩ ራስ ተፈሪ “አባውቃው የሰው ሀይወት ለማሳለፍ የተነሳ አመፀኛ ስለሆነ በችሎት ቀርቦ ነገሩ ታይቶ ውጫ በሚሰጥበት ጊዜ የፍርዱ ውሳኔ በሞት እንዲቀጣ የሚል የሆነ እንደሆነ ያለምህረት እንደፍርዱ ቅጣቱ በሞት እንዲፈፀም ያስፈልጋል።” አሉ።

ዘውዲቱ በበኩላቸው “አስቦ ይነሳ እንጂ በተነሳበት ነገር ነፍስ የጠፋ ስላልሆነ ሞት ቢፈረድበትም በእስራት ቢቀጣ እንጂ በሞት

መቅጣቱ ቅር ያሰኛል” የሚል መልስ ስለሰጡ፤ በአልጋወራሹና በንግስት መካከል ከፍተኛ የኅሳብ ልዩነት ተፈጠረና ከዚህ ጊዜ ጀምሮ የውስጥ ለውስጥ ፍልሚያው ገሃድ ወጥቶ በሽማግሌ ብቻ የሚነጋገሩ ሆኑ።

ዘውዲቱ አድርገውት የማያውቁትን ጠንከር ያለ ምላሽ በመስጠታቸው ተፈሪ ቢበላጩም ዋናው የአባውቃው እጅ መስጠት እንጂ ቀሪው ጉዳይ ቀላል ስለሆነ በደጃዝማች ሙሉጌታና በደጃዝማች ወልደዓድቅ ሸምጋይነት ስለፍርዱ ሁኔታ ንግስትና አልጋወራሹ ሲነጋገሩበት ቆይተው በመጨረሻ አባውቃው በአልጋወራሽ ችሎት የሞት ፍርድ ተፈረደባቸው። ከዚያም የሞቱ ፍርድ በእስራት ተለውጦ ደጃዝማች አባውቃው ታሰረው ወደ አንኮበር እንዲሄዱ ተወሰነ። ይህ ፍርድ በተፈረደበት እለት በወቅቱ የወንጀለኛ ፍርድ ቤት ፕሬዝዳንት የነበሩት ደጃዝማች መስፍን ገመቹ ባልተለመደ ሁኔታ በችሎቱ ላይ አልተገኙም። ፍርዱ ከተከናወነ በኋላ ለምን ችሎቱ ላይ እንዳልተገኙ ሲጠየቁ የሰጡት መልስ ሁሉንም ያስገረመ ነበር። እንዲህ ይነበባል፤

“በፍትሐ ነገስቱ ባንዱ አንቀፅ ጌታውን የከዳና የወጋ ይሙት ሲል፤ በአንደኛው አንቀፅ ደግሞ በጌታው ላይ የደረሰውን አደጋ ለመከላከል ሲል ቢገድል ሞት የለበትም ይላል። ስለዚህ የዚህ ሰው ጥፋት ማንኛው ነው?” የሚል ነበር መልሳቸው።

የአባውቃው ፍርድ ከተከናወነ በኋላ በከተማይቱ ለቀናት ሰፍኖ የነበረው ውጥረት ቢረገብም፤ ወዲያው ደግሞ በአባውቃው መያዝ የተደፋፈሩት የአልጋወራሹ ደጋፊዎች ያችኑ ጥያቄ እንደገና በገሃድ አነሷቸው።

እነዚህ የተፈሪ ደጋፊ የሆኑ ግለሰቦች በወቅቱ ዝቅ ያለ ስልጣን የነበራቸውና ለመልዕክትም የማይመጥኑ ቢሆኑም፤ በነሲቡ ዘ-አማኑኤል እየተመሩ በሌሎች ግሬት ተደርጎ የማያውቀውን ተግባር (በንግስተነገስት ፍላጎትና በምክክር ብቻ መፈፀም የነበረበትን) በኃይል ለመፈፀም ወደ ቤተ-መንግስቱ ሄዱና በድፍረት “ተፈሪን ያንግሱልን” የሚል ጥያቄ አቀረቡ። በዚህ ጊዜ በፈቃድ የሚደረገውን ባድማ ማድረግ ሳያንስ የተላኩት ሰዎች በንግስት ዘንድ የማይታወቁና ለመግባትም ማፅረጋቸው የማይፈቅድ መሆኑን አይተው ዘውዲቱ በእጅጉ አዘኑ። ሆኖም ምንም ምርጫ አልነበራቸውም። ከግራ ከቀኝ ሲያዋክቧቸው “እሺ ብየዋለሁ፤ ንጉስ ብየዋለሁ” አሉ። የተለመደው የአንድ ግዛት ንጉስ ማድረግ ነበር። አዲስ አበባ ደግሞ ንጉስ ተሾሞባት አያውቅም፤ ንጉስ ነገስት እንጂ። ስለዚህ ግርማዊት ንግስተ ነገስታት ዘውዲቱ ሁሉም ወደ ተፈሪ እዘንብለው፤ የነበሩት ደጋፊዎቻቸው ተማርከው፤ ተግዘውና ታሰረው ብቻቸውን ቀርተው ስለበር ምንም ምርጫ አልነበራቸውምና “ንጉስ” አሏቸው እንጂ “የምን ንጉስ?” ተብለው ቢጠየቁ ራሳቸውም

አይመልሱትም። የአንድ ክፍለ ሀገር ንጉስ እንዳይባሉ መቀመጫቸው አዲስ አበባ ነው። አልጋወራሽም ናቸው። የአዲስ አበባ ንጉስ የሚባልም የለም ሊኖርም አይችልም። በጥቅሉ በንጉሰነገሰት መቀመጫ (መናገሻ) ከተማ ላይ ንጉስ አይሾምም። ግራ የተጋባ ብቻ ያን ሊያደርግ ይችላል። ዘውዲቱ ይህን ይመስሉ ነበር።

እናም ልዑል አልጋወራሽ ራስ ተፈሪ መኮንን መስከረም 27 ቀን 1921 ዓ.ም ንጉስ ሆኑ። አሁንም ይህ ሳያንስ ንጉስ ተፈሪ “የንግስ በዓሉ የሚደረገው በቤተ-ክርስቲያን ይሁንልኝ” አሉ። ንግስት ዘውዲቱም “በቤተ-ክርስቲያን የሚደረገው የዘውድ በዓል ለንጉሰ ነገስት እንጂ ንጉሰነገሰቱ የሚሾመው ንጉስ ዘውድ የሚጫንለት በቤተ-መንግስት ነው” ብለው ሞገቱ። በዚህ ጉዳይ ብዙ ክርክር ከተካሄደ በኋላ ሁለቱን ሊያስማማ የሚችል አማካይ ቦታ ተመረጠና ከቤተ-መንግስቱ በላይ ከመታሰቢያ ቤቱ በታች ባለው ጎተራ ሜዳ በሚባለው ቦታ ትልልቅ ድንኳኖች ተጥለው የንግስ በዓሉ በድምቀትና የውጭ አገር መንግስታት ልዑካን ጭምር የተገኙበት ሆኖ በተጠቀሰው ዕለት ተከናወነ። ንጉስ ተፈሪ ዘውዳቸውን ከደፉ በኋላ እዚህ ደረጃ ላደረገባቸው አምላክ የምስጋና ፀሎት ለማድረግ በቀረበላቸው ያማረ ሰረገላ ላይ ተሳፍረውና በክብር ታጅበው ወደ ቅድስት ሰላሳ ቤተ-ክርስቲያን በማምራት የምስጋና ፀሎታቸውን ካደረሱ በኋላ ወደቤታቸው ወደገነተ ልዑል (ወደላይኛው ጊቢ) ሄደው መሳፍንት፣ መኳንንት እና ህዝቡን ሰበሰበው ግብር አበሉ።

ከዚህ ጊዜ በኋላ ንጉስ ተፈሪና ንግስት ዘውዲቱ ግንኙነታቸው ተቋርጦ በጣም አስፈላጊ ጉዳይ ከሆነ ብቻ በቀጠሮና በመልዕክተኛ አልፎ አልፎ ከመገናኘት በቀር በአካል ተያይተው አያውቁም። ይህም ብቻ አይደለም ላይኛውና ታችኛው ቤተ-መንግስት እየተባለ ቀድሞ ባንድ ቤተ-መንግስት ይደረግ የነበረው የግብር ግብላት ስርዓት ቀርቶ በሁለት ቤተ-መንግስት ሁለት ግብር ሆኖ አረፈው።

ሹማምንቱም የለየው ለይቶለት አንዱን ወግኖ ሲቀር፤ ጥቂት ሹማምንት ደግሞ ጉዳዩ “ለሁለት ጌቶች መገዛት...” ሆኖባቸው በግራ መጋባት ቀረጥን ዓመት ተኩል እንደምንም ለማሳለፍ ተገደዋል።

ቀደም ሲል የተጠቀሰውን “የታሪክ ማስታወሻ” የሚለውን መፅሐፍ የፃፉትና ተጀምሮ እስኪጨረስ የተፈሪ ደጋፊ የነበሩት ልጅ ከበደ ተሰማ (በኋላ ደጃዝማች) “ይህን ታሪክ ማስታወሻ የምፅፈው በቅርብ ሆኜ ሁኔታውን እንዳጠናሁት የንግስትን አስተያየትና ጎሳብ ከዚህ በታች በተመለከተው አረፍተነገር በአጭሩ እገልጻለሁ።” በማለት የንግስት ዘውዲቱን ሁኔታ እንዲህ ይነግሩናል። “እኔን ሳያውቀኝና ሳልጠቅመው የአባቴን ውለታና ወሮታ ለመመለስ ሲል የኢትዮጵያ መሣፍንት መኳንንትና ህዝቡም በፈቃድ እግዚአብሔር ታዝዞ ለአባቴ ዙፋን

ቢያበቃኝ፣ ከእኔ አስተዳደር አለማወቅ የተነሳ ህዝቡ እርስ በርሱ ተፋጅቶ ከሚያልቅና ራሳቸውን አልቻሉም ተብሎ በዘመነ መንግስቱ የባዕድ መንግስትና ገዥ በኢትዮጵያ ላይ ከሚገባ እኔ የተጠየቅሁትን ስልጣን እየለቀቅሁና እየሰጠሁ ነገሩን ማብረድ ይሻላል” በማለት የሚገጥሟቸውን ችግር ሁሉ ከፍ ባለ ትዕግስት ያሳልፉት እንደነበረ በግልፅ ይታወቅ ነበር” ይሉናል። ሲቀጥሉም “ይህ የእኔ ጎሳብ ብቻ ሳይሆን በዚያን ዘመን አንዳንድ ሰዎች ከመኳንንቱም ሆነ ከመሐል ሰፋሪው ወደ ንግስት ዘንድ እየመጡ ጥቃትዎንና በደልዎን አንወድምና ቅር የተሰኙበት ነገር እንዳለ ይንገሩን እያሉ ሲጠይቋቸው ለነዚህ ሰዎች ንግስት የሚመልሱትን መልስ በመስማቱ ገለፅኩ እንጂ አስመስዬ በመናገር የተፃፈ አይደለም” ይላሉ ያይን እማኙ።

ከዚህ አንፃር በየትኛውም ፀሐፊ አይታ አገላለፁ ይለያይ እንጂ የንግስት ዘውዲቱ ስልጣን አለአግባብ እየተገዘዘ መኖሩን ማንም የማያስተባብለው ሐቅ ነው። ንጉስ ተፈሪ አሁን አንድ አስጊ ባለሥልጣን ቀርቷቸዋል። የዘውዲቱ ባለቤት ራስ ጉግሃ ወሌ። ህዝቡ እንዳሰበው አልሆነም እንጂ እያሁ ወርዶ ዘውዲቱ ሲተኩ የአስተዳደሩን ስራ በባልነታቸው ራስ ጉግሃ ይይዙታል ተብሎ ተገምቶ ነበር። በእርግጥም ግምቱ ያስኬድ ነበር። ሆኖም ወቅቱ ለተገቢ አካሄዶች የማይመች ነበርና ራስ ጉግሃ ከባለቤታቸው እንዲርቁ አስበው የሸዋ መኳንንት በዘየዱት መሰረት ወደቀድሞው ግዛታቸው በጌምድር ሾመው ልክዋቸዋል።

ራሱ ጉግሃ በግዛታቸው ላይ ሆነው የባለቤታቸውን በደል ቢያውቁም፣ ለጊዜው እንደማንኛውም ባለሥልጣን ተመልካች ከመሆን በቀር ሌላ ዘዴ አልታያቸውም። ስለዚህም በስተመጨረሻ ቂማቸው ገንፍሎ በገሃድ ለማመፅ ይዘጋጁ እንጂ፤ ከዚያ ጊዜ በፊትም ፀረ-ተፈሪ መሆናቸው ለማንም ግልፅ ነበር።

ራስ ጉግሃ በተፈሪና በተከታዮቻቸው ላይ ሃይማኖትን ማዕከል ያደረገ “ተፈሪና የሸዋ መኳንንት የውሻ ሥጋ ይበላሉ” ከሚለው ክስ ጀምሮ የተለያዩ መጥፎ መጥፎ ወሬዎችን ያስወሩ ነበር። በዚህም ላይ እንደባልቻ የተፈሪን ትዕዛዝ “አልቀበልም” ባይሆንም የቆዩ ናቸው። እነዚህን ወሬዎች የሰሙት አልጋወራሽም በራስ ጉግሃ ስር የነበሩትን ትልልቅ ሹማምንት በችሮታ እያባቡ ጉግሃን ከድተው ለራሳቸው እንዲገቡ ማድረግ ከጀመሩ ቆይተዋል። ከእነዚህም ውስጥ የሰሜኑ ገዥ ደጃዝማች አያሌው ብሩ አንዱ ናቸው።

ከሐሜቱም ባለፈ አልጋወራሹ በራስ ጉግሃ ስር የነበረውን የመተማን ጉምሩክ በሰራቸው ለማድረግ ብዙ ጥረት ሲያደርጉ በራስ ጉግሃ እንቢተኝነት ሳይላካ ቀርቷል። በእነዚህና በሌሎች ምክንያቶች የሁለቱ ጠላትነት ስር ሰዶ የቆየ ሲሆን፤ የገጃሙ ራስ ኃይሉና የትግራይ ራስ ሰዶምም ውስጥ ውስጡን ለራስ ጉግሃ ከጎንህ ነን ባዮች መሆናቸው በአልጋወራሹ ዘንድ የተሰማ ስለሆነ

ራስ ጉግሳን ቸል ማለት አደገኛ መሆኑን ተረድተዋል። ስለዚህ ንጉስ ተፈሪ እሺ እንደማይሏቸው ቢያውቁም ለጦርነቱ ግልፅ ምክንያት ማግኘት ነበረባቸውና በመጀመሪያ ወደ ወረኢሉ መጥተው እንዲገናኙባቸው ላኩባቸው። ራስ ጉግሳ "አልመጣም" አሉ። ከዚያም በወቅቱ በቸግር ምክንያት የአፋርን ግዛት በመውረርና በመዝረፍ በመንግስት ላይ ያመፀውን የራያና አዘቦ ህዝብ እንዲያረጋጉና ፀጥ እንዲያሰኙ ትዕዛዝ ተሰጣቸው።

ራስ ጉግሳ ግን ጭራሽ የራያና አዘቦን ህዝብ ከጎናቸው አሰልፈው አመጻቸውን ገፉበትና ለጦርነት ተዘጋጁ። አልጋወራሹም የፈለጉትን በቂ ምክንያት አገኙና በጦር ሚኒስትሩ በራስ ሙሉጌታ ይገዙ የሚመራ ጦር ላኩባቸው። በዚህ ጊዜ የጎጃሙ ራስ ኃይሉና የትግራይ ራስ ሰዩም አይዘህ ማለታቸውን ትተው ገሸሽ አሉ። የራስ ጉግሳ አዝማሪ ስለጉዳዩ ተከታዩን ገጠመ።

"ከኛይቱ ወረቀት ያልፈረመ የለም፤
 መላው ታጥቆ ገባ ግዴለም፤ ግዴለም።።
 ትግሬም ገባ አሉ ሰምቶ በፍጥነት፤
 ጎጃምም ገባ አሉ ሰምቶ በፍጥነት፤
 የወሌውን ጉግሳ ሞኙን የኔ ጌታ መፈተኛ አርጎት።"

ራስ ጉግሳ ከጦርነቱ በፊት እጅ እንዲሰጡ ቢለመኑ አሻፈረኝ አሉ። በዘውዲቱ በኩልም በደብዳቤ ተሞክረ። "እባክህ እሺ ብለህ ግባ ከክፉ እንዳትወድቅ" ብለው ለባለቤታቸው ቢፅፉም ጉግሳ በጅ አላሉም።

መጋቢት 22 ቀን 1922 ዓ.ም የአንኝም ጦርነት ተካሄደ። ቦታው በበጌምድር ግዛት ውስጥ ያለ ሲሆን፤ ቋና ወይም ዘቢጥ ተብሎ ይታወቃል። በኢትዮጵያ ለመጀመሪያ ጊዜ በአውሮፕላን የታጀበ ጦርነት ሆነ። የተፈሪ ጦር ከላይ ስምብ እያዘነበ፤ ከስር በጉግሳ ሠራዊት እጅ በማይገኝ ጠመንጃ እየተታከሰ ውሎ በሠራዊት ብዛትና በመሣሪያ ብልጫ የጉግሳ ጦር ወደመሸነፉ ሲቃረብ፤ የጨበጣ ውጊያው ላይ ራስ ጉግሳ በፅኑ ሲፋለሙ ሳለ በጎራዴ ጭንቅላታቸውን ተመትተው ወደቁ። ራስ ጉግሳ ከተገደሉ በኋላ ሠራዊታቸው ውጊያውን ቢቀጥልም መሸነፉ አልቀረም። እንደተባለው ራስ ጉግሳና ሠራዊታቸው ያውሮፕላን መፈተኛ ሆነው አለፉ።

አልጋወራሹ አስፈሪ አስፈሪ ጠላቶቻቸውን መንጥረው ጨረሱ። ዘውዲቱና ዘውዳቸው ያለደጋፊ ብቻቸውን ቀሩ። ስለዚህ ይህ ጦርነት በተፈሪ ድል አድራጊነት ከተጠናቀቀ ከሁለት ቀን በኋላ መጋቢት 24 ቀን 1922 ዓ.ም ግርማዊት ንግስተነገስት ዘውዲቱ ከዚህ ዓለም በሞት ተለዩ። የንግስት ዘውዲቱ ህልፈት መንስኤው ተብሎ የሚገለፀው በአንድ በኩል ከሳምንት በፊት አሟቸው ስለነበር በዚያ ምክንያት እንዳረፉ፤ በሌላ በኩል የባለቤታቸውን መገደል ሲሰሙ በድንጋጤ ህመማቸው አገርሸቶ እንደሞቱ ነው። ንግስተ ነገስታት ዘውዲቱ በአባታቸው ዙፋን ተቀምጠው ኢትዮጵያን ለ12 ዓመት ከስድስት ወር አስተዳድረው በ53 ዓመታቸው አርፈዋል። በደመቀ የቀብር ስነ-ስርዓትም በአባታቸው መቃብርና ራሳቸው ባሰሩት በባዕታ መታሰቢያ ቤት-ክርስቲያን ቀብራቸው ተፈፅሏል።

የአጼ ኃይለስላሴ ዘመነ-መንግስት
 ከ1923 - 1966 ዓ.ም

የአጼ ኃይለስላሴ ዘመነ-መንግስት ተብሎ የተቀመጠው ጊዜ ንጉሠ ነገስት ከሆኑበት እለት ጀምሮ የሚሰላ ሆኖ እንጂ፤ በሰልጣን ላይ ያሳለፉት ጊዜ ከግማሽ ምዕተዓመት በላይ ነው።

ሐምሌ 16 ቀን 1884 ዓ.ም ከራስ መኮንን ወልደሚካኤልና ከወ/ሮ የሺአመቤት ዓሊ ከሐረር ከተማ 30 ኪሎ ሜትር ርቀት ላይ በምትገኘው ኤጀርሳ ጎረ በተባለች ቦታ ልጅ ተፈሪ ተወለዱ።

ህጻን ተፈሪ

አባታቸው የአጼ ምኒልክ የአክስት ልጅ ናቸው። እናታቸው ወ/ሮ የሺአመቤት ዓሊ ከተፈሪ በፊት ስድስት ልጆች ወልደው የነበረ ቢሆንም፤ ሁሉም እንደተወለዱ ሞተውባቸዋል። አሁንም ሰባተኛውን ልጅ ተፈሪን ለመውለድ ሁለት ወራት ቀርቶኛል ብለው ሲያስቡ ድንገት በከባድ ምጥ ይያዙና ፈጣኑ ተፈሪ በተረገዙ በሰባተኛው ወር ይወለዳሉ።

ልጅ ተፈሪ እንደተወለዱ ቤተዘመድ "እናቱ ካዩት እንዳተለመደው ይሞታል" በማለት ህፃኑን እናቱ ላይ የዩት ይዘውት ይሄዳሉ።

ይህ ከስተት በባህላዊ አገላለፅ "ሾተላይ" የሚባል ሲሆን፤ ሰው ላይ ሊኖር የሚችለው ኃይለኛ የዓይን ጨረር ሌላ ሰው ላይ ሊያርፍ እስከሞት የሚያደርስ ጉዳት እንደሚያስከትል ይታመናል።

በሳይንሳዊ ገለጻ ደግሞ የእናት ወይም የአባት የደም አይነት RH Negative ሆኖ የሌላኛው RH Positive ይሆንና የሁለቱ ወላጆች ደም ሳይጣጣም ሲቀር የሚከሰት ችግር ተደርጎ ይገለጻል።

በዚህ ምክንያት ህፃኑ ተፈሪ ከእናቱ ወዲያው መለየት ነበረበትና ከወላጆቹ ቤት ወጥቶ ዘመድ ቤት ማደግ ይጀምራል። እናቱ የህፃኑን ሁኔታ በመልዕክት ሲከታተሉ ከቆዩ በኋላ፤ በድጋሚ አርግዘው ነበርና ከ20 ወራት በኋላ መጋቢት 6 ቀን 1886 ዓ.ም በዚህ በወሊድ ምክንያት

ሀይወታቸው አለፈ። ልጅ ተፈሪ የእናትን ጣዕም ሳያውቀው ቀረ። ከሀፃንነቱ ጀምሮ የአጎቱ የደጃዝማች ብሩ ሐይለማርያም ባለቤት ወ/ሮ ትሰሜ አባይርጋ ከእምናና ከልጃቸው ጋር አሳደጉት።

ተፈሪ በልጅነቱ ከአባር አደጎቹ እምናና ማሚትጋር።

በዚያም ሳሉ አባታቸው ራስ መኮንን የፈረንሳይኛ ትምህርት እንዲማሩ መምህር ቀጠሩላቸውና ልጅ ተፈሪ ትምህርታቸውን እየተከታተሉ አደጉ። በ10 ዓመታቸው በ1894 ዓ.ም ከሐረር ወደ አዲስ አበባ መጥተው ለመጀመሪያ ጊዜ ከአጼ ምኒልክ ጋር ተገናኝተው /ተዋውቀው/ ተመልሰው ወደ ሐረር ሄዱ።

አባታቸው ራስ መኮንን በ1898 ዓ.ም ህዳር 10 ቀን የደጃዝማችነት ማዕረግ ሰጥተው "ጋራ ሙሉታ" የተባለውን አውራጃ ሾሟቸው። "ተከታይ ልጄ ደጃዝማች ተፈሪ ነው" ብለውም ለመኳንንቶቻቸው ይፋ አደረጉ። ልጅ ተፈሪ በ14 ዓመታቸው የደጃዝማችነት ማዕረግ እንዳገኙ ወዲያው በ1898 ዓ.ም መጋቢት 13 ቀን አባታቸው ራስ መኮንን ሞቱ። በዚህ ጊዜ አጼ ምኒልክ ተፈሪን ከሐረር ወደ አዲስ አበባ አስመጥተው ደጃዝማችነታቸው እንደፀና ቀረብ የሚለውን የሰላሌን ግዛት ሾሟቸው። ተፈሪ ግን ለተሰማቸው ግዛት ሌላ እንደራሴ ወክለው በኢትዮጵያ ብቸኛ ትምህርት ቤት በነበረው በዳግማዊ ምኒልክ ትምህርት ቤት ገብተው ሐረር እያሉ የጀመሩትን ትምህርታቸውን ቀጠሉበት።

ህጻኑ ተፈሪ እና አባታቸው ራስ መኮንን ከዚያም በ1899 ዓ.ም የባሶ /በጌምድር/ ግዛትን፣ ቀጥሎ በ1900 ዓ.ም ሲዳሞን ተሾሙ። ከሁለት ዓመት በኋላም ሲዳሞን ትተው የአባታቸውን ግዛት ሰፊውን ሐረርጌንና አውራጃዋን እንዲያስተዳድሩ ተደረገ። የሐረርጌ ህዝብም በደስታ ተቀበላቸው። በ1903 ዓ.ም በሐምሌ ወር የንጉስ ሚካኤልን የልጅ ልጅ ወ/ሮ መነንን አግብተው መኖር ጀመሩ።

ደጃዝማች ተፈሪ በ19 ዓመታቸው ወ/ሮ መነንን አግብተው በ1905 ዓ.ም የመጀመሪያ ልጃቸውን ልዕልት ተናኘወርቅን ወለዱ። ከምኒልክ ሞት በኋላ ስልጣን የያዘው እያሁ በ1907 ዓ.ም ደጃዝማች ተፈሪን ከሐረርጌ ግዛት ሸሯቸው ወደአዲስ አበባ መጥተው እንዲቀመጡ ተደረገና ወዲያው የከፋን ግዛት ሾማቸው። ሆኖም ደጃዝማች ተፈሪ አልሄዱበትም። ተፈሪ የአውሮፓ ቋንቋ የሚያውቁ፣ ከአውሮፓውያን ጋር ያለአስተርጓሚ በቀጥታ የሚነጋገሩ ጨዋ፣ ዝምተኛ ... እየተባሉ ቆዩ።

በ1909 እያሁ ከስልጣን ተወግዶ ዘውዲቱ ሲነግሱም በወቅቱ አዲስ አበባ የነበሩት ደጃዝማች ተፈሪ ራስ በሚል ማዕረግ አልጋወራሽ ሆነው የራስ ወርቅ አሰሩ። ከዚህ ጊዜ ጀምሮ ንጉሠ ነገስት እስከሆኑበት እስከ 1923 ዓ.ም ድረስ በተከታታይ ልዑል አስፋወሰንን፣ ልዕልት ዘነብወርቅን፣ ልዕልት ፀሐይን፣ ልዑል መኮንንን እና አቤቶ ሳህለስላሴን ወልደዋል።

ከ1903-1954 ዓ/ም ድረስ ለ 51 ዓመታት ያህል በትዳር አብረው የቆዩት እቴጌ መነን እና ራስ ተፈሪ(እቴጌዎ በ1954ዓ/ም በህመም ምክንያት በሞት የተለዩ ናቸው)

ተፈሪ አልጋወራሽ ከሆኑበት ጊዜ ጀምሮ የፈጣሪውን ተግባራቶችም ሆነ፤ ኢትዮጵያን የማዘመን እንቅስቃሴያቸውን፤ እንዲሁም ባለሙሉ ስልጣን እንደራሴ፤ ቀጥሎ ንጉስ እየተባሉ መምጣታቸውን ከንግስተ ነገስት ዘውዲቱ ታሪክ ጋር በሰፊው ያየው ነው። ተቃዋሚዎቻቸውን ሁሉ እያንበረከኩ፤ የስልጣን መንገዳቸውን እየጠረጉ እዚህ መድረሳቸውንም እንዲሁ።

ተፈሪ ከተፈሪነት ወደ ኃይለስላሴነት ለመሸጋገር ረቂቅ መንገድ ተገዘዋል። ከቡር አቶ ብርሃኑ ድንቄ ተፈሪን ሲገልጹት፤ “ሀ. ራስ ተፈሪ ሰውን አያምኑም። ለ. በቀላሉ የሰው ምክር አይከተሉም። ሐ. ወራ ከማንም ሰው መስማት ይፈልጋሉ። መ. እንደሚቀናቸው ካላመኑ በቀር አንድ ነገር ለመጀመር ያመነታሉ። ሠ. በሴትና በመጠጥ አይታለሉም። ከዚህም የተነሳ ማንኛውም አይነት አድማ በተነሳሳቸው ጊዜ በልዩ ልዩ ዘዴ ለመመከት እንዲችሉ፤

1ኛ. ብዙዎችን የንግስትን የውስጥ አሸከሮች በገንዘብ እየደለሉ ማናቸውንም ሚስጥራዊ ዱለታ የሚከታተል የሰለላ ክፍል አደራጁ።

2ኛ. ታማኞች በሆኑ በአባታቸው በልዑል ራስ መኮንን ሹማምንቶች መሪነትና ተመልካችነት ብርቱ የወታደራዊ ድርጅት አቋቋሙ።

3ኛ. ለፕሮፓጋንዳ አያሌ ገንዘብ እያወጡ የተቃዋሚዎቻቸውን ኃይል መከፋፈልና የመሃል ሰፋሪውን፤ የህዝቡንና የካህናቱን ልብ መማረክ ጀመሩ። በውነትም እቅዳቸው በትክክል ሰራላቸው። ተቃዋሚዎቻቸው አንድ በአንድ ወደቁ” በማለት ነው።

ንግስተ ነገስት ዘውዲቱ መጋቢት 22 ቀን 1922 ዓ.ም እንዳረፉ፤ ስልጣኑን የተረከቡት ተፈሪ ከሰባት ወር በኋላ ጥቅምት 23 ቀን 1923 ዓ.ም ነበር የስርዓተ-ንግስ በዓላቸው በደማቅ ሁኔታ የተከናወነው።

እነዚያ ሰባት ወራት በኢትዮጵያ ምድር ታይቶ የማይታወቅ የበዓል ማሽብረቂያ ዝግጅት የተካሄደባቸው ናቸው። ንጉሰነገስቱና እቴጌዎ የሚጓዙበት ሠረገላ ከጀርመን አገር መጣ። ልብሱ ሁሉ በወርቅና በሐር የተሸቆጠቆጠ ነበር። የአዲስ አበባ ክርንክስ ቤቶች እንዲወገዱ ተደረገ። መንገዱ አስፋልት ሆነ። የከተማ ፖሊሶች ለመጀመሪያ ጊዜ ዘመናዊ ዩኒፎርም ለበሱ። ቤተ-መንግስቱና አካባቢው በኤሌክትሪክ ብርሃን እሸበረቀ። ዘውዲቱ ያሰሩት የምኒልክ ሐውልትም በበዓሉ ዋዜማ ነበርና የተተከለው ለአዲስ አበባ ውበት ተጨማሪ ግብዓት ሆኗል።

በበዓሉ ላይም ኢጣሊያን ወክሎ የሶቮይ ልዑል፤ እንግሊዝን ወክሎ የግሎስተር መስፍን የተገኙ ሲሆን፤ ከዚህም ባለፈ ከመላው አውሮፓ ጥሪውን አክብረው የታደሙ ከአሜሪካ፤ ከፈረንሳይ፤ ከጃፓን፤ ከጀርመን፤ ከግሪክ፤ ከሲድቫን፤ ከሆላንድ፤ ከቤልጂየምና ከግብፅ ... በዓሉ 15 ቀን ሲቀረው አዲስ አበባ የገቡ ባለሥልጣናት አገራቸውን ወክለው ተገኝተዋል። ስፍር ቁጥር የሌላቸው ጋዜጠኞችም አዲስ አበባን አጥለቅልቀዋት ነበርና የበዓሉን ድምቀት የመላው ዓለም ህዝብ እንዲያውቀው አድርገዋል። በአጭሩ በአገሪቱ ብቻም ሳይሆን በአሁን-ሪቱ ታይቶ የማይታወቅ ደማቅ የንግስ በዓል ነበርና ብዙዎችን አስደንቆ አልፏል።

በእለቱ ተፈሪ “ሞን አንበሳ ዘእምነገደ ይሁዳ ቀዳማዊ ኃይለስላሴ ሰይመእግዚአብሔር ንጉሠ ነገስት ዘኢትዮጵያ” ተብለው ቅብዓ-መንግስቱን ተቀብተው የወርቅ ዘውዳቸውን የጫኑት በመናገሻ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተ-ክርስቲያን ነበር። በእለቱም ወ/ሮ መነን የእቴጌነቱን ዘውድ ጭነው፤ ልዑል አስፋወሰንም ለአልጋወራሽነት የሚገባው ወግ ተፈፅሞለት የወርቅ አክሊል ደፋ። ስርዓቱ ተፈፅሞ ወደታላቁ ቤተ-መንግስት ተመልሰው ዙፋናቸው ላይ ሲቀመጡ 101 ጊዜ መድፍ ተተኩሶ፤ ልዩ ግብዣ ተደርጎ፤ የአዲስ አበባ ከተማም በንጉሠነገስቱና በእቴጌዎ ፎቶግራፍ፤ እንዲሁም በሰንደቅ ዓላማ አገጣጣ፤ ለአንድ ሳምንት ያህል የደመቀው የኤሌክትሪክ ብርሃን ሳይጠፋ እንዳሸበረቀች ቆየች።

ተፈሪ በንግስና ሰማቸው “ኃይለስላሴ” እየተባሉ መጠራት ጀመሩ። ቀደም ሲል የጀመሯቸውን ኢትዮጵያን የማዘመን ስራቸውንም ቀጠሉ።

የአፄ ኃይለስላሴን አገዛዝ የሚነቅፉ ምሁራን በርካታ ናቸው። የሚያደንቋቸውም ቀላል ቁ፣ ር የላቸውም። ስለእርሳቸው ታሪክም በርካታ ፀሐፍት የራሳቸውን እይታ ማዕከል በማድረግ ፅፈዋል። ራሳቸው ጃንሆይም “ህይወቴና የኢትዮጵያ እርምጃ” በሚል ርዕስ በሁለት ቅፅ የተከፈሉ ዳጎስ ዳጎስ ያሉ መፃህፍት ፅፈዋል።

የጃንሆይን የአገዛዝ ዘመን ታሪክ ከተቺዎቻቸውና ከከፊል ተቺዎቻቸው ተነስቶ ቢፃፍ እንኳ፤ በተጨማሪም በዘመናቸው የተደረጉ ለውጦችን

የሚያዳፍን ሆኖ አይገኝም። የአድናቂዎቻቸውና የተቺዎቻቸው የገለጻ ልዩነት የሰሩትን ሰራ በማግዘፍና በማጣጣል የሚገለፅ መሆኑ እንጂ፣ ጃንሆይ ይህችን አገር የማዘመኑን ሰራ በፅኑ መሠረት ገንብተው ለትውልድ ማሰረከባቸው መስተባበል የማይችል ሐቅ ነው።

በጃንሆይና በኢትዮጵያ ፖለቲካዊ ጉዳዮች በርከት ያሉ መፃሕፍት የፃፉት አሜሪካዊ ሐሮልድ ማርክስ ጃንሆይን “የዘመናዊት ኢትዮጵያ አርክቴክት” ይሏቸውና፤ ኢትዮጵያን በሰልጣኔ ለማራመድ ስለሚጠቀሙበት ዘዴም ጥንቁቅ ነበሩ ብለው ይገልጿቸዋል። ስልጣኔ በአጠገቡ አልፎ ለማያውቀው ህዝባቸው ፈጣንና ድንገተኛ ማገበራዊ ለውጥ ቢፈጠር ለህዝቡ ክፉ ዕጣ እንዳይሆንበት በመስጋታቸውም አረማ መዳቸውን ለዘብ እንዳደረጉ ይጠቁማሉ።

በተቃራኒው ፕሮፌሰር አለማየሁ ገብረማርያም “Atse Haileselassie and Modern Ethiopia” በተሰኘ ጽሁፋቸው “ጃንሆይ አገር የማዘመን ሂደትን አንደ ውስብስብ መስተጋብር እንዳልተረዱት ...” በመግለጽ፤ ለመንግስታቸው በነበራቸው አመለካከትና ዘመናዊነትን ለማስፋፋት በሚያደርጉት ጥረት መካከልም የማይታረቅ ተቃርኖ ነበረ ይሉናል። ከተቺዎቻቸው በኩል የሚሰነዘረው ተደጋጋሚ ትንተና “የአገሩ ኃይለስላሴ አገር የማዘመን ፕሮጀክት ቁልፍ ፍላጎት ስልጣናቸውን በተደገደለ መሰረት ላይ ለማስቀመጥ ሲሉ የተጓዙበት መንገድ የወለደው ነው” የሚል ነው።

የ“Survival and Modernization” ፀሐፊ ፕሮፌሰር መሳይ ከበደ “ዘመናዊነት የአገሩ ኃይለስላሴ መንግስት እውነተኛና ትክክለኛ ግብ ነው የሚለውን አስተሳሰብ ወደ ጎን ካላልነው በስተቀር፤ ኢትዮጵያን የማዘመን ፕሮጀክትን ፅንሰ ኅላባዊ ድቀት ከመሰረቱ ልንረዳው አንችልም” በማለት የዘመን ሂደቱ ድቀት የመጣው በመዋቅራዊ ችግሮች ወይም ተገቢ ያልሆኑ ፖሊሲዎችን በመተግበር እንዳልሆነና፤ ይልቁንም ምንጩ ዘመናዊ ዘዴዎችን በመጠቀም ልማዳዊ ግቦችን ለማሳካት በሚደረጉ ሂደቶች በመጣ ተቃርኖ መሆኑን ያስምሩበታል። “በውስጣዊ ለውጥ ያላለፉ ባህላዊ ኃይሎች ማገበራዊ ለውጥን ከማነሳሳት ይልቅ ዘመናዊ ዘዴዎችን በመጠቀም ስልጣናቸውን ወደማጠናከር ያዘነብላሉ” ሲሉም ያክሉበታል።

ፕሮፌሰር ባህሩ ዘውዲ “Haylasellassie: From progressive to reactionary” በተሰኘ ጥናታዊ ጽሁፋቸው “ኢትዮጵያ በአውሮፓዊ ቅኝ ገዥዎች ታጥራ ነፃነቷ እንደአዋኪ ቅንጦት በሚታይበት ጊዜ የነበራት አማራጭ ማዕከላዊ መንግስት ማጠናከር ብቻ ነበር። የኃይለስላሴም ታሪካዊ ሚና የውስጥ ሐብትንና የውጭ እርዳታን አቀናጅቶ ይህን አላማ ማሳካት ሆነ” ይላሉ።

እነዚህንና እነዚህን መሰል ትንታኔዎች ስናይ አጼ ኃይለስላሴ በዘመናቸው ያከናወኗቸው ትልልቅ ስራዎቻቸውን አፍቃሬ ስልጣንነታቸው እንደጋረደባቸው፤ ወይም ስራቸው በበጎ ገፅታው ብቻ እንዳይታይላቸው ማድረጉን በቀላሉ እንረዳለን።

ከዚህ ጋር ተያይዘውም ጎን ለጎን የሚነሱ የጃንሆይን ሰብዕና የሚገልፁ ትንታኔዎች አሉ። ገሚሱ ደግ፣ ፋህሩህ፣ እያለ ሲገልጻቸው፣ የቀረው ጨካኝ፣ ምህረት የለሽ... እያለ ይፅፋቸዋል።

ይህንን ጉዳይ በተመለከተ ሁሉንም የሚያስማማ ሆኖ ያየሁትን ገለፃ ላስከትልና ወደ ዋናው ታሪካቸው እንለፍ። አምባላደር ብርሃኑ ድንቄ “ቁሳርና አብዮት” በሚል መጽሐፋቸው ያስፈሩት ገለፃ ነው። “በግል ጥላቻ ላንታወር፣ ያለአንዳች አድልዎ ያለፈውን ድርጊት ለማስታወስና ትርጓሜውን ለመመርመር ጥቂት ጊዜ ካገኘን፣ አጼ ኃይለስላሴ ብዙ ገጾች ያሏቸው አስደናቂ ሰው መሆናቸውን ለመገንዘብ አያስችግረንም። “ከንስርኻቲሽ” ናቸው ስንላቸው “ሊበራል” የሆነ ሰራ ሲሰሩ ይገኛሉ። ንቅዝ ናቸው ስንል ፍትህ ለመስጠት ሲሞክሩ ይታያሉ። ጨካኝ ሲሆኑ፤ ደግሞ የርሀራሄ ሰራ ከመፈፀም አያቋርጡም። በቀለኛ ናቸው ሲሏቸው ምህረት ያደርጋሉ። ይህ ቅያጤ (combination) በምሳሌና በማስረጃ የሚደገፍ “ፓራደክስ” ወይም ሊታመን የማይችል እውነተኛ ነገር ነው።” ይሉናል የዓይን አማኙ። አጼ ኃይለስላሴ ንጉሰነገስት እንደሆኑ የፈፀሙት የመጀመሪያ ተግባር በኢትዮጵያ ታሪክ የመጀመሪያ የሆነውን ሕገ-መንግስት ማፅደቅ ነበር። ከዚህ ተግባራቸው ተነስተን እንቀጥላለን።

የጃንሆይ ሕገ-መንግስት፤ ፓርላማና ምርጫ

አይነትና አደረጃጀቱ፣ ዘመኑና ሁኔታዎች ይለያዩ እንጂ አጼ ኃይለስላሴ የመሰረቱት መንግስት አጼ ቴዎድሮስ ሞክረው ያቃቃቸውን አይነት ነው። ዘመናዊነትን የተላበሰው አስተዳደራቸውም የሰልጡን አስተሳሰብ ባለቤት ያደረጋቸው ይመስላል።

ኢትዮጵያን በአንድ የዘውድ ስርዓት ስር አድርጎ ለመግዛት የቴዎድሮስ መሻት ነበር። የኃይለስላሴም ተመሳሳይ ነው። ነገር ግን የተጠቀሙት ዘዴ ለየቅል ነው። ኃይልና ብልሃት።

አጼ ኃይለስላሴ የንጉሠ ነገስትነት ስልጣኑን ስለያዙ ብቻ “እርዳ” ተብሎ እንደማይኖር ገብቷቸዋል። በግልፅ ስናየው እንደመጣነው ያለፉት ነገስታት ከነገሱበት ጊዜ ጀምሮ ዙፋን ላይ ተቀምጠው ሳይሆን “ኮርቻ” ላይ ተቀምጠው ነበር የሚገዙት ለማለት ይቻላል። ሁሌ ዘመቻ ነው! እገሌ የተባለው መሳፍንት በጎንደር ተነሳ ይባላል፤ ነገስታት ወደ ጎንደር ጋልበው በኃይል አሣምነው መንገድ እንደጀመሩ፤ የወሎው ባላባት ሸፈተ ይባላል። በዚያው ወደ ወሎ፣ ቀጥሎ ሲዳሞ ... ወዘተ። ኃይል ሲጠፋ ጋብቻ እንዳማራጭ ይወሰዳል።

አጼ ኃይለስላሴ የተጠቀሱትን መፍትሔዎች እንደ ተጨማሪ እርምጃ እንጂ እንደ ዋናና ዘላቂ ስልት አድርገው አልቀጠሉም። በአሳማኝ ዘዴ እና መሳፍንቱ፣ መኳንንቱ፣ ባላባቱም ሆኑ ሚኒስትሮች እንዲሁም ሌላው አካል በጣም የማይደነግጥበት፣ በጣም የማይደሰትበት፣ የተለሳለሰ ሕግ አቁመው ንግስናቸውን ሕጋዊ መሠረት እንዲኖረው ማድረግ ነበረባቸው። ያ ካልሆነ እንዴትም ሆኖ ተረጋግጦ መግዛት፣ ማስተዳደርም ሆነ አገር ማሳደግና ህዝብ ማሰልጠን አይቻልም። በአጠቃላይ የተዘበራረቀው ነገር ሁሉ መልክ መያዝ ነበረበት። በዚህ ደግሞ ተጠቃሚው ራሳቸው ብቻ ሳይሆኑ ኢትዮጵያም ጭምር ናት።

እናም የንጉሠነገስትነት ስልጣኑን ከያዙ ከወራት በኋላ በዙሪያቸው ከነበሩ ምሁራን ጋር ተባብረው ሐምሌ 9 ቀን 1923 ዓ.ም በኢትዮጵያ ታሪክ የመጀመሪያ የሆነውን ዘመናዊ ሕገ-መንግስት አፀደቁ።

በዚያን ጊዜ እንዲህ አሉ፡ “... ሕግ ለሰው ከሁሉ የበለጠ የሚጠቅም መሆኑን ማንም አይስተውም። መከበርም መጠቀምም የሚገኙት በሕግ መተካከል የተነሳ ነው። መዋረድም መጎዳትም የሚመጡት በሕግ መንደል የተነሳ ነው። ግፍ እና በደልም የሚበዙት ሕግ ባለመቆሙ ነው...”

የ1923ቱ ሕገ-መንግስት ረቂቁ ከመፅደቁ በፊት አስፈላጊው ክርክር ተካሂዶበታል። በተለይ በመሳፍንቱና በመኳንንቱ መካከል ጠንክር ያለ የጎሳብ ግጭት የተነሳው በርስትና በጉልት ጉዳይ ነበር።

የመሳፍንቱ ጎሳብ ኢትዮጵያ በትልልቅ አውራጃ ተከፍላ የመሳፍንቱ የበላይነት እንዳለ ሆኖ ግዛቱም የራሳቸውና ለልጅ ልጅም የሚያልፍ፣ በጥቅሉ እንደቀድሞው እንዲቀጥል፣ ነገር ግን መሳፍንቱ በንጉሠ ነገስቱና በመንግስቱ ላይ ወንጀል ሰርተው ከተመሰከረባቸው ከርስታቸው እንዲነቀሉ፣ በተረፈ እንደቀድሞው በየውስጣቸው ያለው የትናንሽ አውራጃ ባላባት ለእነርሱው እየገበረ እንዲኖር የሚል ነበር። ወንጀል ሰርተው ቢገኙ እንኳ ሌላ መሳፍንት እንዲተካ መሆኑ ነው። መኳንንቱና ሚኒስትሮች ግን “ኢትዮጵያ በትልልቅ አውራጃ ተከፍላ፣ ለመሳፍንቱና ለባላባቶች ለልጅ ልጅ የሚያልፍ ርስት ሆኖ ከተሰጠች ወደፊት የሚነሳው ትውልድ እንደምን ሊሆን ነው? ሹመት በዘር ይሁን ከተባለ ቢማርስ ቢያገለግልስ፣ ሹመትና ግዛት ካላገኘ ኢትዮጵያ አገሪ ናት ለማለት እንደምን ይችላል?” በማለት ተከራክሩ። ሲቀጥሉም “... ስለዚህ አሁን ያሉት መሳፍንትና ባለባቶች ጥፋት ካልተገኘባቸው ባገረ ገዥነታቸው ይቆዩ። ጥፋት ተገኝቶባቸው ቢሻሩ፣ ወይም ቢሞቱ ግን በግዛታቸው ላይ እውቀትና ችሎታ ያለው ማንም ኢትዮጵያዊ እንዲሾሙበት ይሁን...” በማለት ተሟገቱ። ከመሳፍንት ወገን ራስ እምሩ ከሚንስትሮችና ከመኳንንቱ ጎን ሆነው ገላባቸውን ደገፉ። ብዙ

ተከራክሩና በመጨረሻ አጼ ኃይለስላሴ አስታራቂ ጎሳብ አቅርበው አስማሟቸው።

“... ንጉሠነገስቱ ለመሳፍንቱም ቢሆን ለሌሎችም የመንግስት አገልጋዮች ቢሆን ርስትና ጉልት ለመትከል ይችላል የሚል አንድ ክፍል /አንቀፅ/ በሕገ-መንግስቱ ይፃፍና ወደፊት አገልግሎታቸው እየታየ እንደሚያስፈልግ ይደረጋል እንጂ የፊውዳል መንግስት ባለም ላይ መቅረቱን እያወቅን አሁን እንደገና ያንኑ እፅንተን በሕገ-መንግስት መፃፍ፣ ወይም ያለ ሕገ-መንግስት መግዛት የማይገባ መሆኑን ለመሳፍንቱ አስረድተን ተጣርቶ ተፅዕኖ እንዲፈረም ይሁን በማለት ነገሩን ቆረጥን...”

የንጉሱ አስታራቂ አንቀፅ ተካቶ ፀደቀ። የመሳፍንቱ ስልጣን እንዳለ ሆኖ፣ ነገር ግን እንደአስፈላጊነቱ በንጉሠነገስቱ ይሁንታ ማንም ሊሾም፣ ማንም ሊሻር፣ ሁሉም ሰራው እየታዩ እንዳስፈላጊነቱ ንጉሡ ያመኑበትን ሊያደርጉ .... አይነት ሕግ መሆኑ ነው። ከንጉሡ ጋር ሕገ-መንግስቱን በፊርማቸው ያፀደቁት ጳጳሳት፣ መሳፍንት፣ መኳንንትና ሚኒስትሮች የነበሩ ሲሆን፣ ቁጥራቸው 24 ነው። ብዙ አንቀጾችን መዘርዘር አያስፈልግም። ነገር ግን ንጉሡን የሚያስተቸውን ጠቅላ ለማለፍ ሦስቱን ብቻ እንይላቸው።

አንቀፅ 2፣ “የኢትዮጵያ መሬትም፣ ህዝብም፣ ሕጉም በጠቅላላው የንጉሠ ነገስት ነው።

አንቀፅ 3፣ “የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገስት ከኢየሩሳሌም ንጉስ ከሰለሞንና ንግስተ ሣባ ከተባለችው ከኢትዮጵያ ንግስት ከተወለደው ከቀዳማዊ ምኒልክ ነገድ ተያይዞ ከመጣው ከንጉስ ሣህለስላሴ ዘር ከተወለደው ከቀዳማዊ ኃይለስላሴ ትውልድ እንዳይወጣ በሕግ ተወስኗል።

አንቀፅ 5፣ “ንጉሠነገስቱ የነጋሲ ዘር በመሆኑና ቅብዓ-መንግስት በመቀባቱ ክብሩ የማይቀነስ፣ ማዕረጉ የማይገሰስ፣ ኃይሉ የማይደፈር ሆኖ በቆየውም ልማድ፣ ባዲሱም ሕግ በሚገባው ክብር ሁሉ ይከበራል። ክብሩንም ለመንካት በድፍረት የተነሳ ሰው በሕግ እንዲቀጣ ተወስኗል።” ... እያለ ይቀጥላል።

እረፍ ከተት! ማንም እንደልቡ እየተነሳ ባመፀ ቁጥር ስንቱ በጦርነት ይለቅ?

ኢትዮጵያስ ለምን ቆማ ትቅር?

የ1923ቱ ሕገ-መንግስት በውስጡ ሰፋና ዘርዘር ያሉ አንቀጾች ያሉት ነው። ንጉሡ የራሳቸውን ስልጣን ብቻ ሳይሆን ህዝቡም፣ ሹማምንቱም ሁሉም የማይጎዱበት ሚዛናዊ ሕገ-መንግስት

እንዲሆን ጥረዋል። የተጠቀሱት አንቀጾችም ቢሆኑ ለዘመናት የኖሩ ናቸው። ንጉሠ የነበረውን ባህል ሃፋት። ፅፊውም ሕግ አደረጉት።

በርካታ ምሁራን የተጠቀሱትን አንቀጾች እየጠቀሱ ሕገ-መንግስቱን ይተቸታል። በእውነቱ ያን ሕገ-መንግስት ለመተቸት የሚያስችል አንዳችም ታሪካዊ መነሻ በኢትዮጵያ ምድር ኖሮ አያውቅም። እርግጥ ነው በሕገ-መንግስቱ ንጉሠነገሰቱ ለመሾምና ለመሻር፣ ፍርድ ለመስጠት፣ ጦርነት ለማወጅና ለማቆም፣ መሬትና የክብር ማዕረግ ለመስጠት ስልጣን አላቸው። ማንኛውም መሳፍንት ግን በግሉ እንዳለፈው ዘመን ከውጭ አገር መንግስታት ጋር መዋዋል፣ መሳሪያ፣ ሽልማትና ማናቸውንም አይነት ጥቅማ ጥቅም መቀበል አይችልም። በአጠቃላይ እያንዳንዱ ነገር ከንጉሠነገሰቱ የምትመነጭ ሆኖ መሳፍንቱን በቁጥጥር ስር ማድረግ ተችሏል።

“የመሳፍንቱ ስልጣን እንዳለ ነው፤ ነገር ግን ለሕግ መገዛት መልመድ፣ መቻል አለባቸው” በሚለውን እቅድ ብቻ እንኳ በበጎ ጎኑ ማየት ይቻላል። “ስልጣናቸውን ለማጥበቅ” ሲሉ እንጂ አንዳችም ብሔራዊ ፋይዳ አልነበረውም ይባላል። እኔ ኃይለስላሴ ስልጣናቸው ላይ አልተኙም። ሠርተውበታል። ስልጣን በማፍቀር ኃይለስላሴ እንደማንኛውም አፍሪካዊ መሪ ተወዳዳሪ እንዳልነበራቸው ግልፅ ነው። ለዚህ ርህራሄም የላቸውም። ታሪካቸውን ከልብ ስንመረምር ግን “ለኢትዮጵያ የማስፈልጋት እኔ ነኝ” ያሉ ይመስለናል።

ከሁሉም በላይ ደግሞ የ1923ቱ ሕገ-መንግስት ምን አይነት ይዘት ቢኖረው ይሻል ነበር? ብለን መጠየቅ አለብን። መቸም ... መሳፍንቱን፣ መኳንንቱን በአንድ ጊዜ ስልጣናቸውን ነጣጥቀው እጅግ ዘመናዊ የሆነውን ዲሞክራሲያዊ ስርዓት እንዲዘረጉና ራሳቸውን አደጋ ላይ እንዲጥሉ አሁን ላይ ሆነን እንመክራቸውም። ያን ሁሉ ወግና ባህል በአንዴ መናድ እብደት ይሆናል።

የሆነ ሆኖ የ1923ቱ ሕገ-መንግስት መሳፍንቱ፣ መኳንንቱና ሚኒስትሮች ጥቅማችን ተነካ ብለው እንዳያገረመርሙ አድርጎ ፀጥ ለማሰኘት ሲባል ፊውዳላዊ አካሄዱ እንዲቀጥል ግድ ሲሆን፤ ተራው ማኅበረሰብም እውቀትና ችሎታ እስካለው ድረስ የሚሾምበትን ሁኔታ አመቻችቷል።

እኔ ኃይለስላሴ “በዓለም ላይ ፊውዳሊዝም መቅረቱን እያወቅን...” ስላሉ አገዛዛቸው ፊውዳል አልነበረም ለማለት አያስችልም። ሹማምንቱ የርስትና ጉልት ተተካዮች ስለሆኑም አገዛዛቸው ፊውዳል ነበር ለማለት አያስችልም።

አሁንም በርካታ ምሁራን እኔ ኃይለስላሴንም ሆነ አገዛዛቸውን ሙሉ በሙሉ “ፊውዳል” የሚል መጠሪያ ሰጥተውታል። (አብዮቱን

ለማግነን ሲባልም ብዙ ተብሏል።) የፊውዳል ትርጓሜ የቀጥቃጭ ልጅ ቀጥቃጭ፣ የሸማኔ ልጅ ሸማኔ፣ የገበሬ ልጅ ገበሬ፣ የገባር ልጅ ገባር፣ የባላባት ልጅ ባላባት ... ነው። ይህኛው የፊውዳል ትርጓሜ በአጼ ኃይለስላሴ አጠገብ አልፎ አያውቅም። ሹማምንቱ በርስትነት የሚይዙት ሰፊ መሬት ቀጥሎ መቆየቱ “ፊውዳላዊ” ካልተባለ በቀር። እሱም ቢሆን ተራ ሰው ከተሾመ ከሹመቱ ጋር አብሮ ይሰጠዋል። የኢትዮጵያ ህዝብና መንግስት ደግሞ ለጊዜው የነበረው ሐብት መሬት ነው። ጥቅማ ጥቅሙም በመሬት ነው። በአጭሩ የኃይለስላሴ ዘመን ፊውዳል አልነበረም። ከፊል ፊውዳል፣ ከፊል ካፒታሊዝም ነው። እንደዛሬው። መሬቱም ህዝቡም የንጉሠ ነገስቱ ነው...።

እኔ ኃይለስላሴን በንግስት ዘውዲቱ ዘመን በወግ አጥባቂዎቹ ጥርስ ውስጥ ያስገባቸው አንዱ ምክንያት ፊውዳል አለመሆናቸው ነው። አሁን ግን ሕገ-መንግስቱም ይፈቅዳልና እንደልባቸው ሁሉንም አይነት የጎብረተሰብ ክፍል “ምን ሞያ አለው?” እያሉ ማሳተፍ የሚችሉበትን ሁኔታ አረጋግጠዋል።

ከእርሳቸው በፊት በነበረው ዘመን ግን ጥያቄው “የሰው ልጅ ነው ወይ?” የሚል የዘር ሐረግን ማዕከል ያደረገ ነበር። የ1923ቱ ሕገ-መንግስት ኢትዮጵያ በውስጧ ሁከት የሌለባትና በሕገ-መንግስት የምትተዳደር አገር ተብላ እንድትታይ፣ ህዝቡ አዲስ የአስተዳደር ስርዓት እንዲለምድ መሠረት በመጣል፣ የመሳፍንቱን ልቅ ስልጣን ለመገደብ፣ ፊውዳሊዝምን በከፊል ቆርሶ ለመጣል፣ ምሁራንን እንደልብ ለማሳተፍ በማስቻል ... ከፍተኛ ሚና ነበረው። አንዳንድ ምሁራን ዛሬ ላይ ሆነው እንደሚያጣጥሉት አይደለም።

ኢትዮጵያ በሕገ-መንግስቱ መሠረት የሁለት ፓርላማ ባለቤት ሆነች። እንደኛው /የላኦላይ ፓርላማው/ የሕግ መወሰኛ ምክር ቤት የሚል ስያሜ ሲሰጠው ሁለተኛው ፓርላማ ደግሞ የሕግ መምሪያ ምክር ቤት ተሰኘ።

ሁለት ምክር ቤቶች ያሉት ፓርላማ የአባላቱ አመራረጥ የሕግ መወሰኛ ምክር ቤት አባላት መሳፍንቱና መኳንንቱ ሲሆኑ፤ እነሱም በቀጥታ በንጉሠነገሰቱ የሚመረጡ ናቸው። ይህም ሲባል መንግስታቸውን ብዙ ካገለገሉና መሳፍንት ካልሆኑ ተራ ሰዎችም ጭምር የተውጣጡ ተመራጮች ይሳተፉበታል።

የሕግ መምሪያ ምክር ቤት ደግሞ “ህዝቡ ለቀጥተኛ ፖለቲካዊ ተሳትፎ /ምርጫ/ ገና አልበቃም” በሚል መነሻ መሳፍንቱና መኳንንቱ፣ እንዲሁም ሌሎች ሹማምንት ያመኑባቸውን የበታች ሹማምንት የህዝብ እንደራሴዎች እንዲሆኑ የመምረጥ ስልጣን ተሰጣቸው።

እንደራሴዎች ከሚመረጡበት መስፈርት አንዱም "ሀብትና ንብረት ያላቸው" የሚል ተጠያቂነትን ማዕከል ያደረገ ነበር። ምክር ቤቶቹ "ወደፊት አስፈላጊ ሲሆን የሚጨመሩ" ተብሎ 56 አባላት እንዲኖሯቸው ተደረገ። ሂደቱ በግልፅ እንደሚያሳየው ሕግ አውጭው አካልና ሕግ አስፈጻሚው አካል የተያያዙ እንጂ ለየቅል ሆነው የሚጓዙበት ሁኔታ የለም። ለዚህም ነው "ንጉሡ ፓርላማ እንዲኖር ፈቅደው መልሰው በራሳቸው ቁጥጥር ስር አደረጉት" ተብለው የሚወቀሱት። አሁንም በተመሳሳይ ለመንቀፍ የሚያስችል "ትክክለኛ" ሞራል እጃችን እስኪገባ ድረስ፣ ወይም ማነፃፀሪያውን በአገራችን እስክናገኝ ድረስ በዚህ ጽሁፍ ከመንቀፍ ተቆጥቦን እንቀጥላለን። እንደዚያ መሆን እንዳልነበረበት ከታወቀ አልፎ ሄዶ ሙታንን መውቀሱ አህያውን ፈርቶ ዳውላውን ስለሚሆን እንጂ ወቀሳው ግን ተገቢ ነው።

የመጀመሪያውን ፓርላማና ሕገ-መንግስቱን በሚመለከት የሕገ-መንግስቱ "ዋና" አርቃቂ በጅሮንድ ተክለሐዋርያት ነበሩና ከብዙ ዓመታት በኋላ ትዝታቸውን በቃለመጠይቅ ሲያካፍሉ፤

"በዚያን ወቅት የእኛ ፍላጎት የፓርላማ አባላት በደንብ እንዲሰሩ ወይ ዘመናዊ ሕግ እንዲያወጡ አልነበረም። እኛ የፈለግነው ህዝቡ መንግስት የሚያወጣውን ሕግ እንዲቀበልልን ነው። ይህንንም ተቀባይነት ለማግኘት የሚያመቸው መሣፍንቱ መጀመሪያ ተነጋግረውበት ከተቀበሉት ነው። /በሌላ አነጋገር/ እኛ የፈለግነው የኢትዮጵያን ሕዝብ በመሳፍንቱ አማካይነት ለማነጋገር ነው። ስለዚህ መሳፍንቱን ለእቅዳችንና ለዓላማችን መሳሪያ አደረግናቸው ማለት ይቻላል" ብለዋል።

መሳፍንቱና መኳንንቱ የሕግ መወሰኛ ምክር ቤትና የሕግ መምሪያ ምክር ቤት አባል ሆነው እንዲሰሩ መደረጋቸው እንዳለ ሆኖ፤ ነገር ግን የሚሾሙት መሳፍንትና መኳንንት ብቻ እንዳልነበሩ በቀላሉ መረዳት እንችላለን። ንጉሡ ሕገ-መንግስቱ ባጎናፀፋቸው የመምረጥ መብት ተጠቅመው የምክርቤቶቹ ፕሬዝዳንትና ምክትል ፕሬዝዳንት እንዲሆኑ የመረጧቸው ከመሳፍንት ወገን ያልሆኑና ቀደም ካለው ጊዜ ጀምሮ ታማኝ ሆነው የመጡትን ነው። ለምሳሌ የሕግ መወሰኛ ምክር ቤት ፕሬዝዳንትና ምክትል ፕሬዝዳንት ሆነው የተሾሙት ቢትወደድ ወልደዓድቅ ጎሹና ብላቴን ጌታ ሣህሌ ፀዳሉ ነበሩ። ፕሮፌሰር ባህሩ ዘውዴ ይህን ጉዳይ፤ "እነዚህ ሹማምንት እንደነራሰ ካሣ ኃይሉ፣ ራስ ኃይሉ ተክለሐይማኖትና፣ ራስ ስዩም መንገሻን የመሳሰሉ መሳፍንት እንዲዳኙ መደረጋቸው መሳፍንቱ ምን ያህል በንጉሠነገስቱ መዳፍ ስር እንደወደቁ ጉልህ ማስረጃ ነው" ይሉታል።

በዚህ መልኩ ጥቅምት 23 ቀን 1924 ዓ.ም ምክር ቤቶች በይፋ ስራ ጀመሩ። ፓርላማው ሰባት ቋሚ ኮሚቴዎችን አደራጅቶ መንቀሳቀስ

ጀመረ። ቋሚ ኮሚቴዎቹ በቅደም ተከተል የሕግ ስራ ኮሚቴ፣ የውጭ ጉዳይ ቋሚ ኮሚቴ፣ የመከላከያ ኮሚቴ፣ የገንዘብ ኮሚቴ፣ የቦጀት ኮሚቴ፣ የህዝብ እድገት ኮሚቴ፣ እንዲሁም የኮሚቴዎችን አባላት የሚመርጥ አንድ መራጭ ኮሚቴ ተብለው ተዋቀሩ።

ሰባት አባላት ያሉት የሕግ ስራ ኮሚቴ የሕግ ረቂቆች ለምክር ቤቱ ከመቅረባቸው አስቀድሞ የሕግ ቅርፅ ይዘው መቅረባቸውን የሚያረጋግጥ ተግባር ያከናውናል። የውጭ ጉዳይ ቋሚ ኮሚቴ የሚላኩለት ስራዎች ኢትዮጵያ የምታደርጋቸው ዓለም አቀፍ ስምምነቶችና የተባበሩት መንግስታት የሰምምነት ግዴታዎች ናቸው።

መከላከያን የሚመለከቱ ጉዳዮች የሚላኩለት የመከላከያ ኮሚቴ ነው። የአገርን ኢኮኖሚ በማስፋፋት ረገድ ትልቁን ድርሻ የሚወጣው የገንዘብ ኮሚቴ ነው። የህዝብ እድገት ኮሚቴም ትምህርትን፣ ጤና ጥበቃን፣ እርሻን የሚመለከቱ ጉዳዮች ይቀርቡለታል። መራጭ ኮሚቴው ደግሞ የቋሚ ኮሚቴ ዕጩዎችን በመምረጥ ለፓርላማው ያቀርባል። ይህ የፓርላማ አሰራር እስከተሻሻለው ሕገ-መንግስት ድረስ ሲሰራበት ቆይቷል። ሕገ-መንግስቱ የተሻሻለው በ1948 ዓ.ም ቢሆንም፤ በዚህ ጽሁፍ ዘመኑን ተከትለን ሄደን ከምናገኘው ከወዲሁ አጠቃለነው ማለፉ ይመረጣል።

የተሻሻለው ሕገ-መንግስት የተሻለ የመምረጥ መብትን ለጎብረተሰቡ ሰጥቷል። በተሻሻለው ሕገ-መንግስት መሠረት ማንኛውም ኢትዮጵያዊ 18 ዓመት ከሞላው የመምረጥ መብት ሲኖረው ለመመረጥ ደግሞ ከ21 ዓመት በላይ ሊሆን ይገባል። ማንበብና መፃፍ መቻል ግድ ነበር። የሚመረጡት አባላት የሕግ መምሪያ ምክር ቤት ይገባሉ። የሕግ መወሰኛ ምክር ቤቱ ግን አባላቱ እንደቀድሞው በንጉሠነገስቱ የሚመረጡ ናቸው።

የሕግ መወሰኛ ምክር ቤት ከንጉሱ በታች እና ከሕግ መምሪያ በላይ ሲሆን፤ ከንጉሡ በታች ሕግ የማዕደቅ ወይም ያለማዕደቅ ስልጣን ነበረው። በ1948ቱ ሕገ-መንግስትም ሆነ በ1923ቱ ንጉሡ ምክርቤቶችን መበተንና ምክር ቤቱ የሚያወጣቸውን ሕጎች መሻር የሚያስችላቸው እንቅጾች የተካተቱበት ነበር። የምክር ቤቱ ስልጣን የሚመነጨው ከንጉሠነገስቱ መሆኑም ግልፅ ነው። ቀደም ሲል እንዳየነውም ሕጎች የሚፀድቁት የሕግ መምሪያው ምክር ቤት መክርበትና ሕግ መወሰኛው ምክር ቤት ወደ ሲቀበለው ነው። ያም ሆኖ የመጨረሻው የመወሰን ስልጣን የንጉሠ ነገስቱ እንደሆነ ግልፅ ድንጋጌ አለ። የምክር ቤቶቹ አባላት ሚኒስትሮች የሚያቀርቡላቸውን ጉዳዮች እየተቀበሉ ይመክራሉ። ምክርቤቶቹ በሚኒስትሮች ምርጫ ውስጥ ግን ጣልቃ አይገቡም። በ1948ቱ ህዝቡ እንደራሴውን በቀጥታ መምረጥ መቻሉ ደግሞ አንድ

ትልቅ ጅምር ነው። እነዚህ እንደራሴዎች በፈት በመሳፍንቱ ይሁንታ የሚመረጡ የነበሩ ሲሆን፤ ከ1948 ዓ.ም በኋላ ግን በህዝብ መመረጥ ጀምረዋል።

ህዝባዊ ምርጫ በ1950 ዓ.ም ከተጀመረ በኋላም ለ5ዙር በየ4 ዓመቱ ምርጫ ተካሂዷል። ተመራጮች እንደዛሬው አይሁን እንጂ ቅስቀሳ ያደርጉ ነበር፤ የመወዳደሪያ ምልክትም ነበራቸው። ከተሻሻለው ሕገ-መንግስት ጋር ተያይዞም ሰባት የነበሩት የሰራ ክፍፍሎች ወደ 14 አድገዋል። ከየግዛቱ ተመርጠው የሚመጡ እንደራሴዎችም ቀደም ሲል አነስተኛ ቁጥር ይኑራቸው እንጂ ወደኋላ 250 ደርሰዋል። ደሞዞ በ300 ብር ተጀምሮ በየጊዜው እያደገ 1ሺ ብር ደርሶ ነበር። በርከት ያሉ ሴት ተመራጮች የፓርላማው አባል ነበሩ። ከሰኞ እስከ አርብ ፓርላማው ስራ ላይ ነው። ሰኔ 1 ለአረፍት ይዘጋል፤ ጥቅምት 23 ስራ ይጀምራል። ንጉሠ በዓመት ሁለት ጊዜ ብቻ ይገኛሉ። በመዝጊያና በመክፈቻ እለት ብቻ ንግግር ያደርጋሉ።

የመወሰኛ ምክር ቤቱ አባላት ብዛትም 175 ደርሶ ነበር። በአጠቃላይ ይዘትና ቅርፅ ከአሁኑ ብዙ የተለዩ እንዳልነበር በህይወት ያሉ የቀድሞው አባላት ይገልጻሉ።

አፄ ኃይለስላሴ ምክር ቤቶችን ካቋቋሙና ሕገ-መንግስቱን ካፀደቁ በኋላ ግን፤ ብዙሃኑ ተሰማምቶ ለሕገ-መንግስቱ ተገዥነቱን ያረጋግጥ እንጂ፤ ጥቂቶች እውቅና ነፍገው ነበር።

እንግዲህ በዚህ ሕገ-መንግስት መሠረት በርካታ የአስተዳደር ሰውነት የተፈጠሩ ሲሆን፤ ከእነዚህም ውስጥ የርስት ውርስ መብት አንዱ ነው። በዚህም ንጉሠ ነገስቱ ይሾማል እንጂ ያባቱ ግዛት የሚባል ነገር የለም።

ይህን ህግ በመቃወም የጎጃሙ የንጉስ ተክለሐይማኖት ልጅ ራስ ኃይሉ ተክለሐይማኖት የጎጃም ገዢ ሆኖ ለ30 ዓመታት ያህል የቆየ ነበርና አልገዛም አለ። ይባስ ብሎ ልጅ እያሠ ታስሮ ከነበረበት ከ'ፍቼ' እስር ቤት ሊያስመልጥ ሲል ተገኝቶ ለፍርድ ቀርቦ ሞት ቢፈረድበትም ንጉሠ ሀብቱ ተወርሶ እንዲታሰር አደረጉ። ጎጃም ላይ የቅርብ ዘመዳቸውን ራስ እምሩ ኃይለስላሴን በ1924 ዓ.ም ሾሙ። ከዚያም አፄ ኃይለስላሴ ፊታቸውን ወደጀማ በማዞር፤ በቀዳማዊ አባጅፋርና በዳግማዊ አባጅፋር ጊዜ ለአፄ ምኒልክ በሰላም ከገበረች ጊዜ ጀምሮ ነፃ የውስጥ አስተዳደር የነበራት ጅማ በማእከላዊው መንግስት ቁጥጥር ስር ሆነች። ሌሎችም በተመሳሳይ ተጠቀለሉ።

በቀጥተኛው አስተዳደራዊ ቁጥጥር ስር ማዋል ከባድ ሆኖ የታየው የትግራይ ግዛት ብቻ ነበርና፤ የአፄ ዮሐንስ የልጅ ልጅ የሆኑት ራስ ስዩም መንገሻና ራስ ጉግሳ አርአያ ምዕራብና ምስራቅ ትግራይን ያስተዳድሩ

ስለነበር እነሱን በቅርብ ዘመድ ጋብቻ ጠልፈው ጠቀለሉ። መንግስት በየግዛቱ ላይ የበላይነቱ እያየለ ሲሄድ ምንም እንኳ የቀድሞው ባህሪውን የለወጠ ባይመስልም ንጉሠ ነገስቱ ግን በግዛቱ ብቻ ሳይሆን በሠራዊቱ ላይም ማዘዝ የሚችሉበት ሁኔታ ተፈጥሯል።

ባየነው መልኩ የአፄ ኃይለስላሴ ስልጣን በጽኑ መሠረት የተገነባ መሰለ። የኢትዮጵያ የዘመናዊነት ጉዞም ፍጥነቱን ጨመረ። ታማኝ ምሁራንም በተቋቋሙት ዘመናዊ የመንግስት ድርጅቶችና መስሪያ ቤቶች እየተመደቡ በሕግ በተሰጣቸው ስልጣን ዘመናዊ አሰራራቸውን ገፉበት። ቀደም ባለው ጊዜ ከውጭ አገር የመጡ አማካሪዎችና የልዩ ልዩ ሙያ ባለቤቶች የተባሉትም አንዳንድ አገር የማዘመን ስራ ለመስራት እንቅስቃሴ ጀመሩ። ለምሳሌ ዘመናዊ ጦር የማሰልጠንና ሌሎች ከዚህ ቀደም ያልነበሩ ስራዎች ተጀመሩ። የተጀመሩትም ተጠናክረው ቀጠሉ።

በጥቅሉ ከአልጋወራሽነታቸው ዘመን ጀምሮ የታቀዱ ስራዎች ሁሉም መልክ እንዲኖራቸው ሆነ። ሕገ-መንግስቱን መሠረት በማድረግም የመንግስትን የገቢና የወጪ ስርዓት ቅርፅ እንዲይዝ አደረጉት። ለቤተ-መንግስት፣ ለቤተ-ክርስቲያን፣ ለጦርና ለጉልተኛ ሹማምንት የገባሪዎች የጉልበት አገልግሎት፣ የምግብ ግብር፣ የምርት ስፍር፣ የአሰራት መዋጮ የመንግስት የግብርና እና የበጀት መሰረቶች ነበሩ። ከሕገ-መንግስቱ መፅደቅ በኋላ ግን የመንግስት ገቢ ለመጀመሪያ ጊዜ በገንዘብ ግብር ላይ እንዲመሠረት ደነገጉ። ምንም እንኳ ወደፊት እንደምናገኘው ዘመናዊ የሆነ የበጀት ስርዓት ነበር ባይባልም፤ መሠረቱ የተጣለው ከወዲሁ ነበር። እናም የ1923ቱ ሕገ-መንግስት ለዘመናዊት ኢትዮጵያ ጅምር እንቅስቃሴ ሰፊ ሚና ነበረው። አገር የማሰልጠን ሂደቱ በቀጠለበት ሁኔታ ግን ብዙ ሳይቆይ ከ4 ዓመት በኋላ ወረራው ተከተለ።

ከጣሊያን ወረራ እስከ ነፃነት

የኢጣሊያ ዓድዋ ላይ መሸነፍ የሱዋ ብቻ ሳይሆን የመላው ቅኝ ገዥ ኃይሉ ሽንፈት ነበርና፤ በቂ ዝግጅት ተደርጎ ሽንፈቱ በድል መለወጥ ነበረበት። ይህ የሀያላኑ ግልፅ መሻት ነው። አውሮፓውያን በጥቁር ህዝቦች ድል ከተደረጉ የሌላውም አገር ጥቁር ለነፃነቱ መነሳቱ አይቀራ 'ጭና ሽንፈት ብቻ ሳይሆን ስጋትም ጭምር ነበር።

በመሆኑም ዳግም ወረራው እንደማይቀር አላምረው ያውቁታል። ኢጣሊያ ያበካችውን እራሷ መጋገር እንዳለባትም እንዲሁ። ስለዚህ ፈረንሳይና እንግሊዝ የኢጣሊያ መንግስት ኢትዮጵያን ዳግም ወርሮ ሽንፈቱን በድል እንዲለውጥ ይፈልጋሉና ከፍተኛ ግፊትና ማበረታታት ቢያላዩ አይደንቅም።

የዳግም ወረራው ጥንሰስ ከዓድዋው ድል ማግስት የጀመረ ነው። ጣሊያኖች ከአድዋው ሽንፈታቸው በኋላ ከአፄ ምኒልክ ጋር ወዲያው ነበር

የድንበር ስምምነት ያደረጉት። በዚያው ጊዜም ቺኮዲኮላን የተባለው ቆንሲል ወደ ኢትዮጵያ መጥቷል። ከዚያ ጊዜ ጀምሮ ሰላላው ቀጥሏል። በጥቅምት ወር 1898 ዓ.ም ፈረንሳይ፣እንግሊዝና ኢጣሊያ የተፈራረሙት ውልም ከኢኮኖሚያዊ ጥቅም ጋር ብቻ የተያያዘ ይምሰል እንጂ ኢጣሊያ በኢትዮጵያ ለሚኖራት ጥቅም ቅድሚያ የሚሰጥ፤ የወደፊት ወረራዋን የሚያመቻች ነበር።

በ1ኛው የዓለም ጦርነት ጀርመን ኢጣሊያን የጦር ጓደኛዋ እንድትሆን ጥያቄ ስታቀርብላት ደግሞ ፈረንሳይና እንግሊዝ ኢጣሊያን መልቀቅ አልፈለጉምና ኢጣሊያ ከእነሱ ጋር ሆና ፀረ-ጀርመን አቋም መያዝ እንዳለባትና ከድል በኋላ ኢትዮጵያን ቅኝ ግዛቷ እንድታደርግ አስፈላጊውን ትብብር ሁሉ እንደሚያደርጉላት ቃል ገቡ።

ኢጣሊያም ከቅኝ ግዛት ድንበረተኞቿ ጎን ብትሰለፍ እንደሚሻል መረጠች። በዚህም ላይ ከድል በኋላ የጀርመንንና የቱርክን ግዛቶች መካፈል ይችሉ ነበርና ኢጣሊያ በተለይ የሰሜን አፍሪካን የቱርክ ግዛቶች ፈለገች። እንደነሲቢያ ያሉትን ጓደኞቿ እንደማይሻሻሉት ቃል ገቡላት። የኢጣሊያ እያንዳንዱ እንቅስቃሴም ኢትዮጵያን ዳግም በእጇ ከማስገባት ጋር የተያያዘ ነው። በ1916 ዓ.ም ኢትዮጵያ የመንግስታቱ ማኅበር አባል ስትሆንም የይስሙላ ተቃውሞ ከእንግሊዝ በኩል የተሰነዘረ ቢመስልም ኢጣሊያ ድጋፍን አሳይታለች።

ራስ ተፈሪ አውሮፓን በጎበኙ ጊዜ የኢጣሊያ አቀባበል ከሁሉም የተለየ ሆኖ፤ “ቪቫ ኢትዮጵያ!” እያሉ በይስሙላ አድናቆት እንዲቀበሏቸው ተደርጓል። የኢትዮጵያና የኢጣሊያ ፍቅር በደንብ መጠንከሩን ለማሳየት ደግሞ ሐምሌ 28 ቀን 1920 ዓ.ም ለ20 ዓመት የሚዘልቅ የወዳጅነትና የሰላም ውል ተፈራረሙ። ከዚህ ጋርም አሰብንና ደሴን የሚያገናኝ የመኪና መንገድ ለመስራት ተስማምተው ነበር። በዚህ ሁኔታ ኢጣሊያ ኢትዮጵያን ስታዘናጋና ስታሰልል ከረመች። ጎን ለጎንም ከፍተኛ የጦር ዝግጅት እያደረገች ቆየች።

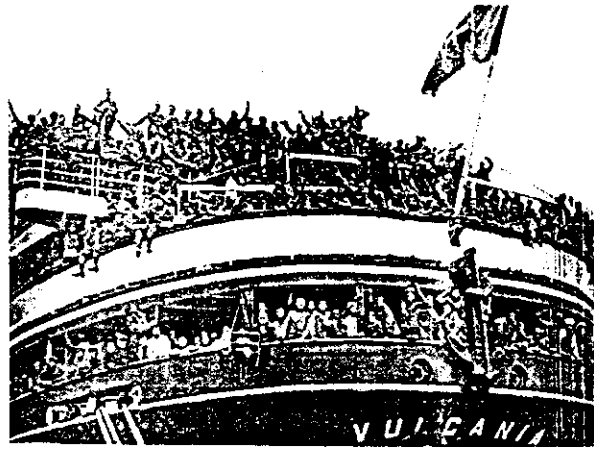
ኢትዮጵያ የጦር መሣሪያም ሆነ ሌላ ነገር ገዝታም ሆነ በእርዳታ ለማስገባት ብትፈልግ እንኳ ወደቦቿ ሁሉ በሃሰቱ አገሮች ቁጥጥር ስር ነበሩና በተለያዩ ምክንያቶች ሲዘጉባት፣ ለማስመሰል ጥቂት ነገሮችን ሲለቁላት ቆይ። በመጨረሻ ረጅም ዓመት የወሰደው ዝግጅት ተጠናቆ ውላቸውን በወልወል ጥሰው ጀመሩ።

ወልወል የሚገኘው በምስራቁ የአገራችን ክፍል በአጋደን አካባቢ ነው። ከጥቂት ምዕተ ዓመታት በፊት የኢትዮጵያ ንጉሠነገስት የነበሩት አፄ ዘርዓዖስቆብ ያስቆፈሩት በጣም አስፈላጊና በርከት ያሉ የውሃ ጉድጓዶች በዚህ በወልወል ይገኙ ነበር። የፋሽስት ኃይልም ጦርነቱን ለመጀመር ሰበብ ያደረገው ይህንኑ ቦታ በመውረር ነው። ከሶማሊያ

ተነስቶ በኢትዮጵያ ድንበር ከሚገኘው ወልወል ላይ በሰፈሩ የኢትዮጵያ ጦረፍ ጠባቂዎች ላይ ሳይታሰብ ተኩስ ከፍቶ ቀላል የማይባል ጉዳት አደረሰ። ይህን የመጀመሪያ ያልታሰበ ጥቃት የኢትዮጵያ 250 ወታደሮች መከቱና ጠላትን መለሱ። ሸሽቶ የሄደው ጥቂት የጠላት ጦር ህዳር 26 ቀን 1927 ዓ.ም በደንብ ታጥቆ ተሰለፈ።

የወቅቱ የአካባቢው ጠባቂ ጦር አዛዥ የነበሩት የሲዳሞ ተወላጅ ዓሊኑር ከጥቂት ጠራቸው ጋር ሆነው “ይህን ድንበር ለመያዝ የሚነሳ ካለ እኛ የኢትዮጵያ ልጆች አይደለንም! ያውም ጣሊያን? ያባቶቻችን ተሸናፊ? እኛ የአባቶቻችን አባቶቻችን የእኛ ናቸው!” በሚል ወኔ ቀስቃሽ ንግግር ወታደሩን አነቃቁት።

በዚህ ቀን እለተ ረቡዕ ህዳር 26 ቀን 1927 ዓ.ም ከቀኑ 9 ሰዓት እስከ ምሽቱ 5 ሰዓት ድረስ ያለአረፍት ተዋጉ። ከኢትዮጵያ 94 ሰው ሞቶ 45 ሲቆስል ከኢጣሊያ 77 ወታደሮች መገደላቸውን ጳውሎስ ኞኞ “የኢጣሊያና የኢትዮጵያ ጦርነት” በሚለው መፅሐፍ አካቶት ይገኛል። በዚህም የኢጣሊያ ጦር አፈገፈገ። እነዚህ ውጊያዎች ኃይል መፈተሻ አይነት ነበሩ። ኢትዮጵያ የወልወሉን ግጭት እንዳየች ፈቷን ወደ ዲፕሎማሲው ብታዘርም፤ ሰሚ የለም። የመንግስታቱ ማኅበር አባል አገር መሆኗን አያስታወሰች ብትከራከር፤ ኢትዮጵያና ኢጣሊያ በ1920 ዓ.ም የተሰማሙባትን የድንበር ውል ኢጣሊያ መጣሷን እያነሳች አቤቱታዋን ብታቀርብ፤ ከማንኛውም ወገን አዎንታዊ ምላሽ አጣች። ራሷን የምትከላከልበት የመሣሪያ እርዳታ በእርዳታም ሆነ በግዥ እንዳታገኝ አደረገች። ወራሪው ኃይል ደግሞ ወረራው ወረራ እንዳይመስል የተለያዩ ስራዎችን ለመጠቀም ሞክረች። ከእነዚህም ውስጥ በወልወሉ ትንኮሳው የተገደሉባትን ወታደሮች በመጥቀስ “ቀድመው ትንኮሳውን የፈጠሩት የኢትዮጵያ ድንበር ጠባቂዎች ናቸው” በማለት የካሣ ጥያቄ አቀረበ። “የተገደሉባች ዜጎቼ ደም አለ፤ ለዚህ ካሣ 200 ሺ ብር ይሰጠኝ፤ በኢጣሊያ ድንበር ጠባቂዎች ላይ ከባድ ጥፋት ያደረሰው ደጃዝማች ኡመር ሰመተር ተላልፎ ይሰጠኝ...” ቢልም የኢትዮጵያ መንግስት አልተቀበለውም። የካሣ ጥያቄው ምላሽ ቢያገኝ ኖሮ እንኩዋን ወረራው እንደማይቀር ግልፅ ነው። የወልወል ግጭት የኢጣሊያ የወረራ ጅምር እንጂ ይፋ የሆነና በዓለም ህዝብ ዘንድ በውል የታወቀ አልነበረም። ተራ ግጭት ተደርጎ ተወስዶ ነበር።

ወደ ኢትዮጵያ ይገዛ የነበረው የጠላት ጦር።

በ1928 ዓ.ም ግን ከኤርትራ በመነሳት ይፋዊ ወረራውን ጀመረ። ወረራው ከሁለት አቅጣጫ ሆነና የምስራቁ የፋሽስት ጦር በጄኔራል ግራዚያኒ እየተመራ፣ የሰሜን ግንባር በጄኔራል ባዶሊዮ እየተመራ፣ “የአድዋው ሽንፈት እንዳይደገም” በሚል 100 ሺ ጥቁሮች የተካተቱበት 500 ሺ ወታደሮች፣ በመተዎች የሚቆጠሩ አዋጊ ጄኔራሎች፣ በሰሜን ግንባር 300 የጦር አውሮፕላኖች፣ በምስራቁ ግንባር 100 የጦር አውሮፕላኖች በድምሩ 400 አውሮፕላኖች በርካታ ታንክና መትረፍ፣ መድፎች ... ወዘተ ታጥቀው ወረራውን ቀጠሉ። ኢትዮጵያም 8 አውሮፕላኖች ያውም ለጭነት እንጂ ለውጊያ የማያገለግሉ ነበሯትና እነሱን ይዞ፣ ቁጥሩ በብዙ ፀሐፍት ዘንድ ስምምነት ላይ ያልተደረሰበት ሠራዊትና 1/3 መቶ ሺ የሚደርሱ/ 60 ሺ የድሮ ጠመንጃ ካለ በቂ ጥይት ...ፍፁም እንደማይመጣጠኑ መገንዘብ እንችላለን፤ ገጠመች። በመስከረም ወር አጋማሽ 1928 ዓ.ም የኢጣሊያ ጦር ከ40 ዓመት በፊት አፍሮ የተመለሰባትን አድዋን ያዘ። በዚህ ጊዜም በምስራቅ በኩል ቆራሄ ተያዘች። ... እያለ ቀጠለ። በእንግሊዝና በፈረንሳይ ከሀደት ያዘኑት ንጉሠ የትኛውም አቤቱታቸው ተቀባይነት አላገኘምና ወደ ማይጨው ለመዝመት ወሰኑ።

መስከረም 22 ቀን 1928 ዓ.ም ከተት አወጁ። ወደ ሰሜን ገሰግሰውም ከፍተኛ ውጊያ በተካሄደበት በማይጨው ጦርነት ተካፈሉ። “አርሊኮን” የሚባለውን የአየር መጣያ ተኳሽ ሆነው አውሮፕላን ለመጣል በመሞከር አገራዊ ግዴታቸውን ሊወጡ ጥረት አደረጉ።

ጸንሆደ አርሊኮን የተባለውን የአየር መጣያ ደገነው

ከታህሳስ እስከ ጥር ወር ድረስ እልህ አስጨራሽ ትግል ተደረገ። በተለይ በሰሜን ግንባር ኢትዮጵያውያን ከመከላከል ወደማጥቃት ተሻገሩ። በዚህ ጊዜ ያለፈው ሽንፈት የመደገም አዝማሚያ እንደመታየት ሲል ነው ፋሽስት የመርዝ ጋዝ መጠቀም የጀመረው። “መ-ስታርድ” እና “ኤፕሪት” የተባሉ በመንግስታት ማህበር የተከለከሉ የመርዝ ጋዞች በአውሮፕላን ሲያዘንቡ የኢትዮጵያ ጦር በአስቃቂ ሁኔታ ማለቅ ጀመረ። በዚህ መሰሉ አደገኛ ጥቃትም ተዋጊ ወታደሮችን ብቻ ሳይሆን ንፁሐን ዜጎችን፣ የቤትና የዱር እንስሶችን፣ የምግብ ሰብሎችንና መኖሪያ ቤቶችን አነደደቸው።

የኢጣሊያ መንግስት ራሱ ብቻ ሳይሆን መላው አውሮፓዊ ቅኝ ገዥዎች በኢትዮጵያውያን ቢሸነፍ ያውም በድጋሚ እጅግ ሐፍረትና ስጋት ነበርና አስቃቂውን የመርዝ ጋዝ ሲያዘንብ በቃል እንኳ ያወገዘው አባል አገር አልነበረም።

በዚያ ጊዜ የሰራዊታቸውን ማለቅ የተረዱት ንጉሱ ጦሩ እንዲሸሽ አዘዙ። ሸሽተውም ወደ አደስ አበባ በመገሰገስ ሚያዚያ 22 ቀን 1928 ዓ.ም ማለጻ ላይ አዲስ አበባ ደረሱ። አፄ ኃይለስላሴ በማይጨው ጦርነት ድፋ ሆነው ወደ አዲስ አበባ እንደተመለሱ የመሳፍንትና የመኳንንት ኢንፎርሜሽን ስብሰባ በቤተ-መንግስት ተደረገ። በዚህ ስብሰባ ሁለት ዓይነት ጎሳዎች ቀርበው ተነጋገሩባቸው።

የመጀመሪያው ጎሳብ ከብላታ ታክለ ወልደሐቀርያት የቀረበ ነው። እንደ ብላታ ታክለ አስተያየት የኢትዮጵያ መንግስት ዋና የጦር ሠፈርና የአስተዳደር ከተማ በፍጥነት ወደ ጎሬ መዛወር ያስፈልገዋል። ንጉሠነሳቱ የመሪነት ተግባራቸውን ለመቀጠል ወደ ጎሬ ያምሩና በየአውራጃው የአርበኝነት ውጊያ እንዲቀጥል ይደረግ። ጎሬ ከእንግሊዝ

ቅኝ ግዛት አገሮች ድንበርተኛ ስለሆነ ከውጭ አገር በእርዳታም ሆነ በግዥ መሣሪያ ማግኘት ይቻላል የሚል ሲሆን፤ ብላታ ታክስ ይህን ንብረት መሰረት አድርገው ንጉሡ ገና አዲስ አበባ ከመድረሳቸው በፊት በጃንሚዳ ታላቅ ንግግር አድርገው ነበር። ይህም “ወደዋና ከተማችን እየገፋ የመጣውን ጦር ከጣርማ በር ላይ አግደን የአርበኝነት ውጊያ ለመጀመር እንሰናዳ” የሚል ነበር። በሌላ በኩል ደግሞ ከአንዳንድ የውጭ አገር እንደራሴዎች የቀረበላቸውን ምክር መሠረት በማድረግ የውጭ ጉዳይ ሚኒስትሩ ብላቴን ጌታ ህሩይ ወልደሰላሴና አቶ መኮንን ሐብተወልድ “ንጉሠ ነገስቱ ዋና የጦር ሠፈራቸውን ወደ ጎሬ አዛውረው ተስፋ የለው የመከላከል ሙከራ ከሚያደርጉ ወደ አውሮፓ ሄደው ለሊግ ኦፍ ኔሽንስ አቤቱታቸውን ያቅርቡ፤ እርዳታም ይጠይቁ፤ የኢትዮጵያ ከተማ ወደ ጎሬ ተዛውሮ በደጃዝማች ወልደዓድቅ እንደራሴነትና በራስ እምሩ የጦር ሚኒስትርነት የአርበኝነት ትግል ይጀመር” አለ።

በማግስቱ ሚያዚያ 23 ቀን 1928 ብላታ ታክስ ሃሳባቸው ውድቅ መሆኑን ሲያውቁ ያለልክ ተቆጥተው “ንጉሠ ነገስቱ ወደአውሮፓ ለመሄድ የሞከሩ እንደሆነ የእኔ እስረኛ ይሆናሉ” ብለው ዝተዋል የሚል ወራ ስለተሰማ የንጉሡን ወደ አውሮፓ መሄድ ብላታ ታክስ /በኋላ ደጃዝማች/ ሳያውቁ በሚሰጥር እንዲሆን ተቆርጦ ባቡር ላይ ከተሳፈሩ በኋላ ታክሱን ጦርተው “የአዲስ አበባን ከተማ ያለአንዳች ውጊያ በሰርዓት ለጠላት ጦር አዛዥ እንዲያሰረክብ” አዘዙት። በአልሞት ባይ ተጋዳይነት የከተማዋ ህዝብ በመርዝ ጋዝ እንዳያልቅ በመሰጋት። በብላታ ታክስና በጥቂት አረበኞች እይታ የንጉሡ ለአቤቱታ ወደ አውሮፓ መጓዝ “አገርን ከድቶ መሸሽ” እንደማለት ነበር። ስለዚህም ከዚህች ጊዜ ጀምሮ ብላታ ታክስ ወልደሐዋርያትና ንጉሱ የእድሜልክ ዐበኞች ሆኑ። እንዲያውም ከነፃነት በኋላ ንጉሡን ለመፈንቀል ሞክረው ነበር። ሳይሳካ ቀረ እንጂ።

የረጅም ጊዜ የውጭ ጉዳይ አማካሪዎች የነበረው አሜሪካዊው ጆን ስፔንሰር በሐምሌ ወር 1984 ዓ.ም በአገራችን ሪቪው መፅሔት ላይ ባሰፈረው ጽሁፍ የግርማዊነታቸው በአጣብቂኝ ሁኔታ ወደጄኔቭ መጓዝ ለኢትዮጵያ ትልቅ የዓለም አቀፍ ግንኙነት ታሪክ ተክሎ እንዳለፈ ይገልጻል። “ኢትዮጵያ ለጋርዮቭ ደህንነት (Collective Security) ያላትን ታማኝነት በዓለም ህዝብ መካከል የተከለከለች ከሰተት ነው” ይለዋል። ከዚህም ባለፈ ዲፕሎማሲው ያስገኘውን ውጤት መሰረት አድርገው የሸሸቱን ተገቢነት የሚገልፁ በርካታ ናቸው። ነገር ግን በኢትዮጵያ ታሪክ በጦርነት ጊዜ አገራቸውን ጥለው የሸሸ ብቸኛ ንጉሠ ነገስት አሰኝቷቸዋል። ሆኖም እዚህ ዘመን ላይ ሆነን ለመፍረድ ከመዘጋጀታችን በፊት የዚያን ወቅት ሁኔታ ማገናዘብና ባይሸሹ ኖሮስ ምን ይፈጠር ነበር? የሚለውን ቀድሞ ማንሳት ተገቢ ነው። ንጉሱ

ላለመሸሽ እንዳንገራገሩና የጳጳሱ ጎትጎትነት ታክሎበት እንደሸሹም ተፅፏል።

የሆነ ሆኖ በተጠቀሰው እለት ምሽት የእነ አቶ መኮንን ሐብተወልድ ንብረት ተቀባይነት አግኝቶ የእነብላታ ታክስ ወልደሐዋርያት ንብረት ውድቅ ሆነ። ራስ እምሩና ደጃዝማች ወልደዓድቅም የተጠቀሰውን ሹመት ይዘው መቀመጫቸውን ጎሬ አድርገው ትግሉ ... ቀጠለ።

እኔ ኃይለስላሴ ሙሉ ቤተሰባቸውን ይዘው። በተጨማሪም ታማኝ ሹማምንቶቻቸውን ራስ ካላን፤ እጨጌ ገብረጊዮርጊስን፤ ብላቴን ጌታ ህሩይ ወልደሰላሴን፤ አቶ መኮንን ሀብተወልድን፤ አቶ ወልደጊዮርጊስ ወልደዮሐንስን፤ አዛዥ ከበደ ተሰማን፤ ልጅ አስፋው ከበደንና ሌሎችንም አስከትለው በእንግሊዝና በፈረንሳይ ከተወከሉ ዲፕሎማቶች ጋር በባቡር ተሳፍረው ወደ ጅቡቲ አመሩ። ብላታ ታክሉም ወደ አርበኝነቱ ገቡ።

ንጉሱ ከሁለት ቀን ጉዞ በኋላ ሚያዚያ 25 ቀን 1928 ዓ.ም ጅቡቲ ደርሰው ትጠብቃቸው ከነበረችው “ኢንተርፕራይዝ” ከተባለችው የጦር መርከብ ላይ ተሳፍረው ሄዱ። እንግሊዝ ደርሰው መኖሪያቸውን በ“ባዝ” መሠረቱ።

ወዲያው ሚያዚያ 27 ቀን 1928 ዓ.ም በጄኔራል ባደሊዮ የሚመራው የኢጣሊያ ጦር አዲስ አበባን ተቆጣጠረ። ምንም እንኳ የምስራቅ ግንባር መሪ ግራዚያኒ ገና ሐረርን ያላለፈ የነበረ ቢሆንም፤ ማንም ቢቀድም ለውጥ አልነበረውምና ባደሊዮ ቀድሞ አዲስ አበባን ይዞ ለሞሶሎኒ “እንኳን ደስ ያለህ” አለው።

በዚሁ እለትም ሞሶሎኒ ካለበት ሮም ሆኖ ለህዝቡ “ሌላኛዋ የሮማ ኢምፓየር ተመሰረተች!” በማለት ቅኝ ገዥነቱን በደስታ ይፋ አደረገ። የኢጣሊያ ጦር ወደ አዲስ አበባ የደረሰው በቀላሉ አልነበረም። በየመንገዱ በሚደርስበት የጎበኞች የደፈጣ ጥቃት ብዙ ከሸሯል።

ለምሳሌ ሚያዚያ 26 ቀን 1928 ዓ.ም በማይጨው ጦርነት የተካፈለው ልጅ ኃይለማርያም ማሞ የኢጣሊያ ጦር ወደ አዲስ አበባ መቃረቡ አንገብግቦት ደብረብርሃን መንገድ ላይ ሜጫ ሱኬ ሴራቤ በምትባለው ቦታ ላይ መሸን ቆይቶ በጠላት ላይ የደፈጣ ጥቃት አድርሶ 7 ካሚዮኖች አቃጥሎ መቶ አርባ የኢጣሊያ ወታደሮችን በመግደል እረፍት የሸሸ ቆይታቸውን ከጅምሩ አረጋግጦላቸዋል።

ሆኖም ከሰማይም ከምድርም የሚያደርሱትን አደጋ ኋላ ቀር መሣሪያ ታጥቀው የሚከላከሉት አልሆነም። ስለዚህም ቀስ በቀስ የየአገሩን ተከላካይ ወታደርና ሰላማዊ ዜጋውንም ጭምር በመርዝ ጋዝ እያነደዱ ልዩ ልዩ የኢትዮጵያ ግዛቶችን ለመያዝ ያደረጉት ሙከራ ተሳካላቸው።

ኢትዮጵያውያን ከ1927 - 1928 ፊት ለፊት በመጋፈጥ፤ ከ1928 - 1933 ዓ.ም ደግሞ በአርበኝነት ጣሊያኖችን በጠንካራ ክንዳቸው

ሲከላከሉና ሲያጠቁ ነበር ያሳለፉት። በ5 ዓመቱ የአርበኝነት ዘመን ተዘርዘረው የማያልቁ ውድ የኢትዮጵያ ጀግኖች በየግዛቱ መሽገው አገራቸውን ከወራሪው ፋሽስት ለመታደግ በቁርጠኝነት ተፋለሙ። በዚያን ጊዜ ሴት ወንድ፣ ሽማግሌ አሮጊት፣ ህፃናት ሳይቀሩ በየዘርፉ ለአርበኞች ያበረከቱት አስተዋፅኦ ከፍተኛ ነበር።

መረጃ በማቀበል፣ ሰንቅ በመቋጠር፣ ደሮና እንቁላል ለኢጣሊያ ወታደሮች እየሸጡ በሚያገኙት ገንዘብ መልሰው ከራሳቸው ጥይት ገዝተው ለወገኖቻቸው በመላክ በራሳቸው ጥይት ራሳቸው እንዲሞቱ አድርገዋል። በባንዳነት ለኢጣሊያ ወገኑ ወገኖቻቸውን የወጉ የመኖራቸውን ያህልም ባንዳ መሰለው ለአገራቸው ነፃነት የታገሉ የውስጥ አርበኞች የተጫወቱት ሚና ቀላል አልነበረም። 5 ጥይት የተኮሰ ባንዳ "25 ተኮሰኩ" ብሎ ተናግሮ ሃያውን ለወገኖቹ ይልክላቸዋል። እንዲህና እንዲያ እያደረጉ ድፍን 5 ዓመቱን እረፍት ነስተዋቸዋል።

የኢጣሊያ ጄኔራሎች የኢትዮጵያውያኑን ጀግንነት መቋቋም ሲሳናቸው የትግል ስልታቸውን በመለወጥ እርስ በርስ ለማፋጀት በዘር፣ በጎሣ፣ በሃይማኖት ህዝቡን ከፋፍለው አሮሞውን "የአግራ ተገዥነት ይብቃህ... ነፃ ልናወጣህ ነው የመጣነው..." እያሉ ለሌላው ብሔርም ተመሳሳይ መልዕክታቸውን እያሰራጩ የአገሩን ሰርዶ በአገሩ በሬ ለማሳጨድ ያልፈነቀሉት ድንጋይ አልነበረም። ሆኖም እምብዛም ሰሚ አላገኙም።

ቀጥለው ደግሞ ሃይማኖተኛ የሆነውን ህዝብ በጳጳስ ለማስገዘት ፈለጉ። አቡነ ጴጥሮስን ህዝቡ ለኢጣሊያ እውቅና እንዲሰጥ መልዕክታቸውን እንዲያስተላልፉለት /እንዲገዙለት/ ፈለጉ። አቡነ ጴጥሮስ ግን በተቃራኒው "የግፈኛውን ወራሪ የኢጣሊያን ገዥነት የተቀበለ ኢትዮጵያዊ የተረገመ ይሁን፤ እንኩዋን ሰው ምድሪቱ የተረገመች ትሁን" ብለው ገዙ።

በዚህ ጊዜ የኢትዮጵያ የበላይ ገዥ ተብሎ የተሾመው ጄኔራል ግራዚያኒ እልህ ይዞት በጳጳሱ ላይ ሞት ፈረደባቸውና በአደባባይ በ11 ጥይት ተበሳሰተው እንዲገደሉ አደረገ። ሐምሌ 22 ቀን 1928 ዓ.ም ይህን ግፍ ፈፀመ። ህዝቡ በእልህ ትግሉን አቀጣጠለው። እኒህን ጀግና ኢትዮጵያዊ ታሪክ በልዩ ሁኔታ ሲዘክራቸው ይኖራል። ስነፃነት በኋላም ለእኒህ ጀግና ጳጳስ በተረሸበት ቦታ በመዘጋጃ ቤቱ ጀርባ የአቡነ ጴጥሮስ ሐውልት ቆሞላቸው ዛሬም ድረስ ታሪካቸውን እየዘከረ ይገኛል።

የካቲት 12 ቀን 1929 ዓ.ም ደግሞ በገነተ ልዑል ቤተ-መንግስት ግራዚያኒ የኢጣሊያው ንጉስ ቪክቶር ኢግኑኤል ወንድ ልጅ የመውለዱን ደስታ ለአዲስ አበባ ህዝብ ሊያበሰር ስብሰባ ባደረገ ጊዜ ሞገስ አስገደምና አብርሃ ደቦጭ የተባሉ ወጣቶች በአዳራሹ ውስጥ ቆሞ ንግግር

የሚያደርገውን ግራዚያኒን በንብ ወርውረው እሱን አቁስለው ሌሎች ጄኔራሎችን ገድለው አመለጡ። ግራዚያኒ ባይሞትም በቁሙ ገድለውት ነበር የሸሹት። የእነዚህን ሁለት ጀግኖች ፍፃሜ ከወዲሁ አይተን ለማለፍ ያህል፤ ከዓለም ጀግኖች ታሪክ መፅሐፍ ውስጥ የተካተተውን አሟላታቸውን ላስፍር።

አብርሃ ደቦጭና ሞገስ አስገደም ጥቃቱን ካደረሱ በኋላ ስምእን በሚባለው በንደኛቸው ታክሲ ከአዲስ አበባ ወደ ፍቼ ከተማ ነበር የሄዱት። ስምእን እነሱን አድርሶ ተመለሰ። ሁለቱ ጀግኖች እስከ 1932 ዓ.ም ድረስ ከራስ አበባ አረጋይ ጎን ተሰልፈው በአርበኝነት ሲታገሉ ቆይተዋል። ፎቶግራፋቸው ተበትኖ ስለነበር አርበኞችን አስፈቅደው ወደ ሱዳን ለመሻገር ተነሱ። ተገዘውም ቋራ ደረሱ። ምግብና ውሃ ለመፈለግ ወደ አንድ መንደር ሲጠጉ በጠላት እጅ ወደቁ። ወዲያው የሰቅላት ፍርድ ተበየነባቸውና በመጀመሪያ ሞገስ ሲሰቅል ሲል አብርሃ "የወንድሜን ሞት አላይም፤ በመጀመሪያ እኔን ግደሉኝ" ብሎ ለሰቅላት ቀረበ። ከዚያም "በግራዚያኒ ላይ አደጋ የጣልኩ እኔ ነኝ። ለሀገሬ በሰራሁት ሁሉ እኮራለሁ። አሁንም ለሀገሬ ስሞት ደስ ይለኛል" ብሎ ሲናገር አዛዥ ንዴቱን መቆጣጠር እቅቶት በሰቅላት እንዲገደል የተወሰነውን ሽጉጡን አውጥቶ በፍጥነት ገደለው። ሞገስም በቁጣ "አንተ ፋሽስት አሁን የገደልኸው የዚህ አገር ውድ ልጅና ደም መላሽ ነበር። ብዙ አብርሐሞች በዚህ ጀምበር በቅለው ያድራሉ፤ አንተም አተላ ከሆነው ታሪክህ ጋር ወደ መሬት ትወርዳለህ" ብሎ ሲናገር እሱንም በሽጉጥ ገደለው። ሬሳቸው ቋራ ላይ አንደነገሩ ተቀብሮ ነበር። በኋላ ግን ነፃነት ሲመለስ በአጼ ኃይለስላሴ ትዕዛዝ አፅማቸው መጥቶ በክብር ከአርበኞች የመቃብር ቦታ በአዲስ አበባ በሰላሌ ቤተ-ክርስቲያን አረፉ። (መቼም ኤርትራዊነታቸው ኢትዮጵያዊነታቸውን አይቀብረውም!)

ግራዚያኒ በዚህ ብስጭት 30 ሺ የሚሆኑ የአዲስ አበባ ነዋሪዎችን በመሣሪያ፣ በመጥረቢያ፣ በገጀራ አስጨፈጨፋቸው። እነ ሞገስ ወደሸሹበት ተብሎ ወደደብረሊባናስ ገዳም የኢጣሊያ ወታደሮች ሄደው በገዳሙ ብቻ 358 ካህናትን ገደሉ። ይህንንም ግራዚያኒ ለኢጣሊያው ገዥ ለቢኖቶ ሞሶሎኒ እና ለንጉሠ ቪክቶር ኢግኑኤል በላከው የቴሌ ግራም መልዕክት ሲያረጋግጥ፤ በዚህ ቂም በቀል ሳቢያ ገና ብዙ ሺዎችን ሊያስፈጅ መዘጋጀቱንም አብሮ ገልጸ ነበር። በየካቲት 12 ቀን 1929 ዓ.ም በመጥረቢያ ለተጨፈጨፉት ንፁሐን ዜጎች መታሰቢያ ይሆን ዘንድም ከነፃነት በኋላ ከየካቲት 12 ሆስፒታል ፊት ለፊት የሚገኘው የሰድስት ኪሎው ሐውልት ተሰርቶላቸዋል።

ግራዚያኒ መረር ያለ እርምጃውን በመቀጠል ተማርከው የተያዙትን ኢትዮጵያዊ ጀግኖች፣ የጥቁር አንበሳ አባላትን ጨምሮ

(የጥቁር አንበሳ አባላት ማለት በ1927 ዓ.ም በሆለታ ገነት ጦር ት/ቤት የመኮንንነት ስልጠና ይማሩ የነበሩትና ትምህርቱ እንደተጀመረ ወረራው ስለተነሳ ስልጣኖች በወለጋ ክፍለሃገር ያቋቋሙት ማኅበር ነበር። ይህም የጥቁር አንበሳ ማኅበር የተባለው ሲሆን ከፍተኛ ጀብድ የፈፀሙ ጀግኖች የነበሩበት ማኅበር ነው። ወዲያው ቢፈረስም።) ከአውሮፕላን ላይ ወደ ገደል ከነህይወታቸው በመወርወርና፣ በተመሳሳይ ጭካኔ ብዙዎችን አስፈጀ። ይህ ሁሉ ድርጊቱም የአርበኞቹን ትግል የበለጠ አፋፍሞ የሚያስቀጥል እንጂ አስፈራርቶ የሚያሸሸው አልሆነም።

ግራዚያኒ ይዞ ያልያዛትን አገር ካርታ እያሰራ በጎንደር፣ በጅማ፣ በአዲስ አበባና በተለያዩ ከተሞች አዳዲስ ድልድዮችና ህንፃዎች እንዲገነቡ አደረገ። የኢጣሊያ ባለሃብቶች ወደ ኢትዮጵያ እንዲመጡ ጥሪ ቢያደርግም፣ ጥቂቶች ሲመጡለት ብዙሃኑ በየጊዜው ከአርበኞች የሚሰነዘረውን ጥቃት ፈርተው ዘገዩ።

የአዲስ አበባን ልዩ ልዩ መንደሮች እያስከለለ እንደ ካዛንችሰ ያሉትን የኢጣሊያ ባለስልጣናት መኖሪያ እንዲሆኑ አደረገ። የነሮሞች ገበያ በአራዳ አካባቢ ሆኖ የጥቁሮች ገበያ መርካቶ እንዲሆን እየወሰነና፣ የተለያዩ የአስተዳደር አዋጆችን እያወጣ ተግባራዊ አስደረገ። ከ1928 ዓ.ም ጀምሮም መቀመጫቸውን ጎሬ አድርገው የነበሩት እነራስ እምሩ አካባቢውን በኃይል ከመልቀቃቸውና ከመማረካቸው በፊት ከንጉሱ ጋር እየተፃፃፉ፣ በየግዛቱ ካሉ አርበኞች ጋርም እየተላላኩ ትግላቸውን ለመቀጠል ሞከሩ። ነገር ግን የኢጣሊያ ጦር በግፍና በጭካኔው በርትቶ የኢትዮጵያን ግዛቶችን ሙሉ በሙሉ ባልተረጋጋ ሁኔታ ተቆጣጥሯል።

አንድ አገር በቅኝ ግዛት ሕግ መሠረት እንደተወረረች ታምኖ እውቅና የሚሰጠው 1ኛ. ዋና ከተማዋ ስትያዝ፣ 2ኛ. ተወራሪው ህዝብና መንግስት ወረራውንም ሆነ ሽንፈቱን አምኖ ሲቀበል፣ 3ኛ. ንጉሠ ነገስቱና የአገሪቱ ማሕተም በጠላት እጅ ሲገባ ነው። ኢትዮጵያውያን ግን እጅ አልሰጡም /አላመኑም/ እንደገናም የአገሪቱ ማሕተም በጠላት እጅ አልገባም። ንጉሠ ነገስቱ ሸሽተውና ተቃውመው ተሰደዱ እንጂ እውቅና አልሰጡም። አልተማረኩም። መሀል ከተማዋን ግን ይዟል። ያም ሆኖ እነራስ እምሩ ጎሬ ሆነው ይልኩ በነበረው መልዕክት አማካኝነት የከተማ ለውጥ መደረጉ መከራከሪያ ሆኖ መቅረብ ይችላል ነበር። እስኪማረኩ ድረስም ሰፊ የመረጃ ልውውጥ ያደርጉ ነበር። ለኢትዮጵያ ግን አንድም የደረሰላት አንቀፅ አልነበረም። አጼ ኃይለስላሴ በ1929 ግንቦት ወር ላይ ለመንግስታቱ ማኅበር አቤቱታቸውን ለማቅረብ ከለንደን ወደ ጆኔቭ ሲያቀኑም በቂ መረጃ ነበራቸው። ነገር ግን ሲጀመርም ሕገ-ወጥ ወረራው በኃያላኑ ይሁንታ ስለተደረገ፣ አሁንም ኃያላኑ ወረራውን እውቅና ሰጡት። የኢትዮጵያ ጩኸት ለብዙዎች የሚሰማ አልሆነም።

ሰኔ 23 ቀን 1929 ዓ.ም የዓለምን ህዝብ ህሊና ሰርሰሮ የሚገባ ንግግራቸውን በጉባኤው ፊት አደረጉ። “ኃይል ሕግን ያሸንፋል? ወይስ ሕግ ኃይልን ያሸንፋል? በአንድ ውል ግርጌ የተፈረመ ፊርማ የሚረጋው ፈራግግግግ መንግስታት የሚጠቅማቸው በሆነ ጊዜ ብቻ ነውን? እግዚአብሔርና ታሪክ ፍርዳችሁን ሲያስታውሱት ይናገሩ” የሚሉ ዓረፍተኛዎች የተካተቱበት ሰፊው ንግግራቸው በወቅቱ እንዳች ፍሬ አለማስገኘቱም የሊግ ኦፍ ኔሽንስን የይዕሙላ ማኅበርነት በግልፅ ከማሳየት አልፎ ንጉሱን ደግሞ ነብይ ሊያሰኛቸው በቃ።

ፈረንሳይና እንግሊዝን እግዚአብሔርና ታሪክ ሳይዘገዩ ሊፈርዱባቸው መጡ (ከዚያ ጊዜ ጀምሮ ይሄው እየታወሰ ነው።) ይኸውም በ2ኛው የዓለም ጦርነት የአሰላለፍ ለውጥ መከሰቱ ነው። ሌትላርና ሞሶሎኒ የጦር ጓደኛ ሆኑ። ፈረንሳይና እንግሊዝ ኢጣሊያ ከጀርመን ጎን እንዳትሰለፍ ለማባበል ብዙ ቢደክሙም ሞሶሎኒ ጀርመን ትሻለኛለች አለ።

በእኛ አቆጣጠር በመስከረም ወር 1931 ዓ.ም ጀርመን ከኢጣሊያ ጋር ተመሳጥራ ቼኮዝላካኪያን ወረረች። ብዙዎች በቸልታ ነበር ያዩት። በነሐሴ ወር 1931 ዓ.ም ፖላንድን ወረረች። ነገሩ ግልፅ ሆነ። በዚህ ጊዜ እንግሊዝና ፈረንሳይ ፈጥነው በጀርመን ላይ ጦርነት አወጁ። ጀርመን በፈጣን የወረራ እርምጃዋ ዲንማርክ፣ ፍርዌይ፣ ሆላንድ ... እያለች ቀጥላ ፈረንሳይን መታቻት። ጀርመን በፈረንሳይ ላይ በ1932 ዓ.ም የተቀዳጀችውን ድል እስኪያይ ድረስ ሞሶሎኒ የኃይል ሚዛኑ ወደማን እንደሚያዘነብል ከርቀት ሆኖ ይከታተል ነበርና፣ የፈረንሳይን በከፊል መሸነፍ፣ ካየ በኋላ ሰኔ 3 ቀን 1932 በይፋ ከጀርመን ጎን ተሰልፎ ውጊያውን ቀጠለ። የፈረንሳይ ህዝብ በቻርለስ ደጎል መሪነት የአርበኝነት ትግሉን ጀመረ።

ቀጣዩዋ ተወራሪ እንግሊዝ መሆኗም ግልፅ ሆነ። ወዳጁዋ ኢጣሊያ ከድታ ጦርነት አወጀችባት። ይህ ደግሞ በዚያው በእውሮፓ ብቻ ተወስኖ የሚቀር ጦርነት ሳይሆን የአፍሪካ ግዛቶቻቸውን የመቀማማት ጉዳይም ያስከትላል። እናም እንግሊዝ በምስራቅ አፍሪካ ያለውን የኢጣሊያ ጦር መምታት ነበረባት። በዚህም የኢጣሊያን ኃይል በማዳከም የአፍሪካ ቅኝ ግዛቶቿን አስጠብቃ፣ ተገዥዎቹ የነፃነት እመፅ እንዳያሰነሱ አረጋግታ፣ የኢጣሊያን ግዛቶች ሊቢያን ጨምሮ ተረክባ፣ ከተቻለም ኢትዮጵያን ከኢጣሊያ ነጥቃ የራሷ ለማድረግ የግድ መነሳት ነበረባት። ስለዚህም አገሯ ላይ በሰደት ተቀምጠው የነበሩትን ንጉስ ከእንግሊዝ ጋር ተባብረው አገራቸውን ነፃ እንዲያወጡ አሰለፈች።

እንግሊዝ ኢትዮጵያን ከድታ “ትወረር” ባላችበት አንደበት አሁን በቸርችል ችሮታ “ነፃ ትውግ” ተባለ። የኢጣሊያን ጦር ለመምታትና

ከኢትዮጵያ ለማሰወጣት ደግሞ ጥቁርቹ የአፍሪካ ቅኝ ግዛት አገር ወታደሮቿ ብቻ አይሞቱም። ጀግና የኢትዮጵያ አርበኞች እንዳሉ ታውቃለች። ሁኔታው ብዙ የድል ፍሬን መልቀም የሚያስችል ነው።

እኔ ኃይለስላሴ የአገራችውን አርበኛ አስተባብረው አገራችውን ነፃ ያወጡ ዘንድ ወደ ሱዳን ላኳቸው። ንጉሠ ሱዳን ደርሰው ተከታይ ትዕዛዞች ከእንግሊዝ እስኪደርሳቸው ድረስ 6 ወራት ያህል ቆዩ። በቆይታቸውም ተሰደው በሱዳን የሚገኙ አርበኞችን ሲያነቃቁና ወታደራዊ ስልጠና እንዲያገኙ ሲያሰደርጉ ቆዩ። “መጣሁ በርቱ” እያሉም ወደ ህዝባቸው መልዕክት ይልኩ ነበር። በመጨረሻ እንግሊዝ ጦሯን ከሱዳንና ከኬንያ በማሰነሳት ሂደቱ ተጀመረ። በደቡብ በጀኔራል ካኒንግሐም፣ በሰሜን በእነ ጄኔራል ዊንጌትና /ያኔ ኮሎኔል/ በእነሳንፍርድ የሚመራው ጦር በኢጣሊያ ላይ ጥቃት እያደረሰ፣ በአውሮፕላን በታገዘ ውጊያ ድል እያደረገ፣ ንጉሡም የአገራችውን ጀግኖች እያስተባበሩ በጋራ ለሙሉ ድል በቁ። የጦሩ ሁሉ ጠቅላይ አዛዥ እራሳቸው ንጉሡ እንዲሆኑ ተደርገው ነበር። በዚህ ጊዜ ይህን ያዩ ሐበሾች፤

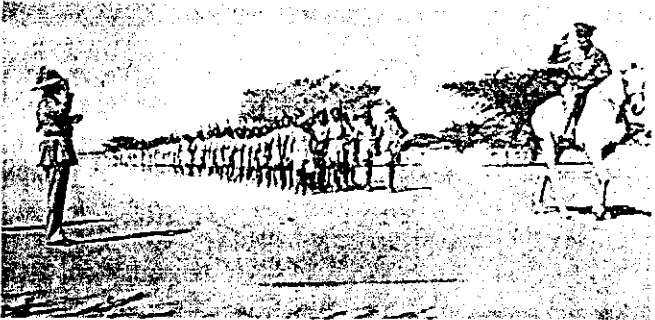
“አባ ጠቅል ሐይሌ የጦሩ ገበሬ

እያዋጋው መጣ ነጨን ክነጭ በሬ” ብለው አወድሰዋቸዋል። ውስጠነገሩን መረዳት ያኔ አስፈላጊ አልነበረም።

እናም ሚያዚያ 27 ቀን 1933 ዓ.ም አዲስ አበባ ገብተው በቤተመንግስታቸው የኢትዮጵያን ሰንደቅ ዓላማ በነፃነት አውለበለቡ። ሚያዚያ 27 ቀን 1928 ዓ.ም የተያዘችው አዲስ አበባ በድፍን 5 ዓመቷ ሙሉ ለሙሉ ነፃነቷን አገኘች። ነገር ግን ቀደም ሲል በአጭሩ እንዳየነው 5 ዓመቱ በመቶ ሺዎች የሚቆጠሩ አርበኞች በጀግንነት ሲፋለሙ እንጂ እጅ ሰጥተው ያሳለፉት አልነበረም። በንጉሡ ያኮረፉ የነበሩ ሳይቀሩ ጠላትን መፈናፈኛ አሳጥተው የኖሩበት ዘመን ነው። ከእነዚህ ውስጥም አንድ የማንዘነጋቸውን ጀግና ለአብነት ለማንሳት ያህል በንጉሡ ግዛት ወርደው ብስጭት ላይ የነበሩት ባልቻ አባነፍሶ ይጠቀሳሉ። ባልቻ የኢጣሊያን ወረራ እንደሰሙ ኩርፊያውን ትተው፣ ያውም ነፃነት ያገኙት በወረራው ምክንያት ሆኖ “የጌታዬ የምኒልክ ድል አይደፈርሰም!” ብለው በአዲስ አበባው ማጥቃት ላይ ልዩ ጀብድ ፈፅመው ህይወታቸውንም ያጡበት ሆኖ አልፏል። እነ ሸዋረገድ ገድሌን የመሰሉ ጀግና ሴቶችም ሳይጠቀሱ አይታሰፉም። እነዚህንና ሌሎችን ጀግኖች በሚመለከት ለእያንዳንዳቸው ታሪካዊ ገድል አንድ አንድ መፅሐፍ እንደማይበቃቸው ግልፅ ነው። ስለዚህ እገሌስ ለምን አልተጠቀሰም ማለት አይገባንም።

እንግዲህ ድሉ የተገኘው በኢትዮጵያውያን ጀግና አርበኞች ነው ማለት ይቻላል። የእንግሊዝ ውለታስ?ተብሎ ከሚጠየቅ የጀርመን ውለታስ? ቢባል ይሻላል። የእንግሊዝ ውለታ ተገቢ ክብር ቢሰጠውም የራሡዋን

ጥቅም ማእከል አድርጋ ማገዙዋ መዘንጋት የለበትም። የሆነው ሆኖ ይህች ተፃምረኛ አገር በአምላክ እርዳታ ነፃ ሆናለች።

በሱዳን የተዘጋጀው ጦር በአጋ ወራሽ አስፋወሰን እየተመራ በጃንሆይ አጠገብ

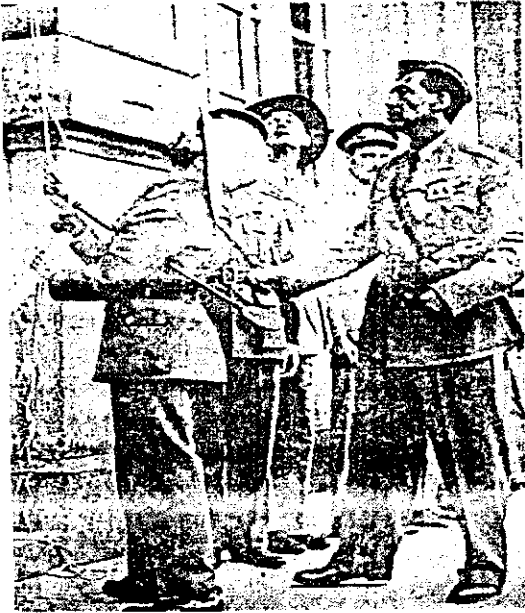
ሲያልፍ

ሲረኞቹ በስምምነት አሰያዟት፣ ሲጣሉ አስለቀቋት። መቼም የኢትዮጵያ አምላክ ሒትለርን አስነሳላት አንልም። ግን ይገርማል። ዲምትሪ ፍፍሞቭ የተባለ ሩሲያዊ “2ኛው የዓለም ጦርነትና የእስያና የአፍሪካ ህዝቦች ዕጣ” በሚለው መፅሐፍ በዚያ የዳግም ወረራ ጊዜ ያለቁትን ኢትዮጵያውያን 800 ሺ መሆናቸውን ዕፅፏል። ሌሎችም ተመሳሳይ አህዝ ያስቀምጣሉ። የኢትዮጵያ ጀግኖች አርበኞች ማኅበር ምክትል ፕሬዝዳንት አቶ ወርቅነህ ተገሃ በገለፁልኝ መሠረት ደግሞ 1 ሚሊዮን ዜጎች አልቀዋል። በመቶ ሺዎች የሚቆጠሩ ቤቶች ተቃጥለዋል። በብዙ ሚሊዮን የሚቆጠሩ ዶሮ፣ፍየል፣በግ፣ከብት፣ አህያ ... ወዘተ አልቀዋል። ያውም በአሰቃቂ ሁኔታ። ስለዚህ የኢትዮጵያ ነፃነት በደም የተገዛ ነፃነት ነው። ሚያዚያ 27 ቀን ብሔራዊ አለት ሆኖ የታወጀውም ለነዚህ ጀግኖች ነው። እኛም በዚህ አጋጣሚ አመሰግናቸው እናልፋለን።

በድል አድራጊነት አዲስ አበባ ሲገቡ

2ኛው የዓለም ጦርነትን የጀርመን ናዚዝም፣ የኢጣሊያ ፍሺዝም፣ የጃፓን ሚሊታሪዝም ተባብረው እስከመጨረሻው ሊገፉበት ቢሞክሩም የቃልኪዳኑ የአሜሪካ፣ የሶቭየት ኅብረት፣ የፈረንሳይና የእንግሊዝ ጦር በስተመጨረሻ ድል አርጓቸዋል። ከዚህ ጋር ተያይዞም በተለይ የኢጣሊያ የአፍሪካ ግዛቶች ከፊል ሶማሊያ፣ ኤርትራና ሊቢያ ከኢጣሊያ ተገኝነት ነፃ ወጥተዋል። ሆኖም ድል አድራጊዎቹ የቃልኪዳኑ አገራት እንድትረገጡ ውሳኔ እስኪያሳልፉ ድረስ ነፃ የወጡ አገሮች በእንግሊዝ ሞግዚትነት መቆየት ነበረባቸው። እንግሊዝም "ከጠላት የነጠቅናቸው አገራት ናቸው" አለች እንጂ ... "ነፃ አወጣናችሁ" አላለችም ነበር።

ከነጻነት በኋላ ጃንሆይ በቤተመንግስታቸው የኢትዮጵያን ሰንደቅአላማ ሲሰጡ

የእንግሊዝ የበላይነት

የእንግሊዝ ወታደሮችና የኢትዮጵያ አርበኞች በኅብረት ፋሽስቶችን በአጭር ጊዜ ድል አድርገዋል። የቀድሞው የኢጣሊያ ሶማሌላንድን ወደራሳቸው የሶማሊያ ግዛት መቀላቀል የቻሉትም ሆነ ኤርትራንም ደርበው የያዙት "በጦር ኃይል የተያዙ የጠላት ግዛቶች ናቸው" በሚል ነው። ነገር ግን የኢትዮጵያ ግዛት የሆነውን አጋዴንን

ቀደም ሲል ኢጣሊያ ከቀድሞው ግዛቷ ከኢጣሊያ ሶማሌላንድ ጋር ቀላቅላው ስለነበር አሁንም እንግሊዞች አብረው ሊወርሱት ፈለጉ።

የእንግሊዝ ጦር ባለስልጣናት የኢትዮጵያን ነፃነት እውቅና ቢሰጡትም፣ ከኢትዮጵያ መንግስት ጋር ባደረጉት ለ2 ዓመት የሚቆይ ፖለቲካዊና ወታደራዊ ውል አማካኝነት የእጅአዙር ቅኝ ግዛታቸውን ለመቀጠል ሞከሩ። ይህ ውል ጥቂት ለኢትዮጵያ የሚያስፈልጉ አንቀጾችን በማካተት የቀሩት የእንግሊዝን የበላይነት የሚያረጋግጡ ነበሩ። ሆኖም ለከፋ የሚሰጥ ውል አለነበረም። ንጉሱ ውለታ ስላለባቸው ብቻም ሳይሆን አንዳንድ ጠቃሚ ነገሮች ስለነበሩበትና ለ2 ዓመት ብቻ ስለሆነ ፈረመብት። የታሪክ አጥኝው ፕ/ር ላጲሶ ዲሌቦ ካካተቷቸው ጥቂቶችን ስናይ፡

1. በኢትዮጵያ የእንግሊዝ አምባሳደር ከሌሎች የውጭ መንግስታት ተወካዮች የቅድሚያ ክብር ይሰጠዋል።
2. የእንግሊዝ ዜጎች የጦር መኮንኖችና ባለስልጣናት ለኢትዮጵያ መንግስት የፖለቲካ እና የሕግ አማካሪዎች ሆነው ይሰራሉ።
3. ለእንግሊዝ መንግስት በቅድሚያ ሳያሳውቅ የኢትዮጵያ መንግስት ሌላ የውጭ አገር አማካሪዎችንና ሰራተኞችን ለመቅጠር አይችልም።
4. በአራት ተከታታይ አመታት ውስጥ የእንግሊዝ መንግስት ለኢትዮጵያ መንግስት የ3 ሚሊዮን 250 ሺ ፓውንድ ስተርሊንግ በእርዳታ ሊሰጥ ተስማምቷል።
5. የኢትዮጵያ መንግስት በበኩሉ ለእንግሊዝ የጦር ኃይሎች አገልግሎት የሚያስፈልጉ የማይንቀሳቀስ ሐብትና ንብረት ማለትም የመሬት አገልግሎት ያለክፍያ ለመስጠት ተስማምቷል።
6. የኢትዮጵያ የውጭ ንግድና የገንዘብ ፖሊሲ የሚካሄደው በእንግሊዝ መንግስት የሰራ መመሪያና ፈቃድ ይሆናል።
7. የፋሽስት ጦር እስረኞችና የእንግሊዝ ዜጎች በኢትዮጵያ ሕግና ጻኞች አይከሰሱም።
8. ከእንግሊዝ አየር መንገድ በስተቀር ሌላ የውጭ አገር አየር ወደ ኢትዮጵያ እንዳይገባ ተወስኗል።
9. በምስራቅ አፍሪካ የእንግሊዝ ጦር ጠቅላይ አዛዥ ሳይፈቅድ የኢትዮጵያ መንግስት በወታደራዊ ጉዳይ ከሌላ የውጭ አገር መንግስት ጋር ምንም ዓይነት ስምምነት ለማድረግ አይችልም።
10. አንድ የእንግሊዝ ወታደራዊ ቡድን ከምስራቅ አፍሪካ የእንግሊዝ ጦር ጠቅላይ አዛዥ በሚሰጠው የሰራ መመሪያ የኢትዮጵያ ጦር ሠራዊት ይቋቋማል። ... በሚሉና የባቡር መስመር ሐዲዱን ሳይቀር የበላይ የሚሆኑበትን ውል በጥር ወር 1934 ዓ.ም አስፈረጧቸው። በዚህም ኢትዮጵያን ለ2 ዓመት ያህል በወታደራዊ ሕግ በጥገኝነት ይዘው ቆዩ።”

የእንግሊዝ ጦር ባለስልጣናት በሁለት ዓመት የጥገኝነት አገዛዛቸው ወቅት "በኢትዮጵያ የእንግሊዝ ወታደራዊ ተልዕኮ" የሚባል ቡድን በማቋቋም የአገሪቱን የመከላከያ አቋም በዘመናዊ መልክ ለማደራጀት ተስማምተው እንቅስቃሴያቸውን ጀመሩ። በአገሪቱ ኢኮኖሚ ላይ የበላይ ተቆጣጣሪ ሆኑ። የኢጣሊያ ጦር ይጠቀምባቸው የነበሩትን ልዩ ልዩ ማቴሪያሎች ከአገር አውጡ። በእንደ በኩል የንጉሠ የፖለቲካና የጦር አማካሪ ሆነው እየሰሩ፤ በሌላ በኩል በድብቅ ህዝቡን ማጋጨት፤ አርበኛውን ከሰደተኛ፤ ሰደተኛውን ከአርበኛ በዘዴ እያፋጩ ከውል ውጭ በሆነ መንገድ አጋዴንን በቁጥጥራቸው ስር አደረጉ።

ኤርትራ ከ1881 ዓ.ም ጀምሮ በኢጣሊያ ስር ስለነበረችና አሁን እንግሊዞች ስላሰለቀቋት ከሌሎች የአፍሪካ ቅኝ ግዛት አገሮች ጋር አጣጣ እስኪወሰን በሞግዚትነት መያዛቸው አግባብነት ቢኖረው እንኳ፤ አጋዴን ግን እስከ 1928 ዓ.ም ድረስ ተነጥሎ ስለሚያውቅ እንግሊዞች በአዲሱ የኢጣሊያ ክለሳ መሰረት አድርገው ወደ ቅኝ ግዛታቸው መቀላቀላቸው ሕገ-ወጥ ነበር።

የእንግሊዝ ጦር ባለስልጣናት በዚህ ሳይወሰኑ የኤርትራን ህዝብም በዘር፤ በሃይማኖት፤ በጎሳ እየከፋፈሉ ወደፊት ከእናት አገሩ ከኢትዮጵያ ጋር እንዳይቀላቀልና ለነፃነት እንዳይነሳ ያመቻቹት ነበር።

ንጉሱ ኤርትራ ለኢትዮጵያ መሰጠት አለባት ብለው እየተከራከሩ፤ ጭራሽ አጋዴንን ሊነጥቋቸው በመሞከራቸው ሊታገሱት አልቻሉም። የእንግሊዝ አካሄድ መጥሮ አቅጣጫ እየያዘ ሲሄድ ሌላ ረዳት ፍለጋ ማማተር ነበረባቸው። የሁለት ዓመቱ ውል አልቆ በታህሳስ ወር 1936 ዓ.ም ሌላ ውል ሲፈራረሙ የአጋዴንን ጉዳይ ቢያነሱትም እንግሊዞች መልቀቅ አልፈለጉም። ለ2 ዓመት የዘለቁት ውሎች በሁለተኛው ውል አማካኝነት ቢሻሩም የአጋዴን ጉዳይ አልተመለሰም ነበር። በተረፈ የ1936ቱ ውል የባቡር መስመር ሐዲዱን ለኢትዮጵያ ያስመለሰ፤ የአምባሳደሩን የበላይነት ያሰቀረ፤ ኢትዮጵያ ከየትኛውም አገር ጋር በነፃነት በአማካሪነትም ሆነ በቅጥረኝነት እንዲሁም በማናቸውም አይነት ዲፕሎማሲያዊ ግንኙነት ቀጥታ ማድረግ የምትችል በአጠቃላይ ሙሉ ለሙሉ ለማለት በሚያስችል ሁኔታ ነፃነቷን የመለሰ ውል ነበር።

ከዚህኛው ውል በኋላም ነው ንጉሡ ከሌሎች ኃያላን አገራት ጋር ጥብቅ ትስስር ለመፍጠር እንቅስቃሴ የጀመሩት። የአጋዴን ጉዳይ ግን እስከ 1941 ዓ.ም ድረስ በጅጅጋ ማዕከልነት በእንግሊዞች እጅ ቆይቶ በ1941 ከፊሉን የአጋዴን ድንበር ማለትም ከእንግሊዝ ሶማሌላንድ ጋር የሚዋሰነውን ሀውድን ቆርሳ ወደራሷ ከቀላቀለች በኋላ "የተከለለ ድንበር" ብላ ወሰና ከፊሉን ለኢትዮጵያ መለሰች። በመጨረሻ በ1947 ዓ.ም ደግሞ እሱንም መልሳ ሊቃ ወጣች።

ይህም የኢትዮጵያ መንግስት ሙግትና ክርክር ብቻውን ያሰገኘው ውጤት ሳይሆን ዓለም አቀፍ ይዘት ያለውን የኢምፔሪያሊዝም መፍረክረክን ተከትሎ የመጣ ነው። የአጋዴን ወደ ኢትዮጵያ መመለስ ደግሞ ከሰማሊያዎች ነፃ መውጣት በኋላ የይገባኛል ክርክር አስነስቶ ነበር። በመጨረሻ ግን የአፍሪካ አንድነት ድርጅት ከተቋቋመ በኋላ በቅኝ ገዥዎች የተከለሉ ድንበሮች ሁሉ በዚያው መፅናት አለባቸው የሚል የውሳኔ ስምምነት ላይ ተደርሶ አጋዴን በትክክለኛ ታሪክ የኢትዮጵያ ሆኖ እንዲቀጥል ሆኗል።

የእንግሊዝ የበላይነት ቆይታ ምንም እንኳን የንጉሠ ነገስቱን መንግስት አስተዳደር ባይጋፋም ሴራ የተቀላቀለበት ችሮታ መሆኑ ግልፅ ነው። የኢትዮጵያ መንግስት በእነዚያ ጊዜያቶች የድንበር ይገባኛል ጥያቄውንም፤ የአዲስ የአስተዳደር ስራውንም፤ ሕጎችን በማውጣት፤ አዋጆችንና ድንጋጌዎችን በማፅደቅ ... ወዘተ ተጠምዶ ነው የቆየው።

ምንም እንኳን የአጋዴን ጉዳይ የኃያላን አገራቱን ትኩረት መላብ ቢሳነውና እንግሊዝ በራሷ የውስጥ ፖለቲካ ችግር ለመልቀቅ ብትገደድም የኤርትራ ጉዳይ ግን በደንብ መገላበጥ ነበረበት። ንጉሡም ለኤርትራና ለአጋዴን መመለስ የጣሩት ጥረት አጅግ ከፍተኛና የሚያስደንቃቸው ነው። ነገር ግን ይህች ዓለም "የኔ" ተብላ የምትወሰንና እንደልብ የሚያደርጓት የየግል ግዛት ያላቸው መንግስታት የተካፈሏት ፈለክ ትሁን እንጂ የአንድ ወይም የጥቂት ልእላኝ ኃያላን ብቻ ንብረት ናት። ጥንትም ዛሬም ያው ነው። የዘመንና የአገዛዙ አይነት ብቻ ይለያያል።

እንግሊዝ በአጋዴን ተከላው የሄደችው እየሃማ ችግኝ በ1950ዎቹና በ1960ዎቹ የሱማሊያንና የኢትዮጵያን ልጆች እየዋጋ አፋጅቷቸዋል። አውሮፓውያን ኢምፔሪያሊስቶች ምንም እንኳን ሳይወዱ በግድ አፍሪካን ለቀው ቢሄዱም፤ ለዘመናት ሰንናጭ እንድንኖር የሚያደርገውን የቤት ስራቸውን አጠናቀው ነው የሄዱት። ፈፅሞ የአፍሪካን ሰላም አይፈልጉም ነበር። አሁንም ወደፊትም አይፈልጉም።

የተባበሩት መንግስታት ድርጅትም ቢሆን የጥቂት ኃያላን ፍላጎት ማሳኪያ እንጂ ሐቀኛ ድርጅት አለመሆኑ ጥንትም ዛሬም ግልፅ ነው። ኃያላኑ እርስ በርስ የተጣሉ ቢመስለንም፤ አፍሪካን በማተራመስ ረገድ ለቋጣቸው አንድ ነው። ልዩነቱ አንድ ኃያል አገር ስትከሰት ሰፊውን የአፍሪካ ክፍል የመቆጣጠር እድሏ መስፋቱ ብቻ ነው። አንድ ግልፅ ነገር አለ። ይረዱናል። መልሰውም ያርዱናል። እንግሊዝ ለቃ የወጣችው በተባበሩት መንግስታት ውሳኔ ይሁን እንጂ ለአሜሪካ መልቀቅ ስለነበረባት ነው። አሜሪካ በአልባርት አንስታይን ምክር የአቶሚክ ቦምብ ባለቤት ሆና በጃፓን ሁለት አውራጃዎች የፈፀመችው ከፍተኛ ግፍ የበላይነቷን አረጋግጧል። እግረመንገዷንም በአለም ላይ የምትከተለውን

ፖሊሲ ማመላከቷ ነው። ጉዳዩ “እኔ ነኝ የማዋጣችሁ” አይነት ነው። እንዳለችውም ከ2ኛው የዓለም ጦርነት በኋላ ብቸኛዋ የሶቪየት ኅብረት ተፎካካሪ ሆናለች።

የኤርትራ ጉዳይ

2ኛው የዓለም ጦርነት በኃይላት ትብብር በአሜሪካ፣ በሶቭየት፣ በፈረንሳይና በእንግሊዝ የበላይነት ከተጠናቀቀ በኋላ የኤርትራ ጉዳይ ውይይት እየተካሄደበት ነበርና የእንግሊዝ ሞግዚትነት ቀጥሏል።

ኤርትራን ከ1881 ዓ.ም ጀምሮ ኢጣሊያ በጉልበት ወሰዳ እስከ 1933 ዓ.ም ድረስ ስትገዛት ኖራለች። የኢጣሊያ ጦር ከምስራቅ አፍሪካ እንዲለቅ ከተገደደ በኋላም የእንግሊዝ ጦር ባለስልጣናት ይዘው ቀደም ሲል እንዳየነው የኤርትራን ህዝብ የመከፋፈል አላማቸውን ገፍተውበታል።

ከኢጣሊያ መልቀቅ ጀምሮ በኤርትራ የተለያዩ ቡድኖች ተፈጠሩ። በመጀመሪያ “ማኅበረ አገር ፍጋሪ” በሚል የአንድነት ቡድን ተመሠረተ። ከዚህ ቡድን ተቃራኒ የሆኑ ሌሎች ቡድኖችም ተመሰረቱና የ«ነፃነት» እና የ«አንድነት» ቡድኖች ሆኑ። የአንድነት ቡድኑ ሰፊ ህዝባዊ መሠረት የነበረውና ከኢትዮጵያ መንግስትም ድጋፍ ይደረግለት የነበረ ሲሆን፣ ዓላማው ኤርትራን ከእናት አገሯ ከኢትዮጵያ ጋር ማዋሐድ የሚል ነው።

የነፃነት ቡድኑ ድግሞ በእንግሊዞች አማካኝነት ተወልዶ ከሁለት ተከፈለና አንዱ የሙስሊም ሊግ /ራቢጣ አል ዓረቢያ/ በሚል ስያሜው መሠረቱን በቆላማው የኤርትራ ክፍል አድርጎ ሲንቀሳቀስ፣ ሌላው ሊበራል ፕሮግራሲቭ ፓርቲ በሚል ስያሜው መሠረቱን በደጋግሞ የኤርትራ ክፍል አድርጎ መንቀሳቀስ ጀመረ።

የሙስሊም ሊግ /ራቢጣ አል ዓረቢያ/ ዓላማው በምዕራባዊ ቆላ የሚኖረው ህዝብ በቋንቋ በሐይማኖትና በባህል ከሱዳን ጋር ስለሚመሳሰል ከኤርትራ ተገንጥሎ ከሱዳን ጋር ይዋሐድ የሚል ነው።

ሊበራል ፕሮግራሲቭ ፓርቲ ደግሞ ዓላማው ከሙስሊም ሊግ ሳይቃረን ደጋግሞና ትግርኛ ተናጋሪውን ክፍል ከመረብ ማዶ ከሚገኘው ወገን ጋር አዋህዶ ነፃ መንግስት ለማቋቋም ነበር። የኤርትራ ትግርኛ ተናጋሪዎችን ከትግራይ ጋር ቀላቅሎ ነፃ አገር ለመመስረት መሆኑ ነው። ሌላው ደግሞ የኢጣሊያ ክልሶችና የቀድሞው ወታደሮች እንዲሁም የኢጣሊያ ወዳጆች ተደራጅተው የመሠረቱት “አፍቃሬ ኢጣሊያ ፓርቲ” ሲሆን፣ ዓላማው በነፃነት ሽፋን የኢጣሊያ የበላይነት (በሞግዚትነት) እንዲቀጥል የሚፈልግ ነው። ከፍተኛ የገንዘብ ድጋፍም ከኢጣሊያ በኩል ይደረግለት ነበር። ሙስሊም ሊጉም በዓረቦች ይደገፍ ነበር። እንግሊዝ የወለደችው ፕሮግራሲቭ ፓርቲ ደግሞ በእንግሊዝ ይደገፍ ነበር።

እንደሚታወቀው እንግሊዝ በወቅቱ ሱዳን ግዛት ስለነበረች የኤርትራን ግዛት ከሱዳን አጣምራ መያዝ ትፈልግ ነበርና ፕሮግራሲቶችን ፈጥሮ ማሳደግ ነበረባት። ሙስሊም ሊጉንም ቢሆን ዓላማው ከተሳካ በተዛዋሪ የእንግሊዝ አላማ መሳካቱ መሆኑ ግልፅ ነው። ሙስሊም ሊጉና ፕሮግራሲቶች የተለያዩ ይምሰሉ እንጂ በዓላማም በውልደትም አንድ ነበሩ። ነገር ግን ሁሉም ቅድመ ዝግጅቷ ሳይሳካ ቀረና የተባበሩት መንግስታት ድርጅት ከተለያዩ ገለልተኛ አገሮች የተውጣጡ አባላት ያሉበት ኮሚሽን አቋቋሞ ወደ ኤርትራ ሄደው የህዝቡን ትክክለኛ ፍላጎት እንዲያጤኑ አዘዘ። ኮሚሽኑ የታዘበው ከፍተኛ የአንድነት ስሜት ነበረና ይህንኑ ሪፖርት አደረገ። ሪፖርቱን መሰረት በማድረግም ትዋሐድ፣ ነፃ ትውጣ፣ በፌዴሬሽን ትተሳሰር የሚሉ ተወካይ አገሮች ነበሩ።

የተባበሩት መንግስታት ድርጅት በፌዴሬሽን ትተሳሰር የሚለውን ውሳኔ ተቀበለው። ይህም ሙሉ በሙሉ የአሜሪካ ይሁንታ የነበረ ሲሆን፣ ኃያል አሜሪካ በኤርትራ የሚገኘው “ራዲዮ ማሪና” የተባለው የመገናኛ ጣቢያዋ ደህንነትን መሠረት ያደረገ ነውና ለጊዜው ኢትዮጵያ እንደምትሻላት መርጣ የፌዴሬሽን ፎርሙላውን ደገፈች።

በዚህ መሠረት የእንግሊዝ የሞግዚትነት አስተዳደር አክትሞ ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር በፌዴሬሽን እንድትተዳደር በመስከረም ወር 1945 ውሳኔው ፀደቀ። የአንድነት ቡድኑ ፓርቲ መሪ የነበሩት ተድላ ባይሩ በፌዴራሉ መንግስት ስር የኤርትራ ፕሬዝዳንት፣ የሙስሊም ሊጉ ፓርቲ መሪ ሼህ ዓሊ መሐመድ ሙሴ ራዳይን ደግሞ የኤርትራ ምክትል ፕሬዝዳንት ሆነው ተሾሙ።

ሁለቱ አገሮች ለተወሰኑ አመታት በፌዴሬሽን ሲተዳደሩ ቆይተው ከ5 ዓመት በኋላ በ1950 ዓ.ም በፌዴሬሽኑ ምክር ቤት ውሳኔ ውህደት ተፈጥሮ ኤርትራ የኢትዮጵያ አንደኛዋ ክፍለሀገር /13ኛዋ/ ሆነች። የኤርትራ ፕሬዝዳንት እና ምክትል ፕሬዝዳንት የነበሩትና ግብራብሮቻቸው ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር ስትዋሃድና ፌዴሬሽን ሲፈርስ የኤርትራ ክፍለሀገር አስተዳዳሪነት ይሰጠናል ብለው ተሰፋ አድርገው ነበር። የኢትዮጵያ መንግስት ራስ እንዳርጋቸውን ስለሸመባቸው አኩሪፈው አገር ጥለው ወደ ግብፅ ተሰደዱ።

በዚህ ጊዜ በመካከለኛው ምስራቅ በሰደት የሚኖሩ ሙስሊም ኤርትራውያን ኤርትራ በትጥቅ ትግል ነፃ መውጣት አለባት ብለው በመነሳት የመጀመሪያውን ድርጅት የኤርትራ ነፃነት ግንባር በሚል ስያሜ አቋቋሙ። ግንባሩ የሙስሊም ኤርትራውያን እንደሆነና ትግሉም የዓረብ ህዝቦች እንደሆነ አድርገው በመነሳታቸው የዓረብ አገራት ለግንባሩ ልዩ ድጋፍ እንዲያደርጉ አነሳሰዋቸው። የዓረብ አገራት መሪዎችም ድጋፋቸውን ሰጡ። ሶሪያና ኢራቅ የግንባሩ የረጅም ጊዜ ዋና ደጋፊዎች

ነበሩ። ግንባሩ የዓረቡን ዓለም ድጋፍ ካገኘ በኋላ ግን አዲስ የተቋቋመ እንደመሆኑ መጠን የሰው ኃይሉ መጎልበት እንዳለበትና ክርስቲያኑንም በትግሉ ማሳተፍ እንደሚገባ ካስረዱ በኋላ የሃይማኖት ልዩነት ሳይደረግ ሁሉንም ኤርትራዊ ያቀፈ የኤርትራ ነፃ አውጭ ግንባር /ጀብሐ/ን በ1952 ዓ.ም መሠረቱ። የጀብሐ /በአርበኛ አጠራሩ/ ታጋዮች ለማሰልጠን ሱዳን ካርቱም ውስጥ የማሰልጠኛ ትምህርት ቤት አቋቋሙ።

ጀብሐ ኤርትራዊ የሆነ እድሜውና ጤንነቱ የሚፈቅድለት ሁሉ ወደ ካርቱም እንዲገባና ወታደራዊ ስልጠና እንዲወሰድ፣ ለትጥቅ ትግል እንዲዘጋጅ፣ እድሜውና ጤናው የማይፈቅድለት የአርዳታ እጁን እንዲዘረጋ ጥሪ አቀረበ። በርካታ ወጣቶችም ቀስ በቀስ ተቀላቀሉት። የኢትዮጵያና የኤርትራ አብሮነትና አንድነት ያልተጠጋቸው ቡድኖች ሁሉ ከኤርትራ ወጥቶ ካርቱም የገባውን ወጣት እጃቸውን ዘርግተው ተቀበሉት። በውትድርና ሙያ አሰልጥነው አስታጠቁት። የዓረቡ ዓለም መሪዎች ለጀብሐ የኢኮኖሚ የፖለቲካና የወታደራዊ ድጋፍ በመስጠት የጀብሐን እድገት በማፋጠን ለትጥቅ ትግል አዘጋጁት። ጀብሐ ባገኘው ወታደራዊ ስልጠና በመጠቀም መኖሩን ለማሳወቅ ታጣቂዎቹን ወደ ኤርትራ ምዕራባዊ ቆላ አስርጎ አስገባ። ጅብሐ በሽምቅ ውጊያ ስልት ሲጠቀም ዓመታት ተቆጠሩ። ድርጅቱ ኃይሉ እያደገ፣ ጥራት ያለው መሣሪያ ከደጋፊዎቹ እያገኘና ልምድ እያዳበረ ሄደ። ስልቱንም እያሻሻለ በፈንጂ ድልድዮችን ማፍረስ፣ የፋብሪካዎችን፣ የመብራትና የውሃ ጀኔሬተሮችን ማቃጠል ጀመረ።

ቀደም ሲል የኢትዮጵያ መንግስት ጦር መጣ ሲባል ይሸሹ የነበሩት የጀብሐ ተዋጊዎች፣ እያደር ፊት ለፊት እየተጋፈጡ ሽንጣቸውን ገትረው መዋጋት ጀመሩ። በዚህ አይነት ፅኑ ፍልጫ ለዓመታት ሲታገሉ ቆይተው ጀብሐ ውስጥ ባሉት ታጋዮች መካከል አለመግባባት ተፈጠረ።

ይህን የአለመግባባት በርካቶች መነሻው የሃይማኖት ጉዳይ እንደነበርና በሙስሊምና በክርስቲያን ታጋዮች መካከል የተፈጠረ ቅራኔ ነበር በማለት ይገልፁታል። ሙስሊሙ የበላይ፣ ክርስቲያኑ የበታች ሲሆን ክርስቲያኑ ተነጥሎ ወጣ የሚሉ የተሳሳቱ ገለፃዎች አሉ። ነገር ግን የክፍፍሉ ዋና ምንጭ ኢሳያስ አፈወርቂም ቆይቶ እንዳመነው የአሜሪካ ስውር ሴራ ነበር።

እስላማዊነትን ተላብሶ የተነሳው ጀብሐ ኃይሉ እየጠነከረ ሲሄድና የዓረቡ ዓለም እገዛ እያጎለበተው የኢትዮጵያ መንግስት ስጋት መሆን ሲጀምር፣ ምናልባትም ድል ቢቀናው ወደፊት ፀረ-አሜሪካ እንደሚሆንና ከወዳጆቹ ከዓረቡ ዓለም ጋር እጅና ጓንት ሆኖ እንደሚቀጥል አሜሪካ ታውቃለች። ስለዚህ ምንም እንኳ ወዳጅነቷ በወቅቱ ከኢትዮጵያ ጋር እጅግ ጠንክሮ የቀጠለበት ዘመን ቢሆንም፣ በጎን በሰለላ ድርጅቷ በኩል

በሃይማኖት ሽፋንም ይሁን በሌላ ምክንያት በጀብሐ ውስጥ ክፍፍል እንዲነሳና እርስ በርስ እንዲፋጁ ማድረግ ነበረባትና እሱን አድርጋለች።

በዚህ መሠረት በጀብሐ ውስጥ “የሙስሊም ታጋዮች የበላይነት ጎልቷል፣ ክርስቲያን ታጋዮች የበታች ሆነዋል። ጀብሐ አላማውን እየሳተ ነው ... ወዘተ የሚል አላማኝ ፕሮፓጋንዳ ተሰራጫና ከተለያዩ የኤርትራ ግዛቶች እየመጡ በመጀመሪያው ግንባር በጀብሐ ስር ሆነው ለመታገል የፈቀዱት ንዑሳን ቡድኖችና ግለሰብ ታጋዮች እንዲያኮርፉ ተደረገ። በዚህም በተለያዩ የውጊያ ቀጠናዎች ተመድበው በሚታገሉ ሠራዊቶች መካከል ክፍፍሉን እንዲያስነሱ የተመለመሉት ተልዕኳቸው ተሳክቶ፣ ግጭቱ ተባብሶ ቀጠለና ከግንባሩ ያፈነገጡ ሦስት ቡድኖች ተቋቋሙ።

እነርሱም በባርካ አካባቢ “የኤርትራ ነፃነት ኃይሎች” (አቤላይት)፣ በቀይ ባህር አካባቢ በአስማን ሳልህ ሳቢ የሚመራው “ህዝባዊ ሀርነት ኃይሎች” እንዲሁም በአካለጉዛይ በኢሳያስ አፈወርቂ የሚመራው “ሰልፊ ናዕናት ኤርትራ” ናቸው። እነዚህም ሦስቱ በ1964 ዓ.ም ግንባር ፈጥረው “የኤርትራ ነፃነት ህዝባዊ ኃይሎች” የሚል ድርጅት አቋቋሙ። ወዲያውም በ1965 ዓ.ም “የኤርትራ ህዝባዊ አርነት ግንባር (ህዝባዊ ግንባር ሐርነት ኤርትራ)” ተብለው እንደገና ተደራጁ። ያለማንም ጣልቃገብነት በራሳቸው ጊዜ ከጀብሐ የተገነጠሉ ሆነው እንዲሳሉና፣ ጉዳዩ የሰልጣን ሆኖ እንጂ የቀድሞውን ዓረባዊ የጀብሐ አነሳስ እንዳልጣሉ ለዓረቡ ዓለም በሚጠቁም ሁኔታ የግንባራቸውን ስያሜ በዓረብኛ ቋንቋ “ሻዕቢያ” አሉት። በዚህ መሠረት በጃንሆይ የሰልጣን ዘመን መገባደጃ ዓመታት ላይ ለኤርትራ ነፃነት እንታገላለን ብለው የተሰለፉ ሁለት አበይት ተቃራኒ ድርጅቶች ተፈጥረው ነበር ማለት ነው።

የመጀመሪያው “የኤርትራ ሀርነት ግንባር” በዓረብኛ አጠራሩ “ጀብሐ” እና “የኤርትራ ህዝባዊ ሐርነት ግንባር” በዓረብኛ አጠራሩ “ሻዕቢያ”። እነዚህ አንድ የነበሩና ባለመግባባት ከሁለት የተከፈሉ ቡድኖች በሰልጣን ክፍፍል፣ በሃይማኖት ልዩነት፣ ወይም በዓላማና በርዕዮተ መራራቅ አልነበረም የተከፈሉት። ጀብሐ ውስጥ ክርስቲያኖች ነበሩ። በሻዕቢያም ውስጥ ሙስሊሞች ነበሩ። ጀብሐ ውስጥ ክርስቲያን እጅግ ሮች ነበሩ፣ በሻዕቢያ ውስጥም ሙስሊም አመራሮች ነበሩ። ጉዳዩ የባዕዳኑ ረቂቅ በሁለት ቢላዎ የመብላት ዘዴ የከሰተው ነው።

ሻዕቢያ በተቋቋመ በአጭር ጊዜ ውስጥ የራሱ እገዛ ያለው ተዋጊ ኃይል አደራጀና ቆላውን ክፍል ለጀብሐ በመልቀቅ በደጋው አካባቢ መንቀሳቀስ ጀመረ። በቀጣዩ እቅድ መሠረት ሻዕቢያ የደረሰው ትዕዛዝ ከጀብሐ ጋር ተፋልሞ ድል እንዲያደርገውና፣ ለዚህም ጀብሐ በቆላው አካባቢ ሆኖ በዓረቦች ከሚደረግለት የመሳሪያ እርዳታ የበለጠና የተሻለ

ዘመናዊ መሣሪያ ለሻዕቢያ አሜሪካ እንደምትለግስ ቃል ስለገባች እሱው ተግባራዊ ተደረገ። ይህ የኢትዮጵያ መንግስት ሳያውቅ በሚሰጥር ሲከናወንም፤ ከኢትዮጵያ ጋር ወዳጅ የሆኑት አሜሪካውያን በይፋ ጃንሆይን "ከሻዕቢያ ጋር ጉዳዩን በድርድር መፍታት መሞከሩ የተሻለ እንደሚሆን በመምከርና፤ ከዚያ በፊት ግን ዓረባዊ ስሜት ያለውን ጀብሐን እራሱ ሻዕቢያ እንዲያጠፋው እርዳታዎን ለሻዕቢያ ቢያደርጉ የተሻለ ነው" እያሉ በወዳጅነት ያግባቡ ነበር።

እናም ሻዕቢያ በጀብሐ ላይ ጦርነት ከፍተ ሁለቱ ሲፋለሙ ከ1964 - 1966 ዓ.ም ድረስ የኢትዮጵያ መንግስት ትንፋሽ ማግኘት ችሎ ቆይቶ ነበር። የሻዕቢያና የጀብሐ ጦርነት ለዓመታት እንደቀጠለ ቆይቶ ስለነበር በደርግ ጊዜም አልተጠናቀቀም። በመጨረሻ በሻዕቢያ የበላይነት ተጠናቆ በ1970ዎቹ የመጀመሪያ ዓመታት ጀብሐ ከትጥቅ ትግሉ ጎራ እስከመጨረሻው ተሰናበተ። አሜሪካም እጅግ አለች። ከደርግ ዘመን በፊትና በኋላ ሻዕቢያ ቀላልና ከባድ መሣሪያዎች ከምርኮና ከደጋፊዎቹ ከአሜሪካውያን በብዛት አሰባሰበ።

ኤርትራዊ የሆነ ወጣት በውዴታ ግዴታ ለትጥቅ ትግሉ ከጎኑ እንዲሰለፍ በማድረግ የሰው ኃይሉን አሳደገ። ሠራዊቱም ለአመራርና ለቁጥጥር እንዲመች በከፍለ ጦር አደራጅቶ ስለቱንም ለውጦ ወደ መደበኛ /Conventional/ ስልት ተሸጋገረ።

በዚህ መሰሉ አካሄድ የተጀመረው ትግል ከሌሎች የኢትዮጵያ የሽምቅ ተዋጊዎች ጋር የተቀናጀ እንቅስቃሴ ጋር ተዳምረው የደርግን ስርዓት እስከመጣል የደረሱ ሲሆን፤ ትግሉ ከንጉሠ የግዛት ዘመን መገባደጃ ጊዜ አንስቶ የተጀመረ ነበር። ከዚያም ከደርግ ውድቀት በኋላ ኤርትራ በ1984 ዓ.ም ተገነጠለች። ይህ ሁሉ ፍልስፍና የወጣ ነገር የተከፈተው በእነዚያው በኃይላት ሽር ጉድ ነው። ኢሳያስ አፈወርቂ ዛሬ ላይ ሆኖ "እኔን የወለደኝ ሲ.አይ.ኤ ነው" እያለ ከተጣሉ በኋላ አሜሪካ ላይ ይፎትታል።

ያ ሴራቸውም ዛሬም ድረስ ወንድማማች ህዝቦችን እያፋጀ ይገኛል። ምንትሴ ፓርቲ ቅብጥርሴ ፓርቲ ... ቢባል ያው ዞሮ ዞሮ ወላጆቹ ባዕዳን ናቸው። መውለድ ብቻ ሳይሆን የረቀቀ ጡጦ እያጠቡ ያሳድጋሉ። አሳድገው "ዉሪ" ያደርጓቸዋል። መሣሪያ እየገዙ የራሳቸውን ወገን በመፍጀትና በማስፈጀት ያሳደጓቸውን ወላጆች ውለታ ይመልሳሉ።

ጃንሆይ "ጀብሐን አጥፋልኝ" ብለው ለኢሳያስ እርዳታ ሰጥተዋል የሚለውን በይፋ ሲገልፁ የኖሩት ባዕዳን፤ ለረጅም ዓመት ራሳቸው ሻዕቢያን እንደረዱና እንደወለዱት ግን ትንፋሽ ብለው አያውቁም። አዎ ጃንሆይ ሰጥተዋል። ነገር ግን ጀብሐ ሙሉ ለሙሉ ሙሰሊም ባይሆንም የዓረብነት ስሜቱን ፈርተው አሜሪካኖች አካሄዱን ስላልወደዱት እንዲጠፋ

ይፈልጋሉና ሻዕቢያን ለመርዳት በሰውር መሳተፋቸውን የሸሸጉት አንሴ፤ ጃንሆይን መገፋፋታቸውንም ረስተው በስተመጨረሻ "ጃንሆይ ሻዕቢያን አምነው ባይረዱ ኖሮ የተሻለ ይሆን ነበር" እያሉ የዛሬውን መገንጠል እያነሱ የተሰማቸውን ሲገልፁ "ሁለቱንም ደርበው መምታት ነበረባቸው" ብለው ይሳለቃሉ። እነሱ እንዲህ ናቸው።

ያ፤ መሳፍንቱን መሣሪያ እየሰጡ በእነአጼ ቴዎድሮስ ዘመን ያፋጁ እንደነበር ሁሉ አሁንም፤ ምናልባትም ወደፊት ያፋጁናል።

የኤርትራ ጉዳይ ተጀምሮ እስኪጨረስ የነበረው ሂደት በአጭሩ ያየነውን ሲመሰል፤ በቁጥር አንዱ መፅሐፍ እንዳየነው በአጼ ዮሐንስ 4ኛ ጊዜ እንግሊዝና ጣሊያን አጼ ዮሐንስን አታለው በ1881 ዓ.ም የነጠቋት ባህረ ነጋሽ /ኤርትራ/ ከ64 ዓመታት በኋላ ከኢጣሊያ አገዛዝ ነፃ ወጥታ፤ በጃንሆይ ልዩ የዲፕሎማሲ ጥረት ወደ እናት አገሯ ተቀላቅላ 40 ዓመታት እንዳሳለፈች በደርግ ውድቀት ማግስት ራሷን የቻለች አገር ሆነች።

መስከረም 1 ቀን 1952 ዓ.ም ኤርትራ ከኢትዮጵያ ጋር የተዋሃደችበት 7ኛ ዓመት ክብረ በዓል በታላቁ ቤተ-መንግስት በተከበረ ጊዜ ልዩ ልዩ ሰዎች በጃንሆይ ፊት ንግግር አድርገው ነበር። ከእነዚህም ውስጥ አንዱ ተናጋሪ ክቡር አባ ጉግሣ ግደይ ነበሩ። አባ ጉግሣ ግደይ የኤርትራን ጉዳይ በሚመለከት ያደረጉት ንግግር እንዲህ ይነበባል።

"... ኤርትራ በግርማዊነትም ብርቱ ድካምና ትግል ከባድ አገዛዝ ነፃ ከወጣች 7 ዓመት ጨርሰን 8ኛውን ዓመት መጀመራችን ነው። ግርማዊነትም ዘወትር የማይደከም ህሊና በፈጣሪው ተማምኖ የጀመረውን እፍፃሜው ሳያደርስ በማይተው ሰፊ በሆነ ልዩናዎ ታግሰው ኤርትራን ከእናት አገሯ ከኢትዮጵያ ጋር አቀላቀሏት። ኤርትራ በር ናት። የኢትዮጵያ ጉሮሮ ናት። ህይወት የሚሰጥ ምግብ የሚያልፍባት ሊባል ይችላል። ሰው ጉሮሮው ከታነቀ ህይወት የለውም።

ጃንሆይ፤አንድ ሰው በር የሌለው ትልቅ አዳራሽ ቢሰራ እብድ በተባለ ነበር። ባለፉት ዘመናት ኢትዮጵያም በር የሌላት ውብ ህንፃ መስላ ትታይ ነበር። ዳሩ ግን ግርማዊነትም ሌት ከቀን ያለ እረፍት ጥረው ተጣጥረው በሯን ከፍተው ባህሯን ተረክበው ይኸውና ሰው ሁሉ በነፃነት ወደ ውጭ አገር እንደፈቀደው ይመላለሳል። ቶሎ ብለውም የመርከብና የአየር ትምህርት ቤት አቋቁመው በሚገባ ሠርተዋል።

ከብዙ ስራ በኋላ እረፍት ለህይወት አስፈላጊ ነው። ነገር ግን ግርማዊ ጃንሆይ ከዚህ ሁሉ ስራቸው በኋላ እረፍት ያደርጋሉ የሚል ሰው አይገኝም። ቢገኝም ህሊና የሌለው ሰው ነው ተብሎ በተፈረደበት ነበር። ...." እያለ ይቀጥላል (ፍሬ ከኖፍር 1952)

የኤርትራ ተወላጅ የሆኑት ሌላው የእለቱ ተናጋሪ የነበሩት ብላታ መሐመድ ኡስማን የነበሩ ሲሆን፤ ካደረጉት ረጅም ንግግር ውስጥ ጥቂት እንቀጾችን ጨምረን እንለፍ።

“... ግርማዊ ሆይ ኤርትራ ግዛትዎ በፋሽስቶች ተወርራ ከእናትዎ ኢትዮጵያ ተነጥላ፣ጥንታዊ ክብሯን አጥታ በጠላት አገዛዝ ስር ወድቃ የግርማዊነትዎ አርቆ ተመልካችነት የወጠኑት ተስፋ ባለማቋረጥ እነሆ ጽኑ በሆነ መሠረት ላይ የጣሉት ተስፋ ተፈፅሞ ኤርትራን ከጠላት መንጋጋ ፈልቅቀው ነፃነቷን አልብሰው መታየቷ ግርማዊነትዎ ከፈፀሟቸው እጅግ ሰፊና ታላላቅ ከሆኑት ታሪካዊ የድካም ፍሬዎች አንዱን ምዕራፍ ይዞ የሚገኘው የኤርትራ ከእናትዎ ከኢትዮጵያ ጋር መዋሃድ ነው።

ግርማዊ ሆይ፡- እኛ ኤርትራውያን ህዝቦችን ከጠላት አገዛዝ ነፃ ለማውጣት ልዑል እግዚአብሔር ፈቃዱ ሆኖ በዘመናችን ግርማዊነትን ስለሰጠን ከሙሉ ጤንነት ጋር እድሜን እንዲሰጥልን ፈጣሪን ከመለመን በቀር ግርማዊነትዎ ለእኛ ለህዝቦችዎ የፈፀሟቸውን ታሪካዊ ስራዎች ይህን ያህላል ወይም ይህን ይመስላል ብሎ ለመተንተን ችሎታዩ ስለማይፈቅድልኝ ንግግሪን ባጭሩ አቆማለሁ።” (ዝጊ ከግሁ)

ጃንሆይና አዲሱ የመንግስት አወቃቀር

አፄ ኃይለስላሴ ከሰደት ከተመለሱበት ከሚያዚያ 27 ቀን 1933 ዓ.ም ጀምሮ እስከ 1966 ዓ.ም ያለ እረፍት ይችን አገር ለመገንባት በተቻላቸው ሁሉ ጥረዋል። ከሰደት እንደተመለሱና ኢትዮጵያም በእንግሊዞች የበላይነት ከነበረችበት ጊዜ ጀምሮ በውስጥ አስተዳደራቸው ጣልቃ ሰላልገባች ሕጎችን ሲያወጡ፣ አዋጆችን ሲያውጁ፣ ድንጋጌዎችን ሲደነግጉ ... ነው ያሳለፉት።

ነፃነት በተመለሰ ማግስት የአገሪቱ ታላላቅ ሰዎች በሦስት ተከፈሉ። ሰደተኛ፣ አርበኛ፣ ባንዳ በሚል። ባንዶችን በተመለከተ ወንጀላቸውን የሚያጣራ ልዩ ፍርድ ቤት እንዲቋቋም ተደረገ። በሰደተኞችና በአርበኞች መካከል ግን ከረር ያለ ውዝግብ ተፈጠረ። በዚህ ላይ አንዱ የአንዱን ስም በከንቱ እያነሳ መወንጀል፣ የግል ቂም በቀልን

ለመወጣት በሐሰት ስም ማጥፋት፣ ሹመት ለማግኘት ያልነበሩትን “ነበርን” ማለትና የመሳሰሉት ጉዳዮች ለፍርድ የማይመች ሁኔታን ፈጠሩ። ንጉሠ ሰደተኞችን ማስከፋት አልፈለጉም፤ ራሳቸውም ሰደተኛ ናቸውና። አርበኞችን ማግለል አይችሉም፤ ከሃዲ መባልን ይፈራሉና። ባንዶችንም በሙሉ ማጥፋት አይችሉም፤ አገር ምድሩ ባንዳ ነበርና።

በዚህ ውዝግብ አረበኞች ተሸነፉ። ሰደተኞች ትልልቁን ስልጣን ያዙ። እዚህ ላይ ፍትሐዊ የስልጣን ክፍፍል አለመደረጉ ብዙዎችን አሳዝኗል። ለተጀሚዎችም ሰፋፊ መሬት ተሰጣቸው። ንጉሠ ከሰደት መልስ የመጀመሪያ ስራቸው ያደረጉት የሚኒስትሮች ምክር ቤት አዲስ ሹመትን ማዕደቅ ነበር። ከዚያ ጊዜ ጀምሮ ማለትም ከ1933 ዓ.ም በኋላ ባሉት ተከታታይ ዓመታት አዳዲስ ሕግና ደንቦች እየቆሙ፣ የነበሩት እየተሻሻሉ አዲስ አስተዳደራዊ መዋቅር ለመዘርጋት ተቻለ።

ለምሳሌ በ1934ቱ የአገር ግዛት ደንብ መሠረት ኢትዮጵያን በ12 የሸዋ፣ የአርሲ፣ የሐረርጌ፣ የሲዳሞ፣ የጋሞጎፋ፣ የከፋ፣ የኢሊባቡር፣ የወለጋ፣ የጎጃም፣ የበጌምድር፣ የወሎ፣ የትግራይ ተብለው ተከፈሉ። “የአውራጃ ግዛት” ተብለው ተከፍለው የነበረ ቢሆንም በኋላ በ1938 ጠቅላይ ግዛት ተሰኝና ለግብር አሰባሰብ ምቹ እንዲሆኑ ተደረገ። ከዚያ በኋላ ነው ኤርትራ ስትጨመር 13፣ በሐረርጌ ግዛት ስር የነበረው ባሌ ራሱን ሲችል 14 የሆነው። አዲስ አበባም “አምብርት” ተብላ በ1940 የጠቅላይ ግዛት ማዕረግ ተሰጣት።

በመጀመሪያው ሹመት የአገር ግዛት፣ የፅህፈት፣ የውጭ ጉዳይ፣ የትምህርት፣ የፍርድ፣ የንግድና ኢንዱስትሪ፣ የፖስታ የቴሌግራፍና የቴሌፎን ሚኒስቴር መስሪያ ቤቶች እንደ አዲስ ተዋቀሩ። በየጊዜውም እየበዙ፣ እየሰፉ ሄደዋል። በዚህ መሰሉ የማዕከልና የክፍለ አገር ክፍፍል መሠረት አዲሱ የአገር ግዛት ደንብ ተግባራዊ ሆነና ዋናውን ስልጣንና ሰፊውን ስራ የአገር ግዛት ሚኒስቴር የሚሰራው ሆነ።